BIBLIOTEKA E VOGËL
JETA E RE
II-1514

ADEM DEMAÇI

GJARPIJT E GJAKUT

1958

ADEM DEMAÇI

GJARPIJT E GJAKUT

B I B L I O T E K A E „J E T Ë S S Ë R E"

ADEM DEMAÇI

GJARPIJT E GJAKUT

ROMAN

„JETA E RE" / 1958 / PRISHTINË

Jo — atyne që janë trima
me ngrehë gishtin e krimit,
por — atyne që janë trima
me shtrî dorën e pajtimit...

Fillim' i korrikut. Dielli derdh nxehtsin, tue përcllue çdo gjâ nën vedi. Bucina, buzë Prronit të Thatë, në Koliq, âsht bâ pothuejse tokllinë, e rjepcueme nga bari, si lëkura e lopës së zgjebosun. Mbi stomin matanë prronit, gurgullima e gërmazit të së cilit vetëm sa ndihet, fijet e rrallueme të barit kanë humbë çehren e blertë. Të verenikuna, të zverdhueme, iu kanë katrrithë tokës vetëm për nga nji pikë ujë, e cila edhe vetë skamnore, vetëm u tregon buzët e veta të shkrumueme dhe të plasarituna. Këto fije, që kalamendshëm përkunden nën puhin e plogtë të paraditës, u ngjajnë do krijesave të dobta, të cilat, të teshuna në shpirt, rrijnë të zdërvajuna përdhé dhe me shiqim të drejtuem kah kupa e qiellit thuese thonë: „Ujë, o qiell! Ujë, nji pikë ujë se edhe forcat e fundit po na rrejnë!" ... Pak mâ tutje, mbi tokën në të cilën dhambi i parmendës nuk mujti me u ngulë kurr mâ tepër se nji pllambë, misri qufurrak qet me gjethet e pluhnosuna. Këto gjethe, që mâ tepër u ngjajnë do duerve të liga të nji foshnjeje të dershme, lëvizin kah dielli tue i thanë: „O, baba Diell! Veç nji shi na duhet që të ngihemi me ujë, veç edhe nji e mandej syni yt përvlues, saç i kuq t'u baftë!" E edhe pak mâ nalt, gjethet e drûjve të zabelit pothuejse nuk lëvizin fare. Edhe këto, me ato piplimë të ngathta i luten qiellit, por ky, si ndonji shkamb i pakufishëm, i kaltërt, i shkëlqyeshëm, qëndron pa bëza dhe çuditet fort për atê se si çdo gjâ mbi tokë pret që ky të mëshirohet, lut që ky t'ia plasi vajit, që mandei të gëzohet dhe të lahet me lott e tij të dëshprimit.

Ndërsa dielli pjek e djeg çdo gjâ që guxon me ngritë kryet, këndej prronit ndihen kumbonat e dhive t'egra të mallueme shpatit të kësaj kodrine qufrrajash, të cilat zgrapcojnë me naze gjethe e therra. Buzë kodre qufrrajash, rranzë

kronit ujëftoftë, ngreh trupin shkurtalak, shtrin rremat e gjatë gjethedendun tue bâ nën vedi hije të trashë, nji qarr plak. Nën hijen e trashë të qarrit, n'anën e prronit, mrizojnë do dhen, kurse n'anën kah bucina rreth kronit, mbi nji rrafshak të vogël shtrue me barë paksa të rimë, të gërmuquna secila mbi punën e vet, rrijnë do vajza, baresha të reja të katundit. Kundruell kodrës me qufrraja, me nji rryp të ngushtë të bucinës ndërmjet, zgjat kurrizin lajthishta e dendun prej së cilës, barazi me stomin e prronit, ecën, dhe në brrylin e parë humb gjurmën, nji shirit i ngushtë rruge së kamnecit, i cili përgjyson bucinën, këput prronin dhe, mbasi kalon rreth arës me misër, merr tepërpjetën andej kah ato maje malesh tanë mertisë n'avuj të rralluem.

Andej, prej shpinës së lajthishtës, i drejtuem prej do gishtave që lëvizin ngathtas, por tingllues, ndihet nji zâ fyelli. Kur zani i afrohet bukur mirë grykës ku fillon bucina, fyelli ndalet dhe shkrep kanga e kulluet:

„Mori e mirë, o, flok't dej n'krah,
Për me t'puthë po m'vjen gjynah!..."

Vajzat pranë kronit, shiqohen ndër vedi dhe mbi buzë vetëm sa u duket nji rreze gazi.

Kanga pritet dhe, përsëri, ia jep fyelli. Kur në grykë të bucinës duket Ymeri, djalosh faqebaxhurrë, symadh dhe hundëthyem, fyelli ndalet prap dhe buçet kanga tjetër simbas melodis së tij:

„Hajde për inati
t'çikave,
t'çikave, mori, loke, loke
t'çikave!..."

Vajzave, si vajzave të pabrenga mâ, u plasi gazi. Gjylës faqet si shega iu banë edhe mâ të kuqe, ndërsa Ferides, shoqes mâ të ngushtë të Gjylës, i vetuen dhambët e rrallë, por të bardhë dhe, për nji çast, syt e saj të mëdhej si ata të gargulleshës, qitën do shkëndija të paspjegueshme, sikur ato të gurit të brincës. Mbas këtij çasti, shoqet e përkushtueme kryqzuen shiqimet vizlluese dhe çfrenueshëm ia krisën gazit. Nji gazi të natyrshëm, të latuet, si ai i gurgullimës së gurrës në pranverë. Por e qeshmja e Kadës hundëmprehtë dhe qafëshkurtë, disi si e marrun, e shterun, kërrthatse dhe fishklluese, i mbuloi të gjitha...

Kur Ymeri, tue u shalakatë, mbërrini deri te dizka e hollë e rrugës që përgjysonte bucinën prej lajthishte, si i pikun

qiellit, duel Ajeti, i vllai i Gjylës, djalosh aty kah të gjashtëmbëdhetat, i veshun me të linta, leshkuq, dhe me nji qëndrim disi si të matun e të ngrehun. Fill mbas tij u duk Shahini, djalosh me krye veçanisht të madh dhe i veshun në të konopta, e mbas tyne Malushi, Beha dhe Zeka, — shokët e Ajetit.

Kur djaloshi faqekuq ua ktheu shpinën vajzavet dhe ia theku nji kange tjetër, së cilës ia gjente avazin mâ me lehtsi, Ajeti, me shtagë në dorë, i gërthiti:

— Shihe, përqyrranin e ngrandreqit, nuk din tjetër pos me u përjargë me at fyell!... Po le mâ se na i qite veshtë!...

Ymeri, me bulshi gjithnji të fryta, luejti kryet e rrumbullakët n'at mënyrë si me i pasë thanë: ani, se n'e pafsha i kallxoj! — dhe u ndal me fytyrë kah majet e zymtueme.

Shahini, shiqoi kah vajzat e tubueme dhe thirri si buzagaz:

— Eu, bykmadhi jem!

E Zeka, si me sherri:

— Pale-pale, ti balit bjeri, po pse për inat t'çikave, se?!...

Ajetit i duel tymi.

— Mos u mahit, Zek' — iu drejtue djalit rrapaçuk dhe, mandej, tue qitë stërpikë prej goje, iu ngërmue Ymerit që, ndonse tashmâ me vështirsi ndërronte gishtat, nuk linte ramjen. — O, i biri i xhadís, bre! O, a p'e len mâ a t'rrou dreqi me gjith fyell?!..

Djaloshi faqekut, — në syt që iu drejtuen lexoi se kjo nuk ishte punë mahije.

— Po pse, bre, po të vje kaq inati qi po knoj nërsy t'çikave, a veç pse e kie nër to edhe motrën tane, a?

— Shuej po t'thom, bre, kotilla e magjupit!... Bjere këtu at shterran!

Kapi fyellin rrëmbyeshëm dhe me sa forcë që pat e fërflloi kah lajthishta.

Ymeri gaprroi syt andej kah fyelli që përplasej nëpër rremba dhe me nji zâ që shprehte edhe dëshprim por edhe gajret inatçuer, tue luejtë dorën si me i ra qitelis, iu kthye Ajetit:

— Cimilimilime!... Po ti n'ma hupsh fyellin, gojë e duer s'munesh me m'i hupë, sahora ma maron baluku ni tjetër!

— Eu, ç'm' shtine me la lesh n'ty, he, kuku medet! — bani leshkuqi tansisht i çartun dhe iu turr faqekuqit me e kapë thuenëfyt.

Por Behâ, i cili deri më tash qëndronte gjakftoftsisht, hyni ndërmjet.

— Tutë, u plaçin syt, po, ju, a përimê e paski, a?!

U futën ndërmjet edhe Zeka, edhe Shahini.

— Eu, eu, po ti, beli koke tranue, po me sa men kapet njeri për kaq sen?!... — e qortoi Zeka Ajetin.

— Rû, Zek'! Lshom, Shahin! Lshomni! — i jep zor me u shlirue dhe bërtet pezmatueshëm Ajeti.

Por ata e mbajnë. Ymeri trimnohet. Sillet nji herë rreth e rrotull, sheh dhe kap shtagën që lëshoi pak mâ parë Ajeti prej dore, tërhiqet nja disa hapa mbrapa dhe, tue rrudhë buzët e tue vringllue shtagën e trashë, vikat kërcnueshëm:

— Lshone, lshone, e n'ia majt le t'ja nisë!... Po t'e përdahi staravicë, qi mos me i ra kurr mâ n'mend me ja nalë kuj kangën!...

— Kuj, bre?... A ti, a?! Uh!... Lshomni! Lshomni për rizè t'Zotit! — briti Ajeti dhe këceu thik përpjetë, tue qitë shkumbë për goje. Zeka rrudh syt si t'ujkut, vështron nji herë Ajetin që çpurdh me tanë fuqin, mandej i qaset Ymerit, ia ngjet për këmishe, dhe tue ia shtërngue dhambët i ngërmohet nënçmueshëm:

— Shuej, de, mâ edhe ti, se boll lehe! S'âsht i zoti me tremë ni macë pej përsheshi e kënej qet surdari!...

— Jo, jo — bërtet leshkuqi — lshomni ju mue e t'i kallxoj û ati qysh qet kërrnome n'shpin t'huej!...

Djalit faqekuq i ftofen halat. Leshkuqit ende i vlojnë krymbat...

Beha, djalë zeshkan dhe mjekërrthyem, mprehi fjalët:

— Jo përze, për qi po rrehni sod, ajo ka dekë! Për këtë punë zoti u lashtë shnosh, se Beha këtu e ju me u kaçumitë nër veti, cok, jo!

Këto fjalë ia hangrën edhe kokrrat e fundit Ajetit. Ndërkaq, Shahini dhe Malushi, liruen Ajetin. Ky vetëm pështyni tharbshëm përdhé dhe qëndroi në vend.

Ma në fund djemt u qetsuen.

Dielli derdhte zjarr...

Djelmoshat, të rreshtuem pranë njani tjetrit, ia fillojnë lojës pidpidak...

— Ymer, pa çou si kadale se kjo farë kranja jote t'met te huntë! — thot Ajeti e buza i përvidhet në gaz.

I përcjellun me qeshje pickuese të të tjerëve, Ymeri çohet, mbledh shkopijt dhe shtagën e Ajetit dhe ua gjuen para ka-

mbëve, kurse shkopin e vet, përsa âsht i gjatë, e ven për së gjani para tyne.

— O, nrequ Ymer „Katravella", bre, se qe besa, t'i ke pa veshtë e tu deri t'dalish! — jehon zani i Malushit dhe shkopi i tij, tue lëpi shkopin e Ymerit, rrëshqet përpara.

— Tash, kno, n'tu knoftë! — shton Ajeti thershëm.

Të gjithë qepojnë me shkopij e shtaga për toke.

— Ymer „Popovci", tha, — shkopi i Shahinit fërkon atê t'Ymerit — burrë i gjanë, trim si zanë, pëshesh me ngranë!...

— I vyem si bletë, — ia shkrep edhe Beha — me pula kish fjetë!

Djali faqekuq, në kambë, me duer të lidhuna mbas, shiqon me kujdes kah shkopijt e shtagat fërkojnë me radhë shkopin e tij dhe rrëshqasin secili mâ larg se tjetri dhe u drejtohet, atyne ulun, si kërcnueshëm:

— Ani, bre, bac se edhe mue m'vjen nejherë ujt n'jaz e jau kallxoj shartet e imanit!

— Jo, jo, — ia pret Ajeti tue i dhanë hov shtagës së bardhë — tash ban „cimilimilime"!...

— Jo, qe besa, more Ymer — ia jep edhe Zeka tue rrudhë buzët dhe ballin — masi t'gjet kjo e zezë ditë, mâ mirë t'bje me i hipë ukut e me i njellë qèt!...

Të gjithë ia plasin gazit.

— Ohqe, mori, ohqe... — kërset shkopi mbi shkop dhe mandej — kmishën konopçe!...

— Tlinat e linit, — shkopi tjetër vetëm pak përket skajin e shkopit t'Ymerit — bishtin e minit!

— More, vallha, nuk i ra! — thërret kryemadhi kot.

— Plisin e leshtë, — shtaga shtyn shkopin e shtrimë prej vendit — hapi djalo veshtë!

— Hapi, djalo syt, — shkopijt fërkohen — e mos lyp me t'mytë...

Shkopi i djalit faqekuq, âsht largue për nja dhetë hapa prej djemve të renduem me anë kah prroni.

Qielli xixillon nga vapa.

Papritmas, ndoshta shi për shkak pse u gjuejt me matuni të teprueme, shtaga e bardhë e Ajetit muer disi si keq më thue e u drejtue mu kah prroni.

— Hôh! — bani Ajeti pickueshëm, por tue pa nji djalosh, me nji gjysëthesi ngarkue në shpinë, i cili edhe për disa hapa do të futej në prrue për me dalë këndej, i erdhi ngushllimi.

Ymeri nuk ngurroi me thanë me zâ të gëzueshëm:

— More, vallha, Ajeto, pshtyj kamtë qitash!

— Jo, qe besa, i pshtyn Ymeri!

— Por u bafsha qen!

— Por u bafsha qen, mos me hatër, me zor po rrum!

— Paj, pasha kit diell qi po rrezit, as me zor e as me hatër!...

— A nimê, bre, a?!

— Nimê.

Ajeti shtërngoi dhambët.

— Ani, se fërk t'e ke marrë vesh kush âsht Ajet Goxhufi — tha e mandej me zâ të naltë dhe gadi si urdhnues, iu drejtue djalit me barrë, i cili posa i ishte avitë buzës së pronit.

— O, ti, jaran, o, bjere qat staravicë, bre!...

Edhe të tjerët qitën me shkopijt e vet, por asnjani nuk ia qëlloi atij t'Ymerit.

Djali faqekuq këceu përpjetë dhe briti:

— Tash i pshtyve kamtë për nevojë, bre, Ajet Goxhufi!...

Djali i ngarkuem doli prej prronit pa shtagë...

Leshkuqi, përnjiherë i dha vedit dhe si i përclluem këceu në kambë. Bani disa hapa të ngutshëm dhe i doli përpara djalit me ngarkesë, i cili, pa kthye kryet kurrkah, tfilloi andej kah lajthishta.

— Po pse, bre jaran, nuk ma prune staravicën qi t'thash?!

— Po pse, bre, dost me ta prû a jam rrogtari yt, a? — u përgjegj djali dhe u ndal.

— Po nalt po ja epke, he t'i hangsha huntë grusht!...

Të gjithë djemt e ngarrojnë djalin me thesin e mbushun përgjysë në shpinë.

„Eu, po ç'më nxuni sherri, he kuku medet", mendon djali tue ulë në tokë thesin e arnuem dhe tue vështrue dëshpruesh ëm rreth vedit. Shiqimi i ndalet në syt kaperlluq dhe të kuq t'Ajetit, i cili, me duer të lidhuna mbrapa, e shiqon ngërdhucshëm. Djali tash, i rrethuem prej të tjerëve, ulet mbi barrë dhe i drejtohet leshkuqit me zâ të marrun nga friga:

— Mirë, bre, birçele, çka po m'kqyrë ashtu?

— Po t'këqyri, a?... Me ta ngjitë thuenëfyt e me ta nukë kryet si norkës!

„Eu, po ç'po duen sot me la lesh në mue, he, mo zo mâ keq", mendon djaloshi tue i dhanë zor fytit. Vetëvetiu, nga goja e terun i shpëtojnë fjalët:

— Qe besa, unë di me t'thanë: mos e nguc grejzën me krane se e nguc t'zezën tane!...

Të gjithëve u përlcet nji gaz i çfrenuem.

— Shihe, shihe, shahpërpjetin!

— Ky se, fjalt Demush e vet kurrkush! Ha-ha!
— Shihe ti, harrneskun!
— Po nalt po e virka, he, ponlani i gubavtë!
— Lyna!
— Nuklani!
— Ckonlani!
— Panraveli!
— Ky, koka ai farë „Raciviri"...
— Rreckani!

„Po ç'm'i fshinë hashuret me ditë t'sodit, he, kuku medet", mendoi djaloshi syvogël e hundëkurriz dhe prej gojës së madhe i rrodhën fjalët e dridhshme:

— Moni, balo, mos m'moçoni se kur të m'vjen gjaku në sy...

— Çka ban, bre, ti, kur t'vje gjaku n'sy? — pyeti Ajeti mllefshëm dhe iu turr djaloshit që i dridheshin gjûjt nga friga, por thirrja e theksueme e Ymerit i ndali të gjithë si me i pasë ngrafitë:

— Nalni, t'u thom diçka!

Të gjithë u kthyen kah djali faqekuq. Ajeti i tha n'asgjashëm:

— Çka po do, bre?!

Djalit mbi thes iu kthye pak gjaku në fytyrën thatuke dhe të përcllueme nga dielli.

Ymeri u bâ zotnues i gjendjes. Vazhdoi:

— Aj po tutet pej nesh mâ shum se pej teje... Shihni qysh e kini rrethue: nuk po din as kah me u kthye përpara. Po ti, n'paç diçka me tô — dil n'mejdan si burrat!

— Qysh si burrat?!...

— Qysh a? Si Gjergjez Alija me at mejdanxhin e Stamollit...

Të gjithë qeshin. Dikush thërret:

— Po këta as s'kanë atllarë, as mizdraka!...

— Për atllarë s'ka gajle se ban edhe pa ta, e n'ven t'mizdrakave po jau apim ka i staravicë!...

— E masanej?...

— E masandej, kush t'jenë mâ i zoti le ta xbutë shoqin!

— Hiqu, balit, se p'e dajnë kryet e po bâhet gazepi...

— E, po, bâhet edhe ndryshe — ndërhyni Ymeri me nxitim dhe tue fërkue duert: — le t'rroken nër veti... Si Muja me...

— Lshomni, balo, t'shkoj udhës seme — flet djali i huej — se s'jam û njeri qi daj mejdan...

— Qysh po thoni, ju, more shokë, a me staravica, a pa staravica?

— Kadal ta vesim kit beter — këceu Shahini — qysh po ta merr menja, bre, biercele?

— U po thom lshomni t'shkoj udhës seme!

— More, vallha, për pa e pa na sod këtu nifarë mejdani, cok nuk shkove! — ia ktheu Zeka me zâ të naltë.

Djali, mëdyshas, vështroi rreth e rrotull vedit.

„Baba më ka thanë mos duro kurrkâ me ta marrë fytyrën — mendoi — por ec e qëndro në mujsh... Gjithë këta! Me m'u lëshue më hanë pa pjekë... Vetëm — baba më ka pasë thanë: Gjithkush tutet për kryet e vet... Por, prap, shum janë, ishalla nuk ia nisin, se mos vet. Veç ndashtë se unë vetë kam faj, çka m'u krue me u nisë para tij! Por edhe ai ku dreqin mbet mâ, si me qenë i nërkyem! Kurr mâ s'kam me u nisë vetëm, edhe me e dijtë që cofim mu për këta misër edhe me e dijtë që kjameti kërset", mendon tue drejtue syt xixillues përtej prronit, mos shifej kund i ati.

— Hë, ja staravicën, ja me u përla lidha-lidh, qysh ta kiesh zogun e marakut!... — gërthet Shahini. — Xgidh!

— Po, mos e xg-jedhsha asnjanën?

Djali pranë barrës drodhi qafën disi si krenarisht, me bisht të synit vështroi fytyrat kërcnuese e syt zhgjertues të djemve të huej. „Medet po ç'jam hî në brî të dhis e ç'due me mbarue si Hasan Karcelli", mendoi tue u' dridhë si thupra n'ujë. Hove-hove i dukej se zemra i kishte këcye në maje të kres, aq fort i rrahshin tamthat. Gjaku herë i vlonte, herë i ngrihej ndër dej.

— More, a po flet, a po ta bajmë mâ but shpinën se barkun!

— Lemni, balo, t'kapërcej udhës e mos u çoni peshë, se...

Djali me tesha të përçkyeme, çoi pantollat dhe fshiu me llanë hundën. „Baba më ka thanë qeni që leh nuk të han. Më ka thanë edhe qenit që të turret mos i ik, por ktheu e ndiqe, se përndryshe të ban lakën". Syt padashtas iu ndalën mbi ata t'Ajetit tanë rrethue me gjak.

— Fol, more, se t'muer pusi!

Edhe Ymeri ndërhyni:

— Fol, balit, se s'kie kah i bje tjetërkah.

Djalit ponlan iu dridhën buzë e duer. „E, kuku për mue, çka me folë që e kanë sosë me më stupcue e bâ pestil", mendoi dhe goja i punoi padashtas:

— Me staravicë, — jo, e...

— Po, fol, pra, he e hangshin shtatëqin! Ti n'znan s'po shkon: ja e rrxon ja t'rrxon e maroi puna! Kapnu Ajet! — thirri Zeka me gëzim e tue fërkue duert.

— Jo, qe besa — këceu Ajeti — si t'ja qes shpinën n'tokë, ka me shkue e me e marrë stravicën te prroni!

I përçkyemi, si i ngrafitun, vetëm kishte hapë sy e gojë e dridhej si thupra n'ujë.

Ymeri i qaset dhe, tue e kapë për krahu, e pyet:

— Po qysh e kie emnin?

— Elez.

— Elez, hiç mos u tut, veç rueju mos po t'the n'mjedis!... A din m'u përla hiç?

— Pak kreit.

— Hajde, largonu pak mâ anej, hiqma at breme, Ymer, kape! — flet Malushi tue u sjellë herë andej herë këndej e tue qitë me duer e me kambë. — Ajet, hajde, kapnu!...

Ajeti pështyni nji herë përdhé, shiqoi vajzat, të cilat, pip në kambë, vështrojshin këndej se çka do të bâhej, çoi pak brekët e linta dhe iu afrue Elezit, i cili ende nuk luente vendit:

— 'Ja, këtu, briçele!... Ep shtat, ep shtat!

Elezi ngurronte, por mâ në fund rrudhi buzët dhe u kap. Dyluftimi filloi...

Të dy djemt, me forca të mbledhuna, silleshin vërdallë rreth njani tjetrit. Ajetit i vlonte gjaku në fytyrë, ndërsa Elezit i kishte mbetë fytyra sa nji kafshatë dhe pa pikë gjaku.

— Epi, he burrë! — thirri Ajeti.

Djali hollak nuk foli fare. N'anën e tij ishte vetëm Ymeri kurse të tjerët, të gjithë, n'anën e Ajetit. Ymeri bante zhurmë sa tre vetë.

— Hapi kamtë, Elez, hapi kamtë! Mos u habit se ai t'qet n'kosh, rueju!

Të tjerët thrritshin vetëm hove-hove:

— Ajet, mos u gut, bre budallë, se po t'ha dreqi!

— Ajet, hapi syt!

— Thee n'mjedis, Ajet!

— Ajet, epi tash se keq âsht!

As djali faqekuq nuk pushonte:

— Elez, he gurec, bre!... Ah, ku je Shegoj he! Hapi kamtë, hapi kamtë! Koçitu, thí, bre! Largoj kamtë, karathi, bre, se boll zanat ja paske!... Ah, ku je Mujë, bre!

— Shtërngou Ajet, he krashnik!

— Epi, epi!

— Mos u çkoliz, Ajet!

— Dredhe fort, fort!
— Ajt!... Pshtoj, bre, ponlanin e nan's!
— Hâ, tash, thee, thee n'mjedis, bre!
— Ajt!...
Faqekuqi gërthitte me tanë zanin:
— Ah, ku je drangue, he bacë, bre, se boll kurrkush u doke e boll hunlesh na dole! Kukavu, kukavu se t'thei, e kuku!... hut! T'u knoftë rahmeti!...
Djemt silleshin vërdallë. Ajetit i shkojshin sumbullat e djersëve vadë. Elezit i ishte bâ goja rryp.
Atje te kroni, vajzat me sy gapërr, nuk ndiheshin të gjalla. Ferides nji mërdhezje në fytyrë herë i shkonte, herë i vinte.
Këtu, të tjerët, përveç Ymerit, i cili nuk pushonte së thirruni, vetëm shiqoheshin ndërvedi, tue thirrë në të rrallë:
— Ajet, qindro, he burrë!
— Mos e lsho ujt, Ajet!
Ajeti, hove-hove, rrudhte buzët, shtërngonte dhambët, pështynte përdhe, ndërsa Elezi merrte frymë me mundim. Të dy, kishin çkolizë kambë e duer, pushojshin, e vetëm pritshin ndonji gabim të shoqit që ta kryejshin duelin.
Djali faqekuq vlonte si vorba:
— Ah, ku je Elez Dibrani, bre!
— Ky po i dalka e po i teprojka, se... he, birçele! Ku je, Ajet, epi n'mujsh!...
Elezit rreket e teshave të bame finik-finik i këcejshin përvajshëm ndërsa sillej si i ndërkyem.
Ajetit, nga dëshira e madhe me dalë fitues dhe nga gulshimi, fryma i dahej. „Me bâ me më rrëxue s'kam me pasë mâ sy e faqe me dalë ndër barijt tjerë — mendonte —, por ku do të mundet me më rrëxue ky grreb. Ky e ka pasë kaherë. Por, allahçe, mjaft qëndroi! Ckrrâja e dreqit!..." Të gjithë kanë hapë syt!... „Oh, medet, po ç'jam lodhë!..."
Elezit nga lodhja e madhe i xixillonte çdo gjâ rreth vedit. Ndër veshë i përsëritej zani i shkimun i t'et: „As mos u shtërngo, as mos u çkoliz fort. Kur të dredh, veç hapi kamtë e mos merr frymë. N'ta shtiftë ndërkamcën, veç epi pej tina e dredhu n'krah... Edhe — mos gulsho! Veç mos gulsho!..." Nuk e ka menden me u lodhë fare, he sykuqin e nanës", mendonte Elezi hove-hove, tue ndie britmën thekse t'Ymerit.
Në nji çast heshtën të gjithë dhe përnjiherë Ajeti u gjet i shtrimë nën gjûjt lakuriq t'Elezit. Të gjithë i kaploi nji ndiesi e paspjegueshme, kurse Ymeri, tue këcye përpjetë, nisi me piskatë si i shastisun:

— O, ku je Elez rroteli, bre, se boll mirë e rrase dizgin!

Ajetit kjohja i dukej e pamundun, ndërsa Elezit andërr. Djali me tesha të ckonlueme bani fytyrën thatuke si në vaj, shiqoi djalin nën vedi, nguli shiqimin në syt e kuq e të mbërthyem dhe u çue në kambë pa ndonji shêj të theksuem krenarije. Ajeti ende përdhé fshini lodhshëm me llanë fytyrën e mbytun në djersë, shiqoi, tue rrudhë syt, diellin përvlues e mandej edhe ky u çue në kambë dhe, tue fshi, keshe, pluhnin e tëlindavet, kryeulun, si uri, pa qitë fjalë prej goje, u drejtue kah prroni.

Elezi, shiqoi nji herë m'eqshëm kah kroni, ku Feridja fluturonte nga gëzimi, dhe mbasi pështyni përdhé shkoi dhe, me shpinë kah kroni, u ul mbi barrën e vet në pishë të diellit.

Ymeri shkoi mbas tij. Mbas nji çasti edhe të tjerët ngarruen djalin e huej, me fytyrë të zeshkët e tesha dallavesh...

— Eu, po mirë ja ungje bishtin, he, dost t'paça! — i thot Ymeri djalit mbi thes tue ia rrehë krahun e tue u ulë kacul pranë tij. — E ke rrxue lezëm, si me amanet!...

— Jo, qe besa, lezëm jo, po tarapushk —, ia priti Malushi — si coftinën!... Budalla, çka ju desht me u kapë kur s'ja ka zanat!

— Hajt, more, se gand e rrxoi, po mos u bâ ahmak edhe ti si Ymeri! — tha Zeka, tue prekë janxhikun me brryl.

— Kush, gand?!... Haj, tybe!

— Çfarë gandi, balit, — ndërhyni në këto fjalë edhe Ymeri, — kjo nuk âsht punë qi bâhet veç me takat, po edhe me zanat!... A e rrxoi ni herë, mun e rrxon edhe tridhetë herë!...

— Shuj, ti, more bykmadhi i thiut! — u fut në bisedë edhe djali pallazuz. — Kur u bâ edhe vega jote me na shitë kanun...

— Hiqu tina, more! — ia priti Zeka Shahinit dhe iu drejtue djalit ulë mbi thes: — Po, i kuj je ti, bre, bac?

— U, a?

— E.

— I Abazit.

— I cëllit Abaz?

— I Abaz Gjukës.

— Uh, po q'i dhé erë krejt Gollakut me kit rrenë, he, medet! — thirri Ymeri dhe u çue vrik në kambë.

— Eu, po ç'na krype!

—Ti i biri i Abazit, haj kuku!

— Po, tybe! — u përgjegj Elezi ngutshëm dhe tue hapë syt e vegjël.

Nr. Inv. 11-1514

— Uh, po ç'm'dole hujit, krejt! Ũ kujtova qi je farë djali, po ti!...

— Hiqu tina, more! Pej kahi je?

— Pej Llapi.

— Ky â nej çergaxhi i Llapit. Ja ka nie emnin Abaz Gjukës e hajt...

— Ky shtihan i biri i Abazit!? Hi! Hi! Hi!...

— E, kuku për emën t'Abazit!...

Ndërsa djali i huej shiqonte herë njanin herë tjetrin prozhmues pa mujtë me thanë gjâ që t'i bindte se nuk ishte kah rrente, nga ana e kronit erdhi nji brimë e thekshme femne:

— Ik dajë!...

Ende pa mujtë me luejtë as gishtin e vogël, nji ramje e mllefshme shtage, në pëcërk të kres, e kungjoi Elezin përdhé...

— Ah, Ajet — ndihet zani i Shahinit — t'pifsha ujë për shnet, po mirë ja bane!

E, fill mbas kësaj nji zâ i thekshëm:

— Ikni budallë se na nxuni ora e ligë!

Dhe djemt, deri më tash të hutuem, u banë pikë e pasë, humbën si t'i lëshonte toka...

Nji shkulmë e zezë dhe e dendun gjaku ia ngjeu kryet e qethun Elezit të shtrimë. Gjaku rridhte ngadalë por bukur me shumicë.

— Dajë! Qyqja une, pa t'ligen tande, daja jem! Kuku, dajoku jem!

Çika me sy të mëdhej e dhambë të rrallë iu afrue të shtrimit dhe tue rrënkue e kapi për kryet e përgjakun, mandej për krahun e majtë dhe e rrotulloi mbarë. Ajo e tmerueme e shkundullonte dhe bërtitte përvajshëm:

— Ku-ku, dajë, për mue! Ku-ku, çka t'gjet ty sod! Kuku... — dhe hodhi nji shiqim andej kah kroni. Atje gjindej vetëm Gjyla e hallnueme.

— Gjylë, bre, motër, 'ja nimom pak ta ngrehim deri te kroni! — thirri Feridja me lot përfaqe.

Gjaku i zi mbasi lau pothuej tanë kryet e fytyrën e Elezit, tash nisi me u trashë, u bâ trop. Feridja, vetëm qante, sillej e pështillej pa dijtë se çka me bâ. Gjyla qëndronte e shtangun pa pasë fuqi me vështrue djalin e huej.

Feridja mâ në fund, u afrue pak, la vajin dhe iu drejtue Gjylës:

— Gjylë, motër t'paça, bima kapak ujë t'ja lajë këta sy!...

Elezit mbas pak iu ndal gjaku. Hapi syt dhe shiqimi i kthjellohej. Me t'ardhë Gjyla me bludën e mbushun ujë e kapi

për dore dhe afroi bludën te goja e terun. Feridja ia mbante kryet e ndërsa çika me bludë në dorë e me dorë në duert e të ramit vështronte kryet e tij la në gjak, nji zâ i trashë dhe i sigurtë burri mbërrini nga ana e livadheve.

— Oj, Trashe!... Gjylo-oo!...

Vajza me sy të kaltërt si qielli, përpëlitej si njeriu, të cilit i kruhet shpina ndërsa duert i ka nxanë dhe zihet në vedi. „Me ngrehë dorën nuk po kam qysh, mos me e ngrehë tash vjen baba e m'sheh... E sheh këtë qyqan kështu", mendoi kjo pa mujtë me luejtë as gishtin e vogël.

— Gjylë, mori!

— Ojë?

— Pse nuk po përgjegjë, bre? — bani burri musteqeverdhë me zâ të vokët, mirëpo përnjiherë nguti hapat tue thanë të vogël: — Pale-pale, po çka koka marue, more, a thue?

Kur mbërrini te kroni thithi nji herë hundën dhe pyeti tue zgurdullue syt e kaltërt dhe të mëdhej:

— Çka u bâ kështu, babo?!...

Gjyla me bludë në dorë, vetëm rrudhi krahët dhe lëshoi syt përdhé. Elezi shiqoi tue shtërngue dhambët ndërsa Feridja belbzoi:

— I ranë çobat me staravicë kresë...

— Cëlli, bre?

Në këtë çast nji zâ me tingull metalik, por me njifarë pasigurije dhe dridhje në vedi, ndërpreu bisedën.

— Allahrazolla, Sejdi!

Musteqeverdhi, ende pa bëza, si trembshëm, ktheu fiafueshëm kryet dhe përbri vedit pa nji burrë rrapaçuk, musteqesurëm dhe sypicrrak.

— Allahrazolla, a je, ku je?

— Allahrazolla, a je, ti si je? — bani rrapaçaku dhe, tue u mundue me përmbajtë të dridhmet, u gjujzue pranë djalit të shtrimë i cili në këtë çast mbylli syt. Feridja murmuriti ndërhundë:

— Dajë!

Rrapaçuku nxuer kutín e duhanit dhe me tre gishta muer pak duhan prej saj, ia çoi kryet me njanën dorë dhe me tjetrën e vuni duhanin mbi vendin e përgjakun të të birit. Mandej nxuer prej shoke nji peshqir bojëkafje dhe ia lidhi kryet.

Gjyla shiqoi t'an. Musteqeverdhit heshtja e thellë ia mutoi veshët dhe muer gojën. Shiqimi i së bis desh ia zuni frymën e terratisi syt. Zemra iu ngrit deri në gropë të fytit.

Diku në mes t'imshtajës xingrroi nji zile dhe mbas pak vekrroi nji dhi e mbas pak — edhe nji edh.

Elezi numrohej për të vdekun. Rrapaçuku kishte ulë shiqimin dhe nuk dihej ku këqyrte: tokën apo të shtrimin. Musteqeverdhi, rrëmbeu papritmas dorën e hollë e të zbetë të djalit, ia shtërngoi dellin dhe mbasi i erdhi pak fryma, pa shique musteqesurmin ,iu drejtue Gjylës me zâ të shterun:

— Kush e bani këtë t'ligë?

Vajza lëshoi syt përdhé e rrudhi krahët.

— Kush, po t'thom?! — gërthiti burri hundëkorriz me nji zâ të ndezun, tingllues e si prej pushke.

Vajza dridhi buzën e poshtme:

— Ajeti.

— Çka, bre?! — bani burri i ulun kacul dhe hunda e tij, zbé për sa çel e mbyll syt, u duk se qiti shkëndija të verdha në çastin kur ky këceu vrik në kambë tue iu ngërmue nishkueshëm vajzës së strukun.

— Kah ja majti?

Vajza me bludë në dorë rrehi qerpikët e qepi gojën.

— Kah shkoi pot'thom ?... Fol, bre, bukla e thiut se, mahjeta, ta çkeva gojën!

— Imshtajës përpjetë...

Burri me fytyrë mâ të zbetë se musteqet e verdha, thithí djegshëm hundën, shkrepi syt si dy copa të vogla gurëkali kah burri i gjûjzuem para djalit të shtrimë, dhe mbasi shtërngoi pezmatueshëm dhambët, tue u matë kah kaçubishta, murmuriti:

— Sod koka çkrue me ja da gjinin me spec, he, i mjeri ai për trup t'vet...

Burri i gjujzuem shkoqi shiqimin nga djali dhe rrotulloi syt picrrakë...

Sejdija nuk qiti as dy hapa, kur nji dorë e fuqishme ia ngjiti për krahu.

— Sejdi, nal!

— Kush nal?! Paj, pasha...

— Shuej, mos bâ bé de! — tha rrapaçuku tue përvjelë buzën e trashë si në gaz.

— Por u bafsha qen...

— Por u bafsha qén, e qite edhe ni hap mâ andej i çartëm fjalt! — tha rrapaçuku tue vrâ vetullat e trasha nji gisht dhe tue ja kapë dorën me forcë.

Rrapaçuku lëshoi dorën e kapun, dhe shkoi e u ul kambë-

kryq nën hijen e qarrit, pranë djalit të shtrimë, kryet e të cilit ende e mbante Feridja.

Musteqeverdhi mbet i ngrimë. U mat për disa çaste e mandej shkoi mbas rrapaçukut dhe u ulën pranë djalit të shtrimë tue përvjedhë buzën në gaz të tharbët.

— Eu, po ç'm'i preve drut shkurt, he mo zo mâ keq!...

— Le more, — tha rrapaçuku, tue ia zgjatë kutín e duhanit — po a bâhet burri me mêtë e thmive? Thmi mâ!... Merr, Sejdi, po s'e di a ta merr huj kit duhan se bukur sert âsht edhe nuk â terë sa duhet... Duhani i Gollakut thonë âsht mâ i mirë, veç edhe ky sa për zor bon...

Sejdija luejti kryet dhe zgjati dorën pikaloshe. ..

Dy burrat, ulë kambëkryq, ndërrojnë nga nji shiqim ndërvedi: syt e kaltërt të burrit qubardhak nisin me shetitë nëpër opengat mbarue bugarisht, kah tirqt arna-arna, mitani finikfinik, shoka lahurí pranë plisit bâ lyesë topi, e mandej mbi fytyrën e vrugët, gojën e madhe me buzë të trasha, musteqe të thime, hundësqeprose, ballin toja-toja, vetullat rrum nji gisht të trasha e u ndalën në syt picrrakë pa ndonji ngjyrë të posaçme në vetëvedi por vizllues, depërtues, prej cilvet buronte njifarë krenarije e paspjegueshme, por edhe njifarë dyshimi i paçansueshëm. Syt picrrakë nuk vështruen gjatë: këta u nisën prej plisit shyt e mahramës qenari bardh si lulja e dardhës, teposhtë ballit të gjanë e të rrafshët, vetullave të lubardhme, hundës si shpatullë pule, mollzave të kuqe si baxhurra, musteqeve të dredhuna me kujdes, gojës së vogël me buzë të holla, mandej nëpër këmishën pambuku, tirqt e galëm me nga tre gishta gajtan, mbi çarapët leshi të bardhë dhe u ndalën në opengat me përkresa mbarue me mjeshtri të rrallë...

Mbas disa çastesh, nji kuti e ndryshkun dhe nji kuti fakfoni, rrisk me duhan, qëndrojshin ndërmjet burrave. Tymi i cigareve shkonte tullug ndërsa biseda, pranë vajzave të shtanguna e djalit të shtrimë e të qetë, nxuni fill.

Të dy burrat e kishin do të kuvenduem ndërvedi, por Sejdija nuk ishte cok i sigurtë se ishte ky mu ai për të cilin mendonte, ndërsa musteqemurrmi nuk donte me iu „rrasë" fort sepse nuk e lejonte as krenarija, as përvujtnija.

Burrat kambëkryq, cakrruen edhe nji herë shiqimet e mandej musteqeverdhi shqepi gojën tue ia hjedhë nji shiqim plot kujdes djalit të shtrimë:

— Mehesap i erdh çehrja ani mirë, a... veç po m'doket?...

— Qy-qy, po tutesh qi p'e gjanë diçka e ligë, a? Hajt, he vlla, se i skamës e i kjametit âsht ky!... Kurrgjâ s'e gjanë!...

Musteqeverdhi vetëm drodhi kryet e buza iu përvodh pak në gaz. „Ai âsht, cok, por, prap, nuk dihet, mos po gaboj" — mendoi ky dhe iu drejtue musteqethimit:

— Po, allahile, a ban me e ditë kush je e kah je?

Rrapaçuku për herë të parë përvol si duhet buzën në gaz dhe u përgjegj tue hedhë nji tullug duhani:

— Paj, çka kie me ditë, o Sejdi? Ni fukarè pej Llapi...

— Fukarè âsht koftlargu, he burrë, po shuej se zemrën e sabrin qi e paske ti, për krejt mallin qi e kam, rrum, s'i kisha nrrue. Çka po don ti qi, mahjeta, me e pasë pa û evladin tem n'qat ditë si ti párè, jam me shybe qi n'averim isha tranue.

— Thonë qi evladi âsht gaca e shpirtit, veç çka me u mërzitë kur tek e mramja i emi s'âsht... S'âsht, de, se ai qi e ka falë, ai e ka n'dorë... ai edhe e merr kur t'i vye...

— More, shybe s'ka, veç kur ja lshova syt e e pashë ashtu, e njeha për t'dekt veç... atij i kofshim falë se rahmeti i ti i madh âsht!...

— Katër, a pesë i kie?

— Jo, mahjeta, gjashtë!

— Gjashtë djel, a?

— Pesë djel e ni çikë. Veç...

Rrapaçukut paksa i qeshi buza dhe tundja e lehtë e kres së tij donte me thanë pa mëdyshje: „Çka, veç?... a të kanë kapë të mirat për bark, a?..."

Musteqeverdhi, si maca që ndien erën e minit, ndjeu zanin e këtyne fjalëve të pathanuna mbështjellë më at buzëqeshje e përcjellë me ato tundje gadi përqeshse të kres, prandej aty ku e la vazhdoi:

— ...Veç, ma mirë ish mehesap, pa ta!...

Sypicrraku nuk luejti as qerpikun.

— ... Shih, ti... para dy muejsh martova tem bir, Mustafën. Asht i treti djalë... Kur para nja tri javsh mâ thirrën asker...

— Hë? — ban Abazi dhe ndreqet edhe mâ mirë.

— Po. E çka bâj? Shtërngohna e dal e nxâ ni bedel, ja lajë gjysën e pareve, e i gëzuem sa mos vet (se, qe besa, tash â bâ çivi e madhe me gjetë bedel edhe me pare t'kuqe se po thonë po bâhet muharrebe e shtirë e e madhe!). E... i gëzuem vi n'shpi e i kallxoj kështu e kështu e kështu, mirëpo, a e ke zamaritë kur nisë njerin me e rrallue pleqnija, mâ së

mrami i thash, tybe pos për mahi: hajt, bre bir, tash rri pa gajle se baba ju ka halitë t'tanve me nejtë te dimit e grave!...

— Hë? — rrapaçuku shkrepi syt e qiti nji tullug duhani për hundësh.

Musteqeverdhi me buzë paksa në gaz vazhdoi:

— ... Kur çka me pa, rrëshita, i mbet hatri, veç kur iu ka ndrrue çehrja: ni ftyrë i shkoi njâ i erdh. Mirëpo çile gur gojën, veç u çue çpouf e u nis dikah si uri, e mâ s'e pashë...

— Pale-pale, po...

—... T'nesrit në karaferk erdh tek û e ama. I kish thanë: thuej babs qat grue po ta lâ amanet e për mue mos u mërzit se shkova!

— Qy-qy! Po, ku?!

— Dur ti!... Mas katër dite qi shkoi ai — erdh bedeli. „O Sejdi?" O hoja! Çka u bâ, bre, kshtu? „Qe vallahi, erdha". Po pse, bre, erdhe, i thash? „Vallahi, tha, erdh Mustafa vetë e më kthei prap". A? „Valla!"... Po kah i mërthyen bre, a e dite hiç, e veta. „Qanej kah shehri", tha. N'luftë, a? „N'luftë"... Përzè, more, ti burrë, pej ati dak'ku u bana xehër! N'kit dyjê, pej asaj dite, as s'kam mujtë me fjetë si kushi, as me hangër, as me ndejtë si njeri!... Toka po më ço peshë, besom, kapuçi i kres po m'sillet e jam bâ me luejtë mêçë...

— Eu-eu! shuej, more, po a mërzitet burri për kit punë?!

— Kënej paret e bedelit shkuen, kënej djali m'hupi, kënej nusja e re â metë havaré!...

— Çfarë t'hupni, more, po lej ato fjalë!

— Po — asish, kush ke ti allahile, pa kallxom!

— Allahile, Abazi.

— Abaz Gjuka, pas?

— Po vetë.

— Eu, i lumi ti për veti, i lumi!... T'përgava pak veç u ngushtojsha me ta ngjitë n'emën se drojsha mos po gaboj... — Musteqeverdhit i vizlluen syt, iu dridh buza në gaz, si në vaj, e mbasi muer frymë rrastas, vazhdoi. — Ngo khâ, bre Abaz, si shtatë herë vlla me t'pasë po t'flas, mos me e kujtue marren e fjaltë e hallkut, nuk e di çka kisha marue!... Nuk e di çka kisha marue, cok!

— Shuej, more, po a i thue veti burrë, a jo?!

— Pas, a nuk â evladi „gaca e shpirtit?"... Mos t'e kisha pasë aq t'ri, ani, nashtë, s'pat me m'u dhimtë fort. se mâ ndryshe âsht, po ai... a i ka rá dhetë herë brisk ftyrës, a jo?!... Veç, haj medet, për mue, haj!...

— Po, askeri për burra âsht! E kapërcen edhe ai si t'tjertë...

— Asnjâ asker s'e kam pasë, e...

— T'tanve bedel u ke nxanë, a!?

— T'tanve... Edhe veti. Kama eme përte Grykës s'Gollakut s'ka shkelë!...

— Çka po flet, ej!

— Tybe, s'kie rrenë!

Rrapaçuku ia hodh përskithi nji shiqim djalit të shtrimë të cilit tashmâ i erdhi fytyra e të gjallit dhe, mbasi mbylli për nji çast syt picrrakë, nisi me folë si njeriu i cili nji herë harron e mandej i kujtohet çka deshti me thanë:

— Jo, û për veti, për çka e kap Llapi e Gollaku e kam shkelë qosh m'qosh e skutë m'skutë...

— E... — foli Sejdija si me vedi tue rrudhë buzët e holla, — hala pa e harrue pak zavallin tem, ky i vogli çohet e m'nxjerr tërhoz!... — e pak mâ vonë. — Por — a e din ti, more Abaz, qi veç burrnija jote na pshtoj se po me krisë pushka e me u bâ na kërklli ndërmje veti!... Po, po, veç sabri yt se kenë kah bâhen gjaqet... A e di ti, more Abaz, qi me pasë qillue û n'ven teje e me e pa tem bir m'at adalet qi e pe ti parë mehesap shpirti m'kish lëshue çkllap — tap! E me pa metë gjallë, qysh m'ka hupë sabri, krejt, top me pa pasë kisha qitë e s'kisha ditë çka po bâj, a çka ka me u bâ për at punë!...

Abazi vetëm luente buzën si në gaz, mbështillte cigaren tjetër e nuk bëzante. Dikur i tha:

— Shuej, more, po thmi mâ!... A i prehet dam thmis?...

— Çfarë thmije, more?!

— Axhami, de, Sejdi!

— Kush axhami, djali gjashtëmbëdhetë vjeç, a? Mahjeta asnifije!

Ndërkaq, kronit i afrohej nji burrë pallangoz, shpatullgjanë, pak si i krrusun dhe me nji xhurdi krahëvet.

— A 'ini si 'ini — ua priti pallangozi dhe përftoi tue ulë kryet si uri.

— Allahrazolla, a jé, ku jé!? — ia kthyen burrat gadi njizanit dhe si në habi u shiquen ndërvedi. Abazi, i kthyem si në krah kah kalimtari, nuk mujti me pa gjâ përveç në të kthyem të kres që dalloi nji mjekërr të dendun e të lulueme. Sejdija e pa mirë, por s'foli gjâ.

— Allahile, kush ke ky qi kapërcei? — pyeti Abazi mâ tepër për me çelë ndonji bisedë të re se nga kurreshtja.

— Emin Maloku.

— Qy-qy, po a thue çka pat qi s'u ndal pak?
— Haj, tybe n'e disha!
— Mue po ma djeg miza pak, veç pak!...
— Hê?...
— Ti e ke pa njoftë Jetullahin e Rams... I ki pa cakrrue pak fjalt me t'vllajn e Eminit për ni megjë mali... E çohet Jetullahi, rahmet i pastë shpirti, burrë i zoti â kanë, e natën e Bajramit ja nxe pritën e t'e le ven! Mbas nja nanë muejsh, tahmina, çohet edhe i biri i Emnit, i madhi, ja nxe shtekun e t'e prish pushkë... Nejse mâ, gjaqet kenë rrafshue e ke pashitë kjo punë, kur sivjet i grepacuen fjalt apet me t'vllajn e Jetullahit, Selmanin...
— Po?
— ...Edhe i kishin pa çue fjalë t'bit e Eminit: „Për, ja shiti tokë e shpí e largonau sysh, ja po t'i fshijmë hashuret martinë hekri!..." Edhe ai i ngrati, zaher i metun pa krah e thmi shum, don, t'i shet tokë e shpi, e tajt, duel e hupi... shkoi n'shehër...
— Po, mahjeta, e maj men si soden at ditë. Mojde, û e Mustafa e kemi pa përcjellë hej larg... E, i ngrati, shum ke mërzitë!...
— E masanej?
— Qaq! Po thom mos Emini edhe n'mue po man inati...
— Pse, çka e pate ti Selmanin?
— Pas, kusheri, ej!
— Allahile? Tybe n'e paça ditë, nxin besë!
— E kam pasë kusheri bukur si t'largtë: gjyshet i kemi pasë t'dytat kusherina!
— Po ty gati s'po t'rajka kurrgjâ! Ncuk! S'âsht kjo punë, hiç...
— Jo, jo, edhe û veç po thom se s'e di... Veç dikû po flen lepri!... cok...
— Paj, mos u mashtrofsha, n'mue âsht pak si idht...
— Pse?
— Paj m'ra n'shpi, e unë e ktheva pa xhevap se s'pata rob me i dhanë... A i epet thmija, ore Abaz, qysh thue ti?
— Pale-pale. Ani?
— Ani, nieva qi i ki pa metë hatri pak...
Dy vajzat qëndrojshin si të marruna kambësh, duersh e gojet. Elezi i shtrimë qyshkur i kishte hapë syt dhe ndëgjonte bisedën e burrave pa bëzâ e pa luejtë as gishtin e vogël. Do miza silleshin rreth kres së tij mështjellë me peshqirin bojëkafe.

Abazi ia drejtoi syt e rrudhun diellit e mandej vështroi djalin e shtrimë dhe tue buzëqeshë i tha:

— Qysh po thue, o i biri thiut, a çohëm?

— Çohëm, — tha Elezi tue u mundue me buzëqeshë edhe ai.

— Pata me t'thanë kthehëm sonte, veç nuk e di qysh i kie renet... — tha Sejdija tue thithë hundën.

— O, zoti t'dhashtë bereqet e paç gjithmonë!...

— Qefin ma maron, e...

— Hajde, nimo zot! — bani rrapaçuku e brofi në kambë.

— Eu, po let u çove, he i lumi ti!... Sa vjet i mushe, ej?

— Pesëdhetë e dy, n'dash shum, n'dash pak!

— Mahjeta, po t'marr lakmi...

— E ti sa i rrotove?

— Ho, ho! ho! I rrotova, a?... Rrum gjashtëdhetë e pesë!

Ndërkaq Elezi u ndreq në kambë. Edhe vajzat brofën. Ferides i flakruen syt e mëdhej gëzueshëm dhe u prirën kah flokët e bardhë të Gjylës, të vizllueshëm si fije mëndafshi.

Abazi rroku të birin me njanën dorë rreth shoke e u nisën kah barra e vetmueme, kah lajthishta. Edhe Sejdija, me krroqë në dorë, u nis mbas tyne. Vajzat mbetën nën hijen e qarrit qufurrak, pa mujtë me çelë gojën.

Mbasi u larguen nja disa hapa prej kronit, rrapaçuku ia priti burrit mbrapa thembrave të kambëve:

— Sejdi, a po kthehesh?

Hundëkorrizi, pa dhanë përgjigje, rroku tjera fjalë:

— Eu, Abaz, vlla t'paça n'dyje e n'ahret, po ç'na pshtove!

— Pale-pale, çfarë t'pshtuemi, ebu, po ktheu!

— Abaz! A i ke pa njoftë t'bit e Vocit?

— Po, mirë.

— A e mba mend qi për 'i lis kenë bâ katër gjaqe!... Veç për 'i lis!... E, pra, edhe ata e rrehshin nifarë burrnije koxha si t'madhe!...

— Qy-qy, lé at punë ebu, Sejdija, po ktheu!

— Kadale, ti, se s'p'e lâ, as hiç!... Po për t'bit e Lizit a ke nie qi janë bâ kaçavej veç për i zog pule?...

— Pale-pale! Sejdi, bre...

— Po për ata t'Prapashticsit qi ishin bâ lakën ndërveti për 'i hap ven?!...

Rrapaçuku ndalet dhe tue ngërthye si madhnueshëm vetullat e trasha, ul thesin prej krahu dhe i zgjat dorën musteqeverdhit.

— Qe, besa, as ni hap s'e qite mâ anej!

Mustaqeverdhi u ndal e hodhi nji shiqim mbrapa. Brîja e zgjatun e lajthishtës mshifte mbrapa vedi bucinën me gjithë qarrin çufurrak dhe kronin ujëftoftë.

Të dy burrat marrun ngryk ndërruen përshëndetjen e fundit të ndamjes e mandej babë e djalë tfilluen teposhtë e hundëkorrizi me hapa të lehtë muer tepërpjetën.

Mbas nja disa hapash Abazi u ndal dhe ia dha zanit.

— O Sejdi, me nie qi ma ke prekë Ajetin ma prish qefin, qe besa!...

Musteqeverdhit paksa i luejti musteqja në gaz dhe nuk bëzani.

Babë e bir u mshefën mbrapa brrylit të lajthishtës...

— Bablok, pse u vanove? — pyeti Elezi i kapun fort me njanën dorë për t'an dhe tue ecë me hapa të pasigurtë.

„Babës mos iu vonoftë vdekja!" trou vedin rrapaçuku dhe mandej u përgjegj:

— Paj, u tesha me njanin, bre bir, e meta...

Abazi e rrejti të birin se e vërteta ishte kjo: Mû në çastin kur ishin rrokë lidha-lidh Elezi me Ajetin ky u lëshue në prrue dhe aty u ndal. Nji dëshirë e paçansueshme ia pushtoi shpirtin: me pa se si kishte me përfundue ajo përlamje. Mbet në vend dhe vështroi tinëz deri në fund. Kur Elezi paloi kundërshtarin për toke, ato mpimje dhe djegsime, deri n'at çast të panjoftuna, që ia ngucshin zemrën, pushuen. Nga gëzimi iu përvodh buza në gaz. Mandej pa Ajetin që u turr vrap kah prroni; e pa edhe kur muer shtagën në prrue; e pa edhe kur u nis me pezëm në zemër kah Elezi, por diçka ia kurthoi gjuhën, nji zâ dalë nga thelbi i krenaris burrnore, që shpeshherë âsht mâ i fortë se zani i shpirtit e i zemrës, i tha „Mos, mos u përziej në punët e fëmijve!..."

— A po mundesh me ecë a t'qet babloku në shpinë?

— Jo, o babë, po muj, asih, a m'u ka bâ varra e madhe?

„E babës iu verbofshin të dy syt, po randë qenka me pa pjellën tande në këtë ditë!... Po me më pasë vdekë sot? M'i kishe helmue edhe këto dit të fundit! Kishte me u bâ për mue e zezë dita!... Ngadalë, he burrë, se vdekja nuk vajtohet për së gjalli!..."

— A, bab'? — bani djali me zâ mâ të thekshëm.

— Çka, babs?...

— A m'u ka bâ bira e madhe?

— Jo, ta hangtë baba synin, hiç fort e madhe, jo...

E mbas do hapash:

— O, bablok!

— Hoj, bir?

— Kush â mâ i fortë, bablok: Mujo Bylykbashi a Gjergjez Alija?

— T'dy janë t'fortë, o bir.

— Po, po, veç kush â pej tyne pak mâ i fortë?

— Paj, Muja, nashta...

— E mizdrakun e ka gjuejtë mâ larg Gjergjez Alija, pas po, bab'?

— Po,bir... Po... kallxom ti mue, pse ta hini staravicë?

— Pse e rrxova, e i erdh inati...

— Pale-pale, ti e rrxove, a?! — u shtî musteqesurmi.

— Une!

— Jo, more!... — burrit i qeshi musteqja.

— Po pasha eshtnat e nans!...

— Eu, lum baba për ty! Po ty t'ka baba krashnik, bre! Kur t'mërrijmë te shpija kam me qitë tri herë pushkë për ty... — tha rrapaçuku dhe gaprroi syt picrrakë kah gjarpni i rrugës, të cilit i humbte bishti i tëholluem mbrapa nji rrahu të rrpîjtë.

Andej kah Llapi do shllunga të bardha rêsh thuese zgërdhiheshin me diellin përcllues, i cili tashmâ ia kishte dhanë shpinën paraditës dhe shiqonte kah perëndimi.

Abazi ndreqi mâ mirë barrën në krahun e majtë, kurse me dorën e djathtë pa ia lëshue syt shtërngoi dashnisht mjedisin e të birit dhe theku hapin...

I

Zemrat që duhen nuk flasin. Ato vetëm digjen flakë dhe këto flaka nepërmjet dikuj lëpîhen ndërvedi.

— Feride!

— Hë!

— A t'bje nërmen atëherë kur pat pí ujë pej blude te kroni?

— Kur?

— Kur e patën rrehë çobat... Kur ja pat mshue Ajeti ynë me starvicë kres...

Shife ti „kur e patën rrehë", mendoi Feridja e mbytun në djersë dhe i këceu kandari. Nuk foli sepse goja iu mbush pezëm.

— A?

— Çka, bre?!...

— A t'bje n'men?

— Jo, nuk m'bje n'men.

— Atëherë kur ma pat prekë dorën i kam pa thanë vetëmeveti: t'prektë gjarpni! e...

„I, përçudajka", mendon me vedi Feridja dhe përsa çel e mshel syt fluturoi në kasollën e dajës Abaz. Elezi i flet tue u mërdhezë në fytyrë:

„A din, bre Feride, kur m'ka pa dhanë ujë atëhere me bludë?"

„Kur?"

„Kur e pata rrxue Ajetin, t'vllajn e saj."

„Po."

„Si ata ujë t'shishëm kurr mâ as nuk kam pi, as nuk kam me pi! Si me pasë pi tamël zane!..."

„I, përçudani!" ...

„Ti nuk e din, bre dajok, qysh âsht kur t'ço toka peshë e jet havaré!..."

„E pse?"

„Pse, de?!"

Kashta gëzhat.

— Ti nuk e din, bre, motër t'paça, qysh âsht njeri kur ka qef veç me i mshelë syt e me nejtë kalli vetun.

— E pse?

— Pse, de?!

Përçudanat, mendonte Feridja dhe gultonte mendimet e veta prej Gollaku në Llap, prej Llapi në Gollak. Në nji çast nji kikiritje e thekshme gjeli ia pini mendimet dhe kryet i mbeti zbrazët.

— Gjylë, u çova!

Gjyla e shtërngoi fort...

— Lshom!

Kashta gzhat. Trejt kapërdijnë terrin. Drita tinzake kapërdin kangën e turrecave.

— Feride!

— Hoj!

— Kur kanë me i prû teshat?

— A s'po t'pritet, a?

— Feride, motër t'paça...

— Kur kthehen gjinja pej are?

— Kur t'ja ep ferku... Feride!...

— Hë?

— Kur?

Ndihet ngicatja e derës.

Kashta gzhat edhe nji herë. Dera ngicat përsëri.

Oborrit ndiheshin dy zhapllimë të ngutshme hapash. Te shteku i lamës Gjyla ia ngjiti Ferides për krahu.

— Kallxom!

„Përçudajka", mendoi Feridja dhe syt i flakruen në terr. Gjyla u bâ vetëm vesh, Feridja — gur!

Në vathën pranë, kumbona e dhenve pickoi qetsín mëngjesore, qetsín kur agimi i haset natës me shuplakë.

— Kallxomë!

Thuprat e shtekut kërkllueh.

Duert shtërnguen krahun edhe mâ fort. E marruemja, menduen syt e flakurisun dhe goja e madhe u shqep:

— Çka?

— Kur? — pyeti veshi.

— Teshat, a?

Veshi pritte, duert urdhnojshin.

— Masnesri...

Thuprat e shtekut rrënkuen. Nji zhapllimë hapash, me nguti, matanë gardhit, nisi me qepë shpesh gjurmat mbi barin e vesuem të ledinës.

Ylli i mëngjesit hapi dritaren e vet dhe nisi me bâ sejron...

Nji kikiritje e latuet shpoi anepërtej timpanin e veshit. Fjala „mbasnesri" u bâ piftí. Veshi i shurdhët bâhet Gjylë. Kjo niset kah djepat. N'ata, hapet trina e oborrit. Hija e Sejdi Goxhufit thërret:

— Gjylë!... Oj, Trashe, ku ke, djalem, atje?

— I këqyra dhet, o bal! — ia ktheu rrena, kurse e vërteta u zhduk bashkë me këmishën e fjetjes mbrapa rrapllimës së derës.

Agimi hyni edhe n'oborrin e Sejdi Goxhufit. Maje plehut, në fund t'oborrit gjeli lashëkërthnezun mbylli syt dhe ia tinglloi kangës për ditën e re të korrikut...

II

„... O, mallë, i forti mallë! Sa e fuqishme qenka dora jote, sa e pakundërshtueshme!... Ku qesh e ku erdha!... Qysh shkova, e qysh erdha!... Mallë!... Nuk kam dijtë çka je, nuk kam mendue si je... Rrallë kush ndër këto bjeshkët tona të njef, rrallë kush e din se ti, mallë, mundesh me ia vërbue të dy dritat e syve, mundesh me ia shtí të dyja kambët në dhé... edhe ata që e dijnë nuk janë mâ këtu... i kanë tretë diku rrëgallat e jetës e tash janë robët e tu, o, mallë, o i pashpirt!... Selmani... po Selmani..." mendon Mustafa tue qitë çkolizshëm hapat dhe syt i zgjanohen e ia mbulon nji klitë matanë së cilës sheh nji ditë tjetër. I kujtohet ajo ditë kur Selmani, bashk me robë e robí, me panla e rraqe ngarkue në kerrin e drûjt, tfilloi dikah...

... „O pasha kta thmi, hajrin mos jau pafsha, po m'doket sikur me u pa nisë për te pusat e Surkishit me u mytë!" ankohej Selmani i hollë dhe i gjatë si kavall, ndërsa Sejdi Goxhufi me Mustafën ecshin mbas tij. „Nashta dikush kujton qi u çova peshë e po due me shkue diku n'Shehër e me u bâ rahat, haj, tybe! Haj, por u bâfsha qen!... Ûnuk kam lypë kurr mâ mirë, barkun me e mushë kam pasë edhe ka ni harrën me e qitë mi trup, mirëpo qi thonë, kur s't'ep Mahmubi, as Mahmuti nuk munet me ta dhanë. M'i lshoi zoti zullumqart mi krye e tash po m'duhet me e marrë botën n'sy, me shkue me dekë diku e mos me pasë kush, pos robve t'mi, me ma shtî xhenazen në dhé!... Evladi po t'shtike n'gropë t'zjemit, po t'bâjke urë e vig për me shkelë dyjeja mi ty!..."

„Çka t'i bâjsh, o Selmon!" tha Sejdija dhe vazhdoi me thithë hundën.

„Po, po!" bani Selmani dhe u fryni hundëve përdhé.

Te „Kaqa e mrroltë" drumi lëshohej teposhtë, prandej aty duhej ndá.

Para se me mbërri te teposhtzja Mustafa mbushi në skaj të drunit dy grushta dhé e ia zgjati Selmanit të cilit i vetuen syt.

„Jo", i tha „o Mustafë, shtatë herë vlla t'paça!... T'u rritt nera, veç nuk muj e marr se û pej kti dheu po iku!... Nuk muj se droj qi, edhe atje ku t'shkoj, ja shoh sherrin!... Nuk muj e marr, bre Mustafë, se ky dhé â i egër! Mâ i egër se uku i malit!"...

Edhe Mustafës i vetuen syt, sepse dheu i mbeti ndër duer. Sejdi Goxhufi vetëm thithi hundën dhe — çile gur gojën!

Kur u përfalën te teposhtzja, Selmani e shtërngoi me forcë dhe Mustafa e pa se ai nuk ishte aq i dobët sa dukej. Kur u kthyen kah shtëpija, i ati ngrehi me hundë përpjetë dhe i tha pa e shiqué:

„A po sheh, o bir, çfarë zemani na erdh, çfarë dite pritëm: me ikë njeri pej dheut t'vet!... me u tutë pej dheut t'vet!... Çfarë kohe na nxuni!..."

Tingulli i përtrimë i këtyne fjalëve çkeu klitën e syve të zez e të rrumbullakët si dy qershija të zeza.

„Koha!... Koha!... Koha âsht ajo që përbin vetëvedin, që si kastraveci i detit vjell vetëvedin, që lind vetëvedin... Koha âsht ajo që flen në prehnin e vetëvedit, e cila mbush vetëvedin, zbraz vetëvedin, âsht ajo që kurr nuk ngutet, por as kurr nuk ndalet... Koha âsht ajo që jeton vetëm për vedi, në vetëvedi", mendon tash Mustafa dhe hapat papritmas i ndalen, musteqet e zeza si pezhgvja i dridhen, ndërsa syt i ngulen mbi qarrin qufurrak pranë Prronit të Thatë. Duket edhe nji kind i verdhë tallishte...

Dielli përvlues ia dha hej nalt kur Mustafa, i mbushun frymë si mëzati që vehet së pari herë në zgjedhë, kaloi brrylin e lajthishtes dhe, tue gaprrue syt, u nis kah kroni nën qarrin qufurrak.

N'arë nuk gjindej askush. Tubat e duejve të misrit qëndrojshin të vargisuna përpjetë prronit; pranë tyne zgjateshin do gjurma të trasha rrotash kerri po n'at drejtim. Nën hije, mbi rrafshakun rranzë qarrit, i kthyem kah ara matanë prronit, rrinte kambëkryq Sejdi Goxhufi. Tullugat e duhanit i silleshin lamsha-lamsha rreth kreje.

Mustafa u kuell prej nja disa hapash, por musteqeverdhi nuk luejti as qerpikun e synit. Mustafa preku nji herë kara-

daken në shokën lahuri dhe kur u afrue disa hapa thirri me zâ të matun:

— O Sjedi Goxhufi! — dhe buza iu dridh si në gaz.

Plaku i kambëkryqun u çue vrik në kambë dhe ia nguli syt e kaltërt. Nëpër dhambë i rrodhën fjalët.

— A dite me ardhë, bre i biri i qenit! — dhe mandej gjuha iu lidh nye, zemra i këceu vendit, ndërsa fytyra iu bâ sa grima pranë musteqeve vesh më vesh. Kambët i hynë për së gjalli në dhé, prandej nuk mujti me luejtë vendit. Mustafa vrapoi dhe e kapi me rrëmbim ngryk si ujku prén. Në gojë iu kurthuen vetëm dy fjalë:

— Babë!... Bablok!

Babë e bir mbetën të marrun ngryk ndërvedi nji copë herë, si të zanuem. Dikur Mustafës, tue përgjue frymëmarrjen e shpeshtë, tue nuhatë erën kurr deri sot të njoftun t'et, i plasi nji vaj i vrullshëm, lott e nxetë të të cilit ia shkrinë fjalët e ngrime mu te buzët.

— Ani, bab', — ia nisi Mustafa mbasi u rras vaj, — a je mâ?

Musteqoku tashmâ hijerandë, me vetulla të ngërthyeme, ia kishte ngulë syt të birit dhe nuk ngihej së shiquemi.

— Paj, e kam ditë mirë qi ni ditë kie me u rrasë dizgin... E kam ditë qi çare as dermâ nuk kie pa u kthye se mâ mirë se n'votër tane kurrkû s'e gjanë!...

Mustafa uli kryet. Syt i shkuen te kroni dhe, atëherë, iu kujtue se ishte eqtue. Sa u mat me u çue, plaku vazhdoi me at zâ të prajshëm.

— Po... qysh t'u dok gurbeti, o bir?... A veç po m'doket, a, nuk t'paska pëlqye fort, se heret t'u paskan nisë do rrudha ftyrës... edhe... po m'doket qi heret edhe fort t'u paska zbutë zemra!...

— T'butë e kam pasë, o babë, edhe përpara! — tha Mustafa thekshëm.

— Jo, bre bir, me e pa pasë zemrën e butë nuk ja kishte kthye shpinën robit tek mas ni muej e gjyse!... Hej, katër vjet me e lanë pezull robin e huej!... Katër muej me kanë shum janë se jo mâ katër vjet! Katër vjet t'ka rue, si jetimi vorrin e prinit!...

— M'ka rue! — Mustafës i qeshi musteqja. — Ani çka, bablok, Alín e Ri e ka ruejtë nusja nand vjet!...

— E ka rue, bre bir, po për zor! Po ty — pse? Ti u çove për pikdon t'qefit e dole e hupe, hajt! A, nashta, pate zor se e ranë t'u dok ni mahí e bab's...

Mustafa shtërngoi dhambët.

— Ti mos e dish, bre bir, a û me e ditë a?!

— Po diqysh, bab', nuk â aq kallaj me t'kallxue...

— Kallaj a zor borç e kie, ta dish!... Se nuk â kanë kallaj as për mue me i nie hallkun kah m'marrin nepër gojë:

— Nuk e di çka me t'thanë, bablok!

„Qe, qiti i iku djali e ja la robin pinxhuk n'shpi!... e nuk i tha as ejvalla, as tymyrmeç..." Fol!

Në mendjen e Mustafës nji sqenë e goditun me aq zili dhe e pritun aq me padurim, u përmbys për sa çel e mshel syt. Tanë mahalla do të duhej me dalë në fund të katundit, dhe me cull e me mull, me e pritë, me e përqafue me lot nëpër faqe, madje edhe nuset e reja që ende nuk kanë hy në magje, që nuk i ka pá kurr; do të duhej që edhe plakat e katundit të bame dyfish dhe pa asnji dhamb në gojë me i dalë përpara dhe me e përqafue; do të duhej me sumurue toka e me ushtue tanë gryka e Gollakut prej pushkëve e alltijave të burrave të gëzuem; do të duhej vllaznit e tij me u pakë prej gëzimit për kthimin e vllaut, për rilindjen e tij; do të duhej me thirrë Rrahim Grekun, hej prej zemrës së Llapit, për me ardhë e me i ra tupanit në gazmendin e Sejdi Goxhufit të shastisun për kthimin e të birit; do të duhej me u çue në kambë krejt Gollaku për kthimin e Mustafë Goxhufit i cili kishte pá çka s'shihet, kishte ndie çka s'ndihet dhe kishte mbërri deri në buzë të detit, i cili kishte luftue me „askert" e mbretit derisa i kishte plasë tyta e martinës prej së nxeti. Ka pasë deshtë... ka pasë deshtë edhe shum sende tjera, por, që, tash, para syve të tij, në vend t'asaj sqene madhshtore gëzimi e hareje të pritun e të dëshirueme, qëndron nji hije plaku, me musteqe verdhake dhe nji mjekërr si të sqapit, e në vend të lotve të pendimit për fyemjen e madhe të dikurshme i kërkon edhe llogari. Ani edhe e qorton! Ani edhe i thot: „A u rrase dizgin?... Qysh t'u dok gurbeti?" dhe „Fol!..." Baba! Babloku!...

„I ftoftë ke qenë për mue, prore, o babë!... I largët!... I huej, prandej..." matet me i thanë Mustafa mu në gojë, por përton me ia hi nji bisede e cila nuk do të kishte mbarim. Goja i âsht terë e gjuha i âsht kapë, prandej prap shiqon kronin dhe thot sa për me prishë këtë heshtje blozhduese:

— Ka vakt kur flasim për kit punë, bablok...

— Ka, po qysh nuk ka, — ia priti me nxitim musteqoku si me e pasë dijtë qysh përpara përgjigjen e të birit — veç diçka po t'kallxon ty babloku: s'kie çka flet ti hiç se û t'i di

sa zorrë i kie n'bark ... E di û, biro, qi Berisha e ka ma t'madh inatin se mystehakin! ... Paj edhe ti, o bir, je i qitina qi veç pse m'tha baba: „A i thue veti burrë, o djalem, a jo?" se s'pata mujtë me e vra ni lepër qi kapërcei asajde, e mora kosën e shkova te Murrizi i Kelës me ja pré veti gërklanin e me u bâ katil i shpirtit! ...

Mustafa u përbi nja disa herë dhe po matej me i pre fjalën t'et, kur nji zhapllimë e lehtë dhe nji zâ mâ tepër grueje se burri, ia lanë fjalët në gojë.

— A'ini burra, si'ini?

— Nom jemi, ti a je si je? — ia pritën babë e bir pothuej njizanit, tue u ndreqë në kambë.

— Po ti, bre, djalë i ri, i kuj je? Po m'dokesh si me kanë i largtë — pyeti me nji zâ të ngjirun i ardhuni.

— Ũ, a? — bani Mustafa dhe çoi shiqimin. Syt iu ngulën mbi nji hundë të madhe si turi dashi, mandej u zdorgjën te syt e shkimun, goja e madhe dhe i humben në tullugun e lubardhëm të tymit që duel disi si me kërrnome prej asaj goje rrethue me buzë të trasha.

— A s'p'e njeh, a? — ndërhyni musteqeverdhi dhe iu përvol njana buzë në gaz.

— Jo, tybe!

— Po djali em â, bre Bec!

— U, a qaj qi thojshe t'ka hupë, a?

— Qaj — pështpëriti Sejdija dhe nji e mërdhezun ia mbuloi fytyrën e zbetë.

Mustafa e vodh vetëm me bisht të synit dhe në zemër i buloi nji kokërr dyshimi.

— Haj, tybe isha pré për qi â djali yt! — Paj, shyqyr, o Sejdi, qi t'paska gëzue zoti e t'u paska kthye! ...

— Shyqyr bafsh, o Bec! — tha mjekrroshi dhe nxuer kutín e fakfonit e ia zgjati hundëmadhit. — A p'e pshtjell njâ?

— T'u rritt nera, Sejdi ... Nuk muj se jam si përgut, veç i pata nja dy tri fjalë me ty ...

— E mâ as për ni cigare duhan nuk kie rusat, a? Pshtille, more, se punt e dyjallakut nuk kanë t'mbaruem! — tha plaku si urdhnueshëm, tue vjedhë të birin me bisht të synit dhe tue u mundue me qitë njifarë gazi si të matun.

— Tybe, as për ni cigare jo se e kam lanë kallamoqin n'arë pa e lidhë, veç apet m'çuen t'bit e Eminit me t'i prû do selame ...

Mustafa fshikulloi t'an me nji shiqim pyetës. Musteqoku kishte ngërthye vetullat e lubardhme dhe nji e mërdhezun ia

mertisi fytyrën e zbetë dhe thatuke. Thithi nji herë hundën dhe ia priti me zâ të matun:

— O, zot, t'amla kofshin ato selame!... Pa hâ t'i ndiej...

Mustafa curroi veshët. Beci drodhi qafën e gjatë, uli syt e mëdhej përdhé dhe tha tue rrudhë krahët:

— Tybja koftë, hiç for' t'ambla nuk janë qillue!...

Sejdija vetëm thithi hundën.

— ... Veç qashtu qysh i ka pasë fjalt dej qitash Emini, asnjâ s'e luejnë.

— Po qysh, bre Bec? — këceu plaku si i trandun.

— Qashtu: pos me ja ndalë fjalën e puna marohet... Jo — jo! jet çartë.

Mustafa hapi syt e gojë i çmeritun.

— E mâ, bash qashtu po thot Emini, a?...

Hundëmadhi vetëm paloi syt dhe rrudhi krahët.

— ... Me u çue û, sod, plaku shtatëdhetë vjeç me e hangër fjalën teme, a? Me e lpî ata qi e kam pshty, a?... Me u çue û sod me e lye ftyrën me lloç pa bigajri hak, veç pse ju ka tekë Emin Malokut, veç për me ja çue n'vend qorden e tina, a?!... E, more Emin Maloku, po ç'po do me ja nxjerrë bishtin kësaj pune e s'pe di, hiç! Jo, përze, o Bec!...

— O, Sejdi, — ndërhyni hundëmadhi tue rrotullue syt — ti mue mos ma shih për të madhe. Û po t'kallxoj çka m'kanë thanë...

— Jo, more, jo nuk âsht ajo punë, po...

— ... se unë me ta kallxue ni punë, as nuk e di bash mirë se qysh â nisë kjo gverrë ndërmje jush... Veç e di qi sebepi i Abazit, e se qysh e tek, nuk e di mâ fell...

— Sebepi i Abazit jo, po sebepi i Selmanit...

— Hôh, a p'e sheh qi as kit punë s'p'e dikna mirë! — bani Beci dhe zgërdhini dhambët ndërlikë. (— Këtu rrejti sepse Beci këtë punë e dinte fillë e për pê. Mirëpo dikur i kishte pasë shti me Abazin për diçka fjalët, prandej, tash, nuk pritonte me bajtë fjalë andej e këndej vetëm për „t'ia lanë qilerin thatë!" —)

— E sa për at mesele qi jet çartë, o Bec, hiç nuk jam kah gërzhitna fort!... Me dije teme, û, nuk i kam borç Eminit as sa ka t'zit e thonit, e atij n'ju gaftë — ajo âsht tjetër punë... Ti, Beco, shko bani shum selam Eminit, e thuej mos t'i çojnë mâ gat këto fjalë se — puçrra, puçërr âsht veç kur t'e mrecsh pezmatohet e bâhet varrë qi s'un e shnoshin as shtatë heqimë!... Qishtu, o Bec! Û tjetër sen s'di çka i thom pos qityne fjalëve... A?... A kam çka i thom tjetër, allahile?... Û për

veti nuk i njek ato udhë, as nuk kam qef, veç ma s'mrami në derdhtë ai tomël e û gjak le t'ja hin ej!

Beci drodhi qafën si qortueshëm.

— Ti i din renet e punt tua, o Sejdi! Ai, çka thonë: „Veç luga e di çka ka vegshi se tjetër kush jo!" — tha Beci dhe brofi në kambë... Përshëndeti dhe shkoi.

Mustafa u avit te kroni, piu ujë dhe, tue fshî gojën me mangë e tue rrudhë syt, pyeti t'an si n'asgjashëm:

— Allahile, bab', çka kenë këto fjalë?

Sejdija ndezi cigaren e dytë, lëmoi nji herë musteqet dhe vështroi si neveritshëm të birin. Edhe kësaj here në syt e Mustafës, plaku i pakpërparshëm i frymë si bibani dhe i randë, muer pamjen e hijes së Sejdi Goxhufit. Fjalët plot pezm e të pafuqí e vërtetuen këtê edhe mâ tepër.

— Kurrgjâ, e bu, sa qeni leh me nisë me t'hangër ish bâ rrah dyjeja, ishin tferrë krejt burrat!... Pak si e gatë âsht kjo mesele...

Mustafën e përbini kurreshtja, prandej goja iu bâ lutje:

— Jo, vallaha, bablok, veç me m'kallxue...

Hija qiti n'asgjashëm me dorë dhe ende pa zbrazë tymin e duhanit, gaprroi syt e kaltërt matanë prronit. Andej u ndie nji kërkllitje kerri. I gëzuem që u shty kjo bisedë, edhepse e dinte fare mirë që sonte do ta tregonte patjetër, plaku thirri me nji zâ të përtrimë:

— Vllaznit tu!...

Mustafës iu mërdhez fytyra hovshëm. Në fund t'arës pa tre vllazën të vet dhe qenin e dikurshëm që vinte mbrapa tyne.

— Hale â gjallë qeni, bab', a?

— Hale, bre, veç â plakë krejt!...

shin vetëm zhapllimët e Sejdis. Mustafa shkonte mbas tij. Men-

Babë e bir u çuen dhe u nisën me kalue prronin. Ndihedonte a thue si kanë me e pritë, çka kanë me e pyetë, çka kanë me i thanë? Por kulla e goditun e pritjes iu rrënue pak mâ par, prandej edhe të mërdhezunit iu largue, edhe zemra nisi me i rrektue mâ prajshëm. Mbas disa hapash, hija e Sejdi Goxhufit, u kthye dhe vështroi Mustafën prej majes së kresë deri në fund të kambëve. Mandej thithi hundën dhe i tha buzagaz:

— Ku i kie apangat, o bir?

— I qita qatje përte Gjakove se m'u banë parllagan!...

Musteqeverdhi preku njanën musteqe dhe vazhdoi me ecë. Mbasi qiti edhe dy hapa Mustafa e ndali:

— Babë, nana qysh â?

Sejdija u ndal si i shituem.

„Diq, vjet... Shkoi me zemër të plast për me ta ndie zanin edhe nji herë, me buzë të shkrumueme me kuvendue me ty edhe nji herë, i mbetën syt çelë veç me të pa edhe nji herë, por vdekja nuk e priti sepse bori shpresën që do të kthehe-she... Kur të leu djali i parë..."

— A, bab'?

— Nana, a?! — bani plaku tue ngurrue me u përgjegjë. Në mendje bluente fjalët të cilat kaherë, i kishte përgaditë me ia thanë, kur ndonjiherë i ngjallej shkëndija e shpresës për kthimin e tij, por nuk deshti me ia thanë asnji prej atyne fjalëve, sepse iu dukën shum të buta dhe disi si përkdhelse, prandej ia ktheu shkurt:

— Diq!

— Diq!..., Kur?

Plaku pa dhanë kurrfarë përgjegjje u zdorgj në prrue. Kjo deshti me thanë: sonte flasim për të gjitha, mos u ngut.

Edhe Mustafa i kuptoi mirëfillit këto fjalë. I zbetë në fytyrë si gjethi i terun i duhanit dhe me kambë të ligshtueme u zdorgj dhe humbi në prrue...

III

Dielli puthte horizontin e perëndimit dhe me predhat e veta të fundit të dritës gjuente majen e Meçekllavës, kur Beci iu afrue trinës s'oborrit të Malokëve e ia dha zanit:

— O, Emin-o!...

Trinën e hapi Mehmeti, djali mâ i madh i Eminit,

— A'ini kësajde, a jo? — u ndie prap Beci si në gaz.

Mehmetit iu ngroh diçka shpirti.

— Po, more, po qysh jo...

Beci dhe Mehmeti u drejtuen kah oda e mbulueme me drrasa.

— ... U munova pasha njâ zotin, o Voc, boll, po ç'dobí!... Ç'dobi qi nuk e deshti hiç!... As nuk u lag bile për at punë!... I dhash e i dhash, sa mujta, veç s'ish ajo fije hiç se e kish bâ menden qykë!...

— A i the, Bec — ndërhyni Mehmeti në bisedë, mbasi Beci nisi me përsëritë shum fjali tashma të thanuna, — qi si n"t'u idhnoftë Abazi na kie edhe neve pesë mashkujve mas veti?

— I thash, o, lum bâfsha për ty, mirëpo nuk deshti as me nie për at punë! — tha Beci e paloi syt e mëdhej dha kapërlluq.

Kujt i shkonte ndërmend prej këtyne burrave n'odën tashmâ pothuej t'errët se shum fjalë të Becit ishin rrenë? A Emin Malokut — i cili, qe katër dit vetëm katër herë kishte dalë jashtë asaj ode me ajr të prishun; i cili, qe katër dit, s'ia kishte huqë cigareve, pa shti erë buke në gojë; që kishte ndejtë si i ngrafitun — si nji copë shkambi — brî votrës, në pikë të verës, prore të ngarkueme deri te carâjt me cunga? A me u shkue ndërmend të bijvet, që vetëm silleshin si kalastrej pa

krye, të cilëve arat u kishin mbetë rrah, e ishin gadi me vra vedin për ta shti me folë vetëm edhe nji herë mbas shtatë ditsh zotin e shtëpis...

— Edhe Mustafa ish ardhë — tha Beci për me thye heshtjen gëlltitse.

— Që... që... cëlli Mustafë? — belbzoi Halili, djali i katërt i Eminit, me kurreshtje të madhe.

— I biri i Sejdis... Ai qi thojshin â hupë...

— Nimê?! — bani Zeka dhe ngërtheu vetullat e ulta.

— Edhe ni Goxhuf mâ shum... — shtoi Beci si me sherrí.

— Po, ani çka, o Bec!... U po pritoj me ja hî maxharres se kur t'ja nisi, treqin Goxhuf me kanë syni nuk m'tremet për at punë!...

Emini thithi rrastas nji tullug duhani, zhbiroi të birin me nji shiqim të mprehtë si thika, mandej nxuer përjashta at tullug, por tash të zbardhemtë, tymi dhe përsëri drejtoi syt në nji pikë të pacaktueme andej kah dera...

— Izën se u çova! — bani Beci tue u ndreqë në kambë.

— Rrimë, o Bec! — ia pritën djemt dhe brofën në kambë. Edhe Emini u çue vrik në kambë. Të bijt u shiquen ndër vedi. I pari duel Beci e mbas tij Emini. Të tjerët ia falën udhën e mbarë dhe mbetën n'odë...

— Çka po thoni, more vllazní?... Qysh po jau merr menja? U nuk po muj e di... ju a p'e dini çka po marohet, hiç, a jo?... U nuk jam kah muj me fiqirue kurrqysh? Jam bâ si dhandrri qi e qesin mi rrotë... Po m'merren mêtë!... Diçka edhe duert m'u kanë këputë... edhe kapakt e syve m'u kanë ranue!... Diqysh, po m'doket vehtja si me kanë ni thmi i vogël... po m'merr ujt para veti, po m'grah kah butija e mullinit e knej nuk po kam takat me e luejtë as gishtin e vogël e me pshtue... nuk po kam takat as me bërtitë, as me thirrë se... diqysh po m'lidhet fjala nye n'gojë. Nuk po muj flas, bre! Hiç! Tak!...

Mehmeti flet i ulun në dy gjujt, i dalun bukur mirë prej vedit. Mbi myset e grushtave të tij të shtërnguem, janë mbërthye me forcë dej të trashë, t'irnosun dhe plot pezëm të paspjegueshëm. Syt, me skaje prore të kuq, i vizllojnë si portat në diell. Zani i tij, në fillim i ngjirun, vjen e bâhet gjithnji mâ i thatë, mâ i naltë, mâ i athtë dhe merr tingull metalik.

— Folni, more vllazni! Çka i kini shtí vesh n'lesh e po ngoni?! Folni!... Fol, fol bali Voc. Qysh po thue ti me ja bâ?!...

— Bali ni herë ka folë!... — u përzie i vllai i Eminit, dhe përsëri u ngujue në heshtjen e vet të qetë në dukje.

— Folni, pra, ju more vllaznit e mi! Qysh po jau merr menja, a bâhet kshtu: qe dy javë jemi bâ si pulat pa krye, jemi metë si korrilat n'mjegull!... Kallamoqi n'ara na ka metë i zdërvajt, ni rrem druni s'e kemi para dere, nuk kemi xhvoshë, gjâ n'kit dyje nuk kemi vye e vera po kapërcen, ditt po shkojnë, s'po nalen!... Qysh po thoni, a bâhet kshtu, a durohet kshtu?... Grat e thmija nuk mujnë me i bâ punt tona!... Folni! Folni!

Të gjithë kryevarun, sypaluet, rrudhin krahët.

— Folni, o vllazën, po ju thom! Kah po thoni me i ra? Duhet me i ra dikah, duhet me u kthye n'ni udhë! Nuk rrihet kshtu gjithmonë!... Për ja po i biem anej kah po na thot kallauzi...

— ... e po bâhem kostrovë nërveti! — ndërhyni Voci, me nji zâ plot pikllim e frigë, dhe ndryni gojën përsëri.

— ... ja po ja bâjmë diqysh ndryshe, qi û për veti nuk po di qysh!... — përfundoi Mehmeti.

Për disa çaste qetsija i përbiu të gjithë. Mandej Haliti, i dyti vlla, tue lëmue me gishtat e vrazhdë cergën e ashpër shpërtheu qetsín:

— Qorden e madhe e ka baba... Qikaq di me thanë!...

— Û për veti nuk di qysh me ja bâ ... veç po ju kallxoj qitu n'rogë t'livadhit qi û n'Goxhuft martinën nuk muj me e kthye se e kam hangër bukën e tyne e droj qi m'i verbon syt!... — tha vllau mâ i vogël, Zeka.

— E... e... edhe û — nisi me belbzue Halili — muj me thanë si Zeka... Mu - mu - Mustafën e kam deshtë si me e pasë shtatë herë vlla!... N'shpi t'tyne jam hî e kam hangër e pi si n'shpi teme... e sod me u çue me jau kthye martinën... kurr e për kit dyje!

— Pale — pale! — ndërhyni Hamiti me zemrim. — Po edhe babloku ja ka hangër bukën Sejdi Goxhufit, e ka pasë mâ t'mirin dost, po apo shihni, sod, qysh u bâ puna... U, për veti, di me thanë qi baba âsht pak mâ i meçëm se na!...

Fjalët e fundit të Hamitit ia thartuen gojën Mehmetit. Nji ndiesi, sikur ajo kur dikush tregon ndonji mahi kurse ndëgjuesat nuk qeshin, ia trumhazi tanë qenjen. Syt i vizlluen mprehtas edhe nji herë, por të gjithë mashkujt qëndrojshin me krye t'ulun dhe krahrrudhun. Fjalët e Zekës dhe Halilit nuk çojshin kandar se ata ishin mâ të rijt, por fjalët e Halitit dhe Hamitit, pothuej i epshin fund bisedës. Mehmeti u përbî edhe

nji herë, u ndreq kambëkryq dhe nuk bani mâ ver me gojë.

Terri pothuej mbushi odën kur Voci u ndreq në të dy gjûjt dhe thirri me zâ të thekshëm:

— Haj medet, po ç'po do me krisë e zezë dita e s'pe dini hiç! Po ç'po domë me u bâ kërkllí për kurrgjâ send! Po ç'po donë me u bâ gjaqet veç për ni pikë inati t'faqes s'zezë! . . .

Voci duket se pat me folë bukur shum, por n'ata u hap dera e odës dhe, i krrusun e me hundë të tfuritun, u fut mbrenda Emin Maloku. Syt disi i shkrepshin si në gëzim. Voci ndali fjalët dhe të gjithë u çun me pritë plakun. Mjekërrthimi, pa qitë kurrfarë fjale prej goje, shkoi dhe u ul në vendin e vet pranë votrës. Mandej kapi nji unë dhe ndezi pishën e ngulun në ballë të votrës. Kjo qe puna e parë që bâni në shtëpin e vet Emin Maloku në vjetët e fundit të pleqnís. Të pranishmit nisën me e gjuejtë njani tjetrin me shiqime pyetse dhe plot habí. Mbas do çastesh kumboi zani i trashë dhe i prâjshëm i zotit të shtëpis:

— A po na e kthe kush do darkë, more, a jo? . . .

. . . Flaka e shkopit të pishës në ballë të votrës tue lëshue nji erë të randë i afrohej murit të nximë. Pikat e shkopit të ndezun bijshin njitrajtshëm në votrën me zjarm tue lëshue nji xhëzhamë mërzitse. Odën e kishte kapërdí qetsija. Të dhetë burrat e kambëkryqun kishin ndry gojët dhe rrijshin si të premë. Aty ishin, pos të vllait e të bijve, edhe tre kushërijt e Emin Malokut. I zoti i odës dukej si nji shkamb i vrantë, kurse Smajli, mâ i madhi kushëri, si sqap i kërleshun. I ishte rrasë aq fort plakut të krrusun, saqë edhe nëpër at dritë të pishës, ia shifte qimet e lubardhme mbi hundën sqepshqiponje. Salihi dhe Syla rrijshin mâ largas. Voci, i cili tashmâ nuk mundte me mshefë dufin e mbrendshëm të dëshprimit, kishte mbetë nji grusht njeri. Mehmeti zbardhte syt, kurse të tjerët vetëm kishin shtí veshët në lesh dhe rrijshin. . .

— A po m'epni izë t'flas edhe i herë, o vllazën?! — tingulloi prap zani i thekshëm i Vocit.

Të gjithë rrudhën krahët, kurse Smajlit i vetoi hunda e madhe dhe e shtremnueme, i flakruen syt e mëdhej dhe iu zgjidh lamshi i fjalëve të gërshetueme me dashuní, vner dhe krenarí.

— Jo, bre vlla, beli, nuk po t'apim izë, se qe trí herë fole sonte e nuk the tjetër pos: „nuk ban me derdhë gjak, nuk ban me i ra pushkë njerit! . . ." Qe tri herë na kallxove, e dej tash, qe, niqind herë na ke kallxue, qysh e ke vrá Nezir Qelin! . . .

Qitash do me i folë edhe û nja dy fjalë n'kit budallakín teme... — Smajli u lëkund vendit, shtërngoj dhambët, shkrepi syt dhe vazhdoi me folë, ndërsa Voci përbini fjalët, me aq idhtí në fytyrë, si me pasë përbí helm. — Ti more, vlla, po na flet neve si me kanë na t'bit e xhelatit, a si me kanë gjarpnoj e jo gjin me zemër pej tuli!... Po na flet si me kanë na me pi gjak njeri e jo ujë kroni!... Po na thue: „ mos t'ju çojnë t'mirat peshë!..." Po, me t'vetë u ty, more lum vllau, për çka po mundhëm na? Për çka mundohet ni burrë? Për çka i thot burri veti burrë?... Nashta për mall? !... Nashta për pasë? ! Nashta po munohem veç për kit fyt, qi kurr nuk i tha kuj bereqatversën!... Nashta po i thomë veti burrë pse po veshim tirq, nashta pse po bajmë shoka, pse i kemi lshue musteqet vesh m'vesh, a? !... Ti si mos me e ditë, bre vllau jem!... Veç, nejse, apet ti nuk po m'çudit aq fort se ti pej vakti je kanë hallig e qyqan, po ky... — Smajli bani me dorë kah Mehmeti, — ky po m'çudit mâ s'fortì! — Smajli edhe nji herë shkrep syt dhe i ngërdhucet Mehmetit. — Paj, burrat munohen për qita dy gishta ftyrë, bre vllazën! Për me i ruejtë qita dy gishta ftyrë!... Qita dy gishta ftyrë e bajnë burrin burrë, se t'tjerat — jo! T'tjerat qysh t'i ka bâ taksim Zoti, ati falë i kofshim, se ndryshe nuk bâhen... E ftyrën ta ka falë zoti me e ruejtë! — zani bâhet i thekshëm si krisma e pushkës. — Çka t'vye malli, çka t'vye pasa, çka t'vye mylku, çka t'vye plangu, çka t'vye rrnesa pa ftyrë?!... Çka t'vye rrnesa e t'tjert me ta dhanë bukën nër kamë, me t'këqyrë tanë dyjeja me bisht t'synit e mos me t'thanë kush „a je si je" qvsh duhet, mos me ta xgatë kush i bemi dorën, mos me ta kapërcye kush i bemi pragun e konakut, mos me ta kapërcye kush derën as për gzim as për t'idht. me t'u nie zani i zí n'krejt Grykën e Gollakut?! Hej, kuku!... Ani kuj?! Emin Malokut, qi s'â dalë kush deri sod me i prekë n'ftyrë!.. E, medet, medet! Paj, nuk po m'çleisë goja me e qittë zjermin qi po ma përvlon zemrën, qi po m'i djeg zorrë e mushkní! Paj ti, bre Voc, nuk je kah fiqiron mâ larg se përte hune!... Nuk je kah kujtohesh, hiç!... Po kush âsht ai bir lokje qi ka qef me e shti kryet n'strajcë, me e qitë qafën n'teh t'shpatës, me çupuritë punë pa farë zori, veç për karaxhoz, për surdari, si thè ti pare?!... Po kush âsht ai bir nane qi ka qef me i ra martinë vllaut t'vet?!... Mirëpo, po ju ves û juve: çfarë vllau âsht ai qi veç për mene t'madhe munohet me t'shkelë, me ta marrë ftyrën, me ta marrue konakun?!... Na shkuem i ramë n'shpi... e ai s'na e dha! Ani qi s'na e dha, po ku shkoj e e gjet Abaz Gjukën me ja dhanë, a nuk ju dok asni ven në

Gollakë, po shkoi e e kënaqi atje n'Llap, a? . . . Ai e ka ditë çka e ka Abazi Selmanin, ani pse me na e bâ kshtu? Pse ai me na i mrecë varrtë e trupit? Pse?. . . Pse?!. . . Folni! . . . Fol, vlla, he ty mos t'u thaftë goja, he mos ta njefsha t'ligën!. . . Thonë dyjeja: qe, u nryshk martina e Emin Malokut, u nryshk burrnija e konakut!. . . Paj, pasha Atô qi vran e kfjell, me e ditë qi m'grijnë si duhanin, me e ditë qi ja nisi kalli vetun, une ,për dekteri t'muj me e luejtë gishtin, për pa qitë martinë për ftyrën e qiti plaku s'e lâ. . .

Mehmetit i këceu teli.

— Paj, ka kush me e luejtë gishtin para teje, o, bali Smajl, veç. . . nuk p'e dimë qysh na del e mramja! Nuk p'e di a âsht me udhë me e djegë çergën për i plesht, a jo! . . .

— Pale — pale, për ni plesht! . . . Po, a plesht po t'doket kjo punë, ore kusheri zeza? Po ty t'i paska pí sorra mêtë krejt, bre!? . . . A deshte ti me ardhë ai e me na flliqë n'gojë, a? Haj, mjeri û i mjeri, pa t'keqen tane, po ç'm'i paska marrë pusi krejt fjalt, çeq pare. e hajt! ! . . . Po a plesht po t'doket kjo punë, o vllau jem, a? Po ti a po pret me ardhë dyjeja e me t'i çelë syt me gisht, a?! Paj, rêja m'vraftë, goja mue m'u thaftë qi paskna harqitë fjalë për bihude! . . . Korija me briena nuk âsht, jo — ooo, Mehmet-o! . . .

Kjo „o" e zgjatun fort — kulm i pikllimit të folsit i shpoi si me turjelë veshët e ndëgjuesave të shtangun, Mehmeti fshani, ndërsa plaku mjekërrthimë luejti paksa vendit. Kjo donte me thanë: „Të lumtë goja se kështu flasin burrat!" Ata që ishin tue pi duhan tërhoqën rrastas nga nji tullug të dendun dhe e qitën jashtë përzie me ofshamë mohuese apo pohuese për fjalët e Smajlit, tashma gojëterun. Mandej Syla, vllau i tretë i Smajlit, drodhi nji grimë qafën e gjatë, ngriti kapakët e syve të zjarrtë dhe tha disi si bindshëm, por me zâ t'ulët:

— Qe besa, as mue, dektri të m'rrehë ni dell i qafës, nuk ma merr menja me u sjellë katundit si qeni me bisht nepër kambë! Nuk muj me e bajtë kurrqysh me e xgatë dikush gishtin kah û e me i thanë tjetrit: „Qe, edhe ky âsht kusheri me Emin Malokun qi jau bani Sejdi Goxhufi kshtu e kshtu!" . . . Û për veti kaq di me thanë! . . .

Heshtja përbini përsëri odën. Të gjithë kryekalaveshun nuk ndiheshin të gjallë. Mbas nji copë here, mbasi shkimi duqin e cigares në drunin e të shtruemit, u ndie edhe zani metalik i vllaut të dytë të Smajilit, Salihit:

— Allahi qi â njâ, ju n'dashi thomni qi jam tuts, n'dashi trim, veç û po ju thom qi nuk â fort kallaj me shti brienat me

Abaz Gjukën!... Ûnuk kam çka flas për kit punë se ju ja kini nie timin fort mirë Abazit, veç po ju thom t'i masim punt pak mâ mirë se mos po na del kjo punë dardhë tërrhe!

— Jo ,vallahi, dardhë tërrhe, jo po rrum kakiçke!... — tha Voci i mërdhezun si gaca dhe mbylli gojën.

Smajli luejti pakëz vendit, zhbiroi me shiqim Vocin e Salihin dhe ua priti me djallzi:

— Qy-qy! Po kuj mos t'ia mba le t'rrí te shpija, balit...

Vocit ia dogj miza fort, prandej thirri me zâ të ngjirun e fishkllues:

— Paj, pasha njâ zotin, kurrkâ mos e qitt vorri përjashta ty ka me t'qitë, o, Smajl!...

— Po pse, bre, zoti ta theftë qafën?!

— Po qysh pse qi po do me na shti me i ra vaut t'pa va, he n'qafë na paç!...

— Sa për qit punë, a?—Smajlit iu përvodhën mustaqet në gaz. — More, vallha, n'qafë u paça n'dyjé e n'ahret!... Veç... pse s'ta mba ty me luejtë gishtin ûfaj s't'kam...

— Mati fjaltë Smajl se, pasha natën e vorrit, m'i shtine dreqnit! — briti në kupë të qiellit Voci i tërbuem.

Të gjithë u prenë. Smajlit iu dá fryma. Emin Maloku çoi kryet me rrëmbim dhe me sy të zgurdulluem kapërdini të vllain. Këta sy dojshin me thanë: edhe ti vlla që t'i lava pelenat, se na la nana të vegjël, edhe ti që të rrita me djersën time, edhe ti qi për ty shita gjysën e pasunis vetëm për të pajtue gjakun tand, edhe ti ke ngulë kambë e nuk don, sot, me qitë pushkë për fytyrën e nji plaku, a?... Për këtë gjâ ani mirë se hahet disi, por a kështu flitet me mysafirin n'odë tande, a?! Voci i kuptoi fort mirë këto brigime të pathanuna, prandej, i turpnuem, edhepse ende fytyrëmërdhezun, lëshoi syt përdhe.

Mjekërrthimi uli kryet përsëri, ndërsa Smajli hapi gojën me thanë diçka, kur nji thirrje, paksa e qartë, hyni n'odë.

— O, Mehmet!

Mehmeti, disi i gëzuem që mujti me u largue, të paktën për disa çaste, prej asaj heshtjeje që të çonte kapakun e kres, brofi në kambë dhe, tue përplasë derën mbas vedit, duel jashtë.

Të mbetunit u shiquen ndërvedi. I zoti i odës, disi si në shqetsim, ndërroi kambët e kryquna dhe lëmoi mjekrrën.

Mbas pak kohe Mehmeti u kthye n'odë i mbushun vnerë. Të gjithë u banë sy e veshë.

— Bal, po t'thërret Beci se i kish nja dy fjalë me ty, syamesy!... — i tha t'et, tue u mundue me përhupë pezmin e gjakut të harlisun.

Plaku rroku kutín e duhanit dhe, mbasi qiti nji shllungë tymi prej mushknish, u çue në kambë e, pa mbathë gjâ, u flug kah dera. Mbasi hapi derën iu drejtue të birit ende në kambë:

— A t'tha ty gjâ?

— Jo, kurrgjâ — rrejti Mehmeti dhe shkoi e u ul në vendin e vet në të shtruem, kah drejtuen shiqimet të gjithë.

Salihin nuk e la kurreshtja të qetë.

— Po... a s'e vete hiç çka kish, a?

— Jo, tybe, hiç pa e vetë m'kallxoi, veç n'besë... — ia ktheu Mehmeti tue sjellë kryet e varun për qafe.

— Çka t'tha?

— M'tha, a?... M'tha qi sonte veç kemi prashitë ujë për badihava!...

Askush nuk pyeti pse, e Mehmeti vazhdoi:

— Kjo punë e kish pasë qysh para darke, kur e përcoll baba Becin... E kish pa porositë me ja gjetë ni njeri për me i vra nja dy Goxhuf...

— Ani? — bani Zeka tue harrue se atij rregulli i maleve ia ndalonte me folë.

— Ani, ai ja kish gjetë Musën e Mujs!... N'e vraftë njâ, me ja dhanë arën matanë kronit, n'i vraftë dy... arën matanë kronit bashk me zabelin te Lugu i Birave...

— Çka po flet, more! — bani Smajli tue shkrepë syt dhe zemra iu bâ mal.

Mehmeti nuk foli mâ.

— Jo, përzè, boll lajmic na i paska prû punt! — shtoi Haliti.

miti pa luejtë vendit.

— Na e paska sosë sakakun me njâ! — tha Halili.

— Na i paska pré katër okë n'duek, qe besa! — bani Ha-

— Tybja koftë, shkurt na i paska pré drut! — u përzie edhe Zeka, tue kafshue buzën.

— Qisaj pune i thonë mos me pasë kah me i ra tjetër, pos me u gjue n'prush! — shtoi Salihi tue vështrue të tjerët.

Mbas Salihit, kurrkush nuk çeli gojë. Oda u shndërrue në vorr,ndërsa ata mbrenda në hije njerzish.

Mbas do kohe u ndie nji e kuellun e thatë dhe n'odë hyni Emini. Të gjithë brofën në kambë. Mbasi u ulën dhe u rahatuen, Mehmeti iu drejtue t'et:

— Ani, bal, a po flet qitash se na boll folëm... Qysh po thue ti... çka me bâ?!...

Plaku qëndroi pak si t'i kishte ra pika dhe, tue kthye kryet si në të kiem, u përgjegj me zâ të prâjshëm.

— Me kanë i zoti qi luej gishtin kisha ditë û fort mirë ça kisha marue, mirëpo masi m'ka lanë takati, syni e dora, s'di as ça ju thom!... Bani qysh t'dini vetë e qysh t'ju bje mâ kallaj e mâ s'miri... Û, për veti, ni herë kam folë e s'flas tjetër!... — mbaroi fjalët plaku dhe nisi me çprushë zjarmin pranë vedit...

IV

Ndërsa n'odën e Emin Malokut, ende pa u djegë mirë dy shkopij pishe, mbaruen fjalët, n'odën e madhe mbulue me drrasa e rrasa të Sejdi Goxhufit po digjej shkopi i pestë i pishës dhe nata i kishte kthye shpinën bukur moti ditës, kur, mbasi të tjerët gërhitshin në gjumë, i biri i Sejdis, Mustafa, mbaroi së treguemi vuejtjet e veta dhe nisi me u interesue edhe për punët dhe rendet e shtëpis.

— Këta t'tjert i vnova n'gjumë e ty, mehesap, t'mërzita e t'shurdhova, bablok, me këto farë meselesh t'mija, po ti, tash, kallxomë mue çka kenë qato fjalë me Becin te Prroni i Thatë?

— Mahjeta, o bir, — bani Sejdija tue mbështjellë ku me dijtë të satën cigare — nuk m'mërzite fijen se edhe qef pata me e ditë qysh â gurbeti, masi ti e di qi, pos kah e përlan Gollaku, kama eme s'ka shkelë tjetër kah... Allahçe, û kam nie kapak qysh â gurbeti, veç nryshe âsht kur t'kallxon yt bir... Pas po?... Tash po muj me e ditë kah t'kanë ardhë ato rrudha n't' rit tat... Veç ani se nuk po m'dhimbesh asnifije... vetë e lype, vetë e gjete!...

Mbas këtyne fjalëve, shqiptue disi si në mënyrë të veçantë, Mustafës iu duk i ati si nji guacë e kuqe kapakët e së cilës nuk i shkonte kurrsesi përdore me i hapë, ndërsa dje ishte ma se i bindun se ata do t'i gjente jo vetëm të hapun, por edhe të thyem — të bamë copë e grimë — prandej ndiente dhimbsuni për ta. E tash? Qe ku janë e nuk duen me u çelë!... Njifarë kryeneçsije, trashigue brez mbas brezi, i mban të mbyllun. Në veshët e Mustafës silleshin, si të përfshime prej ndonji rrmuje së çuditshme, fjalët e grues së vet, te e cila qe në mbramje dhe hoq teshat:

„Pejse shkove ti â plakë pesë fish mâ tepër!... Sivjet e pat çkrehë krejt punën tane. Sivjet i hupi gajreti krejt. Ditë

qi ka dhanë zoti nuk e ka lanë pa ardhë n'qiler temin e me kqyrë çka po bâj.... E marrkə Musën e qitke n'prehën — Po Musë... Baba ja vnoi. Thojke: „N'u ktheftë nejherë Mustafa, ja kthejmë emnin e ja bajmë Musë e mos u ktheftë, ja lamë Mustafë..." E qitke Musën n'prehën e tuj e puthë e kashue, tanë faqet ja qitke cop!... Dikur ja niske me kajtë n'dihamë, si thmija, derisa ju bâjke mjekrra çull. Masi u ngijke vaj e kapke djalin përdore e kërkojke me tâ ni copë herë... N'pikë t'mjesnat's me lehë dikû nej qen ai kish me u çue e n'këmishë e tlina e kryeshtruet me u flugë jasht... Aksham për aksham, pa ja huqë kurr, dalke te lama e thirrke dy herë: „O, Mustafë! O Mustafë!..." Na t'tjert nuk e dishim për çka bâjke ashtu, e halla Ajete thojke: „P'e thërret për mallë!..." Ni ditë nana u përpiqke me shpirt kur erdh baba, turr, hini n'shpi e i tha nans: „Ngo khâ, bre, plakë! krejt çka kam t'gjallë e t'dekun, me mylk e me shpi e me t'dy duert e t'dy kamtë e mija i kisha dhanë veç me e pa ni dakik dava Mustafën!" „Hiqu tij, ebu plaku, allahile!" u munue me ja përhupë diqysh nana e syt ju mushën lot... Ni ditë moti, nana, rahmet i pastë shpirti, ja nisi me kajtë e me njehë, si ajo mâ qi ja kish zanat, qi n'dhé me t'shti për s'gjalli. N'ata erdh baba, u ungj n'prag t'shpis e e ngoi ni copë herë. Masanej u çue çpraf n'kamë, e kapi legraçën e t'ja hini nans. Bje, e bje, e bje, dekteri e bani pleh t'zi, qi mos me mujtë n'kambë t'veta me u ndreqë, e pa qitë fjalë pej goje duel për deret e jasht... Nana aty e aty, kurr ma nuk ka guxue me kajtë nërsy tij, veç tinëz!... Ni herë, mojde, nana m'pat thanë: „Me zhig t'kurrgjâhit nuk po shkoj, pos me dalë ni herë n'mjedis t'oborrit e me u rrasë vaj!"... E ngrata shkoi me ndryshk tandin!.... Masi diq nana, baba nisi me u mërzitë edhe mâ shum, veç qysh ka bâ n'këto dy javtë e mrame s'ka bâ kurr!... Si me kanë as n'qellë, as n'tokë: mehesap kurr syt nuk i ka mshelë!... Gjith natën e lume â enë oborrit... Ditë me ditë nuk ka shti gjâ n'gojë pos nej dardhë n't'rrallë... Edhe te Musa â ardhë rrallë... Kurrkuj nuk i flet as kurrkuj nuk i përgjegj... Ni ditë, n'tërvesë, halla-Ajete i tha: „Lum djali em, kallxoj nan's çka kie?" „E, mori, nanë..." i tha hallës Ajete e mâ andej çile guri gojn!... Edhe t'falnit e ka lanë qe nja ni tubë dit krejt... Ni siklet t'madh de t'e kien!... ni siklet t'madh de te kien!... siklet t'madh!... siklet t'madh!... t'madh!...

Mustafës. dalëngadalë, iu kthjellue mendja, i erdhi shiqimi dhe kah vedi pa të drejtuem, si dy shtiza të zjarrta, syt e t'et.

— Kah i çove kshtu, biro?

— Ũ, a?...—bani Mustafa si njeriu i zgjuem prej kllapije. — Kurrgjâ bablok — buzëqeshi pak — veç nifarë krymi po ma bren zemrën, . . . ti po m'doket po mshef diçka pej meje . . .

Plaku deshti me thanë fjalët që kishte përgatitë qyshkur, por, tue vështrue përskithi djemt e fjetun, i përbini dhe për do çaste kryevarun u zhyt në heshtje. Sejdis i ishte fry zemra dhe i ishte bâ shakull vuejtjesh e dëshprimesh, — shakull hallesh të ndryme. Sa herë ishte matë me e dertue këtë punë me të bijt, por dronte se mos në vend se me ndreqë gjâ po e prishte fare . . . Duket se në këtë çast Sejdija vendosi me çelë pak zemrën.

— Paj s'kam çka mshefi, o bir! E ndieve edhe vetë Becin çka tha . . . Këtyne nuk ju kam kallxue hiç se drojsha mos po na jesin punt e fush's gjysë . . . Ti je i ri e nuk e di qysh bâhen gjinja kur grepacohen nërveti; ata as nuk mujnë me fjetë, as me hangër, as s'mujnë me prekë punë me dorë' . . . Masanej, allahçe, jam tutë me ju kallxue se Bislimi e Behxheti janë fort zemërfyta e mos p'e bâjnë nej paqariz pa nevojë. . .

— Po a ban me e ditë qysh â puna, bablok?

— Ti e ke pa njoftë Selmanin e Ramës. Edhe e din për çka i shiti tokë e shpi e shkoj' . . . . Qaj farë Selmani e kish pasë t'tret a t'katërt kusheri pej nanave Abaz Gjukën. . .

— Hë?!

— . . . E, lum ti Mustafa, katër dit masi shkove ti erdh Emini...

— Cëlli Emin?

— Emin Maloku, vetë i katërti, e m'ra n'shpi për Gjylën.

— Çkaaa! . . .

— Dur ti! U mata boll, i dhash anej, i dhash kënej e mâ s'mrami i ktheva thatë.

— Pse?!

— Pse, de?! . . . Katër vjet u sollën msitt e mas katër vjete para do dite m'ra n'shpi Abaz Gjuka, kalli vetun' . . . . I mata punt anej e knej e tek ni punë qi m'ka pa bâ vaki me tâ, para katër vjete, ma thej qafën e — ja dhash! . . . Para nja dy javve i kish ra n'vesh kjo punë Eminit e i kish këcye kanari! . . . A po mun i bje n'fije qysh janë tërthurue punt, a jo? . . .

Mustafa vetëm kafshoi buzën e pohoi hutueshëm me krye.

— Qe, dy javë qi s'm'u ka da Beci pej dere! . . . . Nuk e di qysh de t'i del e mramja ksaj pune, veç maj ymyt qi mirë bâhet, mirë! . . .

Këto fjalë i tinglluen Sejdis zbrast. Edhe vetë ndjeu këtë tinglim të panatyrshëm, prandej vazhdoi edhe pse deshti me i lanë fjalët.

— Abazit i kam çue fjalë me u bâ gati qysh t'munet e t'e kryejmë mâ çpejt kit punë t'martesës...

— Qe besa, dje pra, boll t'tharbta i kish pasë fjaltë Emini, e s'e dij... tha Mustafa.

— Mahjeta, kogja t'tharbta!... — bani plaku me gjithmend dhe mandej si t'ishte kujtue për diçka shtoi: — Po a din çka, çou biem se qysh e ka çkrue zoti bâhet... Ihááá! Veç i shtiem kasavet veti badihava!... Çka e ka menen me u bâ... bâhet!... Na as nuk muj ndreqim, as nuk muj prishim gjâ... Çou!

Mustafa, kryevarun, nuk lëkundej vendit. Njifarë ndiesije e athtë, e zbraztë, por mâ shum e paspjegueshme, ia trubulloi gëzimin që e pritte me shkue te e shoqja. Ajo, në këtë farë pezullije t'angshtë, nisi me i dalë para sysh, por zani i ftoftë i plakut ia shkeu fytyrën e saj terë nga malli dhe rjepë prej diellit.

— Çou, biro, shko se na çeli sabahi!... Hajt!

— Ku, o bablok?

— Qatje ku e kie venin, more po ku tjetër? Çou!

— Bablok!

— Çou!

— Mos m'nguc mâ anej...

— Çou, more baj çaklat e mos m'shit shataf këtu!... Hajde, mërtheu...

— Emâ, rigje po t'bâj, de, bablok!

— Allahile, mos qit hoka me mue, po çou kris llugën!...

— S'e kam menen me shkue e mos e xgat mâ anej, bab'!

— Çkaaa?!... Emâ, bash e ke sosë, a!

— Bash.

— Hajrli koftë, bre bir, veç s'pate zor me bâ kshtu!... — tha plaku dhe tue murmuritë diçka shkimi pishën.

At e bir u futën nën nji plaf të vrazhdë për me bâ ndoshta nji sy gjumë...

... Porsa filloi me ia bâ ví ferku i parë, në gjysë kllapije, Mustafa nisi me prekë me dorë pranë vedit. Mbas çdo prekjeje i përgjigjej nga nji gzhamë e ngjirun e kashtës së shtrueme. Plafi i ishte bâ gullumuç te kambët. Do çaste të vështira andrrash sa i kujtoheshin sa i humbshin në mjegullën e trullimit.

Edhe këtê vetë, sa e përfshinte nji gjiri i trubullt dhe i ndytë, i cili ia shtinte gjidavín, sa shpëtonte, ndërsa nën kapakët ende të mbyllun të syve herë i çfaqeshin thepsina e vrazhdsina të pakufishme, herë rrafshina të lëmueta si gërzholet e voes. Thepsinat i shndërroheshin në rrafshina, rrafshinat në thepsina e mandej vinte gjiri sajue prej gjaku e qelbi. Qelbi i vërsulej në gojë, kurse gjaku ia zente syt. Trembej prej gjirit, trembej prej thepsinave, por mâ tepër frigohej me hapë kapakët e syve. Diku larg në ndërdije e dinte se ishte në kllapí, por dronte me çelë syt se mos ishte kjo edhe në zhgandërr. Trembej prej kllapis, frigohej prej zhgandrrës. Çoi ngadalë dorën kah zemra, por e tërhoq vrik, sepse rrektimët e saj shpuen në disa vende klitën magnetike, ndonse trishtuese, të kllapís. Në nji çast ndjeu nji ngicatje të topitun, por tashmâ kishte humbë në thepsinën e pakufishme. Mandej u ndie edhe nji zhapllimë opengash, mandej edhe nji thirrje e largët:

— Mustafë!

Si qe në krah u kthye në kokërr të shpinës. Thirrja iu avit krejtsisht. Nji gjâ e gjallë shkunduIloi pakëz kambën e djathtë.

— Mustafë!

Hapi syt e përgjumshëm: thepsina e paanë u shndërrue në katër trej dhe disa drrasa ngjyrëgruni. Thirrja u shndërrue në pështpëritje shum të lehtë...

Mustafa, tue u kolovitë, u ndreq në kambë. Para tij qëndronte hija e së shoqes.

— Çka po do ti këtu?! — i tha me zâ të trashë tue fërkue syt. Ajo bani nji lëvizje të buzëve që deshtën me thanë mâ ngadalë se po na ndiejnë e pështpëriti:

— U bana marak pse s'erdhe... dej qitash t'kam pritë!...

— Shko, ti, qitash edhe pak po vi! — ia preu fjalën Mustafa dhe mbasi vështroi nji herë të fjetunit, i zdathun e kryeshtruet, u flug për deret e jashtë.

Mustafa e gjet t'an te lama, ulun rranzë mullarit, tue pi duhan. Plaku ndjeu shum mirë zhapllimën që i afrohej, por nuk ktheu kryet fare. I biri i duel përpara dhe me zâ të prishun prej lodhjes e pagjumsis i tha:

— Çka po ban n'kit vakt, këtu, bablok?!

— Çka po sheh, bre bir, po rrí — u përgjegj Sejdija pa shíque të birin.

Mustafa shiqoi nji copëherë kah qielli ende i errët, mandej u ul pranë t'et dhe iu drejtue:

— Kjo punë, bablok, nuk ndreqet tuj nejtë kambëkryq, po duhet me bâ diçka... Çka po kujtohesh?

— E, çka po kujtohna... Ti po thue „duhet me bâ diçka...." Edhe û po kujtohna çka hallin me bâ!

— Û qysh po i shoh fijet, bablok, ktu s'kie çka kujtohesh hiç, veç ni sahat e para duhet me ja dhanë dikah, mos me e lanë punën me u trashë!...

— Me u trashë?!... He, more bir, ajo â trashë çka â trashë, mâ e trashë s'un bâhet...

— Jo, û apet kujtoj qi kjo punë ka t'maruem...

Plaku vetëm luejti kryet

— Menja ma merr qi edhe kjo punë ka ilaç!... bani Mustafa i nxemë në hekra për bisedë.

— Po n'pastë ilaç deka ka edhe kjo!...

— Qy qy, bablok, nuk po muj me t'ra n'fije kurrqysh: n'njanën anë po thue po kujtohna çka me bâ, n'tjetrën anë po thue s'ka ilaç mësa deka!...

— E, lum biri, ta kallxon ty baba ni punë: Kur niset orteku pej maje mali, gjith tuj ra mâ poshtë, merr para veti borë edhe mâ shum, edhe mâ shum e dikur bâhet i madh qi ec e dili para, veç n'dash me t'çue gjytër!...

— Fajtori le t'i del para, bablok. Ai le t'shko gjytër!... Kush â fajtuer? Mos m'i merr për dallash kto fjalë...

— Jo, jo — tha plaku me nji zâ të mjerë. Nuk po t'i marr për dallash, veç edhe kjo punë lidhet me ortekun. Këtâ munet me e nisë ni bubë sa artimi, nej zog lepri sa kashata, a nej dhelpën, mirëpo kur t'e shohin ortekun kurrkush nuk vetë kush e nisi, po qysh me pshtue?...

— E ti bablok, nuk po vetë as qysh me pshtue!...

— Hëh, qata deshta me thanë!

— E pse kshtu, bablok?

— Pse po m'doket qi s'ka pshtim!...

Mustafës iu dridhën të dy gjûjt se fjalët e t'et, ndonse hije, ende ishin të fuqishme dhe bindse. Mustafa u çmerit si ishte e mundun kjo gjâ dhe shtoi me zâ të dyshimtë:

— Po me bâ me pasë pshtim, babë, çka i thue ti kësaj pune?...

— He, more bir, shyqyr zotit qi je i ri e nuk ta pret menja larg... Pa hajt i herë t'e shoh çka po thue me bâ? — shtoi Sejdija mbas njij pushimi të shkurtë vetëm sa mos me ia lanë të birit fjalën në gojë.

— Û jam kujtue, bablok, e jam çkujtue, pej se jemi ra me

fjetë i kam qitë t'tana punt n'shoshë e n'dermon e m'u ka mushë menja qi kjo punë marohet veç qishtu...

— Hë?...

— Me u shtërngue ti e me shkue drejt te... Emin Maloku!...

Plaku çoi kryet fjafueshëm.

— Ani masanej?!...

— ...edhe me i bâ rigje n'qellë e n'tokë qi mos t'e çojmë kit punë mâ gat...

Hija pa mendue aspak qiti zorrë e mushkni përjashta.

— Jo, mahjeta, mâ para e ha vehten se qi shkoj e i bie para kamsh Emin Malokut!... Nuk muj, mahjeta, as për çka ka n'ftyrë t'dheut!...Boll i lig jam, — hija kreshperohet — veç mâ para e çoj Meçekllavën me ni dorë se qi shkoj e i bâj rigjé Eminit!... Jo, pasha t'dy dritat e syve, dyjeja me u rrotullue, kjameti me krisë, Sejdi Goxhufi nuk i përulet kuj pos zotit qi a njâ!.. Veç, ti je axhami, kaq din, kaq flet!...

— E pra qitash, bablok, mue m'hupi krejt filli!... Ti je kah flet me mue, qysh po m'doket, veç me dorza: me do ortiqe, me do lepuj, me do buba, û hiç nuk po muj me e marrë vesh kit punë!... Pa fol pak mâ açik, kallxom edhe diçka tjetër!

— S'di me folë mâ açik se qishtu!... S'kam çka t'kallxoj tjetër pos asaj qi t'kam kallxue... Çka t'vye ty me ditë mâ shum sen?...

— Qysh nuk m'vye, bablok? Kjo punë na prekë t'tanë neve... Mojde duhet me u kallxue edhe t'tjerëve qysh â puna!

— Çka me ju kallxue t'tjerëve, bre? Çka ju vye atyne kjo punë?... Ti veç mshile gojën e këqyr seri çka po marohet!...

— Nuk â bash qashtu, bablok!

Kjo fjalë e kthyeme e ngrafiti për nji çast plakun e mandej piskati tue u mërdhezë:

— Qashtu âsht, po t'thom!

Tashma u zdrit...

Mustafës iu ter goja për sa çel e mshel syt. U çue në kambë dhe me duer të lidhuna mbrapa shpine, ndejti pakëz derisa i kaloi nji marramenth i lehtë dhe me fjalë të buta i tha t'et:

— Ani mirë, babë, po t'ves ni fjalë: A je i zoti ti sod me e lujtë gishtin?

Plaku kryevarun, pa mendue aspak, u përgjegj gjithashtu me zâ të butë:

— Jo, mahjeta!

— Ani pse pra po don me na marrë n'qafë?!

Sejdija u çue vrik në kambë. Syt e kaltërt iu shndërruen në dy qiej të steruem në të cilët shkrepshin rrëfena rrénuese. Njana musteqe iu dridh në mënyrë të ngratë dhe anmiqsore njikohsisht. Pa çelë gojën u soll në të djathtë dhe, tue lanë mbas vedit do zhapllimë rrëqethse, u zhduk mbrapa gardhit të lamës.

Mustafa, me duer nën sjetull, mbet tue kundrue terrin që ende katrrithej nepër lugjet e Meçekllavës...

... Mustafa,mbulue për gjysë me nji plaf hoka-hoka ishte shtri në kokërr të shpinës dhe nuhatte. Nji erë deri at ditë e paemnueme, deri at ditë e panjoftun si duhet, ia gixilonte birat e hundës, ia mbushte dejt e mbërthyem, ia thekte fuqin mashkullore. Erën nanë ende e mbante në mend, erën babë e njofti mbramë, kurse sot-erën shtëpi! Era nanë ishte — joshse, prore joshse, era babë — përvluese, shkrumuese, kurse era shtëpi — shkumuese, gufuese... Gjithë natën kishte marue thumba e prap kokërr gjumi nuk i vinte në sy. Pranë tij pushonte në gjumë Musa i vogël. Ndiente edhe erën e të birit, por kësaj nuk dinte me i dhanë kurrfarë kahjeje, kurrfarë gjasimi. E shoqja, Nailja, sillej nepër qilerin, pothuej krejt t'errët si e ndërkyeme. Nganjiherë ia lëshonte nji bisht syni dhe përsëri zhytej në mendimet e veta. Ato ishin si shejt e malit. Herë i vijshin të shpejta, të trubullta, të rrëmbyeshme dhe pushojshin pa pritë e pa kujtue, herë niseshin ngadalas dhe pa pritë e pakujtue bâheshin të trubullta, të rrëmbyeshme dhe zhaurrima e tyne ia shurdhonte veshët, ia shponte trut. Syt nuk guxonte me i hapë edhepse nuk e mirrte gjumi.

— T'kish me t'marrë gjumi veç pak!... — i tha Nailja mbasi u përbî nja disa herë. Mustafa nuk dijti çka me thanë, prandej vetëm lëshoi nji ofshamë të lehtë. Ajo, tue lidhë nji shllungë të bardhë leshi për furke, ia ktheu shpinën dhe murmuriti:

— Veç t'kisha me e ditë çka kie!...

Mustafa hapi syt. Agimi mbillte farën e ditës. Mandej edhe foli:

— Çka kie me ditë, bre, Naile?... Çka kie me ditë ti kur as vetë nuk jam kah di çka kam?... N'luftë me shkue nuk po kam e knej shpirtit rahatllak s'po muj i gjâjë!... Edhe po droj, edhe ymyt po maj!... Edhe po digjna flakë, edhe zemrën e kam akull... Edhe po fluturoj nalt, maje qelle, e

knej jam shtretë mi t'shtruem... kurrgjâ s'kam ngryk e knej po m'doket qi krejt dyjen e kam kapë për qafe!... për qafe!...

Asaj i këcyen në krye do mendime të këqija për të shoqin. La furkën ngrehun mbi arkën e teshave dhe u nis kah dera.

— Kah po ja man? — i tha Mustafa symbylltas.

— Mos u mërzit se sod e kam renin e magjes... krejt kishna pasë harrue!...

Ai nuk foli fare. Mbasi duel ajo, hapi syt. Shiqimi iu ngul mbi shllungën e ngrehun në furkë. Shllunga ia kujtoi nji mjekërr, mjekrra, — Emin Malokun. U përkund pak ndër mendime gjithëfarësh dhe në nji çast brofi pip në kambë. Syt i mbante gjithnji të ngulun për shllunge. Dëshironte që shllunga t'i shndërrohej në nji fytyrë plaku, për të kuvendue diçka ıe të, por shum të mprehtë i kishte syt për t'i vnue mjegull përpara. Qëndroi do çaste me duer nën sjetulla dhe sy kah shllunga e dikur nisi me folë:

— Me shkue e me i thanë... Pse, Emin, po do me na nxjerrë tërhoz t'dy parëve?... Pse po do me na bâ kostrovë nërveti?... Pse, o Emin, po do me çelë varrë pa kanë nevoja?!... Jo, nuk ban me i thanë kshtu, nuk ban! Mâ mirë âsht me i thanë: Preke kryet, o, Emin Maloku! Preke kryet e kujtou pak çka po do me na marue?!... Po do me na shti me i ra pushkë vllau vllaut, po do me na farue!... Me na farue, po!...

Syt i janë zgjanue fort. Zani në fillim i dilte ngadalë, por dikur nisi me u rritë, filloi me vlue:

— Jo as kshtu nuk ban me i thanë se, nashta, ai ma kthen si babgjyshi ni herë qi i pat thanë bablokut: „Nuk farohen Shyptart aq kallaj, jo, se gurin e brincës e llomit, e grimcon, po pluhun s'un e ban me marue lloç pej tij!"... Shih ti, ku dreqin m'u kujtuen mue tash këto fjalë!... Mehesap gjumi i ka fajet e knej syt m'u kanë bâ kokërr!...

Shllunga ende i duket disi si mjekërr.

— Po mirë, bre Emin, ti po thue — dy duer janë për kta dy gishta ftyrë — po a nuk âsht mâ faqe e zezë me i ra pushkë vllaut tan?!... Qysh kujton ti masandej qi mundesh me i la ata dy gishta ftyrë?... Jo, nuk jam kah muj me e gjetë nej fjalë pak mâ t'madhe... Po me i thanë kshtu:... Kqyr khâ, Emin, ti nuk po flet hiç veç û po t'ves ty: a nuk âsht mâ mirë qi t'tanë shyptarija m'u bâ njâ, me t'ja kallë pushkën Turkut e me na i dhanë „t'katër kalemat", a me u bâ na hamull nërveti?... A?... Fol! N'thash ti qi mâ mirë âsht me u bâ na pifti nërveti e me na ardhë apet spahija verë më verë e me na e marrë çerekun, ani le t'bâhet qysh e ke sosë!...

Nji ndiesi ngadhnjimi ia ambëlsoi zemrën Mustafës, tashma gjysë të mpimë. Duert ende i mbante nën sjetulla, syt nisën me i vû nji klitë gjumsore, kur njifarë ngurrimi i paçansueshëm përzie me nji dyshim të ftoftë ia akulluen përsëri zemrën. Mbasi fshani tha me zâ të mefshtë:

— Jo, nashta as kshtu nuk ban!

Në këto fjalë në qiler hyni e shoqja.

— A the diçka a veç m'u ga? —

— A?! — ia ktheu Mustafa pa mujtë me mshefë trandjen që shkaktuen këto fjalë e, mandej, i kthjellsuem krejtsisht. shtoi pa ndërrue qëndrimin: — Jo, veç t'u ka ga!...

Nailja vetëm kafshoi buzën me dhambë dhe duel në hajat. N'ata u ndien do zhapllimë dhe nji zâ i trashë burri:

— A muj u çuet, oj kunatë?

Përgjegjen e Nailes e përbini rrapama e derës së hapun. Në qiler hynë Murati, Behxheti dhe Ajeti.

— A pe me fjetë, o vlla?! — ia priti Murati si në gaz Mustafës ende me fytyrë kah shllunga.

Mustafa u kthye si shtangueshëm dhe vuni buzën në gaz, tue u përgjegjë:

— Kapak.

— A ke pushue, hiç?

— Nom.

— Pramë pate me na kënaqë veç na kish pa marrë gjumi, mehesap, e na ka metë gjysë...

Mustafa shtatnaltë, shpatullgjanë dhe fytyrërrumbullakët shpaloi edhe nji të qeshun e pa kurrfarë hymjeje pyeti:

— Allahile, more vllazní, çfarë burri ju doket Emin Maloku?

— Mhë! — bani Behxheti dhe shtoi: — Allahile boll burrë i sikushëm âsht, veç edhe koxha i mërzim e sersem âsht!... Pse, çka t'u kujtue n'kit karaferk Emini?...

— Veç, s'e di as vet pse... Po Abazi?

Tre vllazënve tjerë u rraplluen në krye do mendime të paspjegueshme. Mustafa u pré, Behxheti prap e theu akullin:

— Përsa e përlan Llapi e Gollaku, me lypë me pishë e me unë, nuk mun e gjanë çiftin e Abaz Gjukës... Edhe ni shejtár si ai n'ftyrë t'ok's nuk ta maron mâ nana!... N'Prapashticë, nër niqin e kusur krushqi, krejt t'xg-jedhun për mystekil, nandë herë, pa ja huqë, shpat m'shpat, e ka vra mexhidín!... Hej, more vlla, shpat m'shpat, qi pasha ramazanin, veç vizllojke n'diell se edhe syt e sokolit me i pa pasë nuk kishe mujtë me e pa!... Masanej — azgin, veç me kanë drangue se n'beter t'ina

as s'ke pa, as s'ke nie!... Tovona, burrë si Abazin, veç lyp e koritesh se nër Shyptarë s'un e gjanë!... Ngo ti khâ çka kish pa bâ vaki: Çohet nifarë Duraku, ishin kanë gjaksue nër veti, t'ja nxe pritën ni natë e t'ja kokrron martinë... Ja ngjet plumi Abazit, atje koftë, n'gropë t'fytit e ja qet për mas!... Duraku ban tajt pej shpije se e njeh për t'dekt, mirëpo dikur Abazit i forcohen ni grimë kamt e çohet kadalë e kadalë e shkon n'shpi e bje n'shtrat... Mbas dy javve Duraku nien qi â pshtue e t'çohet e t'e maron ni kalanicë petlla e t'i shko drejt n'shpi me e pa, pede, qysh i ka senet... Kur shkon e hin mrena „O Abaz, a je gjallë, more?" i thot. Abazi e ki pa ditë grunë t'kuq kush e ka gjue e tha, si ish kanë shtretë i ep zor, jallah! e nreqet ungjun. „More, vallha, gjallë edhe kurr mâ i fortë s'jam kanë!" ja kish pa pritë, e mâ, tha, martinén nër jastek e kish pasë. Rrin, tha, Duraku pak e Abazi s'i epet hiç! Mas ni copëhere, Duraku, tha, ja bani: „O Abaz, merre nej petull, more!" Ai, tha, fak! e xgati dorën e e kapi njâ. Ai, tha, e kashojke petullën, u përbijke e ajo yrysh, tha, bâjke me dalë përjashtna, veç tha, ja qitke gishtin birs e kashata i shkojke poshtë. Kur e ki pa hangër t'parën, hasmi i ki pa thanë apet: „A munesh edhe njâ, për hatër tem, o Abaz?" „Qysh jo," i ki pa thanë „për hatër tan edhe ni kalanicë e ha!" e fak! e kish pa marrë edhe t'dytën...

Mustafa vetëm ndëgjonte dhe kolovitej në mendime gjithfarësh dhe kurrfarësh.

— Po i drejtë! — ndërhyni edhe Murati. — Bitevi dyjen me e kërkue shoqin e tij s'un e gjanë!

— Kadal, ti, t'e bitisi—ia preu fjalën të vllait Behxheti — Mas nja dy muejve kur ish kanë shnoshë mirë, çohet Abazi natën e Bajramit e t'i vret dy Durakas e t'nesrit shkon e i shtin edhe n'dhé me martinë n'krah e kush i bemi, tha, ni dyshqe s'ki pa guxue me ja bâ!... Fol, ti, Murat se ta preva fjalën...

— E kish pa vra, tha, dikush ni njeri n'katun, mirëpo s'ish kanë ditë kush... Mlidhen, tha, burrat n'log t'katunit e i shtien me e rrehë musafin. Mâ i pari ish kanë, tha, Abazi. E kish pa kapë, tha, qitapin e e kish pa rrehë tuj bâ bê: „Tybe, treqin tybe, une e kam vrá, cok!"... Tanë burrat, tha, ishin kanë metë me gojë çelë, qaq i drejtë qi âsht!... More veç baba e di, qysh duhet, çfarë burri â Abazi! — përfundoi Murati dhe buzëqeshi nji grimë tue shique përskithi Ajetin.

Ajeti pa qitë zâ prej goje duel për deret e jasht.

— Çka pat Ajeti?... Pse duel?! — pyeti Mustafa habitshëm.

— Hiqu tij, more! — buzëqeshi Behxheti. — Kur je kanë shkue ti, para katër vjete, Ajeti përpak e ki pa lanë ven staricë t'birin e Abazit, Elezin, dhanrrin tonë...

— Çka po flet, more! Qysh ashtu!

— Qashtu, tybe, e kush ni fjalë s'ja ka nie, as çehren s'ja ka pá për at punë...

— E masanej kur na ra n'shpi, ec e kthee moethaz ni burrë t'kshtuthëm?! — plotsoi Murati të vllain.

Mustafa zbardhi nji herë syt kah tavani, u qapit më të thatë nja disa herë, fërkoi nji herë me gjuhë lmashkun e gjelbtë e t'athtë të dhambëve, mendoi njicopëherë e mandej u kthye kah vllaznit. (Ajeti tashmâ ishte kthye).

— Mirëpo, çka jau merr menja, a mun thuret gardhi me ni hû?!...

Tre ndëgjuesat hapën syt dhe nji çmerí e hollë ua preku zemrat.

— Me nji hû! — bani Behxheti mbas pak.

— E.

— Për çka?

— Për mos me t'nxanë orteku!

— Orteku i malit, a?

— Po, i malit.

Tre ndëgjuesat ndërruen nga nji shiqim ndërvedi. Shiqimet e tyne lëshojshin rreze habije, rê mospërfilljeje, shigjeta pyetse. Mbas pak Murati qiti njanën kambë përpara, rrotulloi syt e mëdhej, shpaloi nji buzëqeshje të hollë dhe iu drejtue Mustafës vllaznisht:

— Po për çka ti po don me e thurrë at farë gardhi me ni hû?

— Për mos me na nxanë orteku i malit, de! — ia priti Mustafa vrazhdas.

— Çfarë orteku, ej, n'pikë t'verës?!

— Orteku i gjakut!

Murati, Behxheti dhe Ajeti ia krisën gazit.

Mbas gazit erdhi nji heshtje e angshtë.

— A?!... A thuret a s'thuret?

— Veç me ni hû, a?

— Tek...

Tre vllaznit rrudhën krahët, paluen syt dhe drodhën qafat...

Mustafa i shiqoi nja disa çaste me vokani e në fund i zhbiroi me nji shiqim përzie me qortim e urrejtje dhe fluturim, tue përplasë derën, duel jasht.

Tre vllaznit e mbetun mbrenda, vetëm ia zbardhën syt njani tjetrit. Musa i vogël ishte zgjue tash sa kohë, kisht- hapë syt e zez dhe vështronte si ndonji qingj i hutuem kur duen me e qethë së pari.

— Pale — pale, çka pat ky, more kshtu?! — bani Murati tue hapë me ngadalsi derën e qilerit, edhe Behxheti e Ajeti duelën mbas tij.

— O, Mustafë! — thirri njani ndër ta, mirëpo trina e oborrit tashmâ ishte mbyllë përsëri...

... Sejdi Goxhufit duket se vetëm nën qarrin qufurrak, te kroni, pranë Prronit të Thatë, ia kishte anda me ndejtë. Atje rrinte dhe përkundej në mendime si ndonji lundër e vetmueme e cila në trullim kotullues pret tufanin e dërmimit...

Ishte pika e ditës kur iu avit Mustafa.

— Babë, me ma falë kabahatin!... — mandej i duel përpara. — Bablok, mos ma shih për t'madhe se jam ni axhamí... Falma, bab'!... Ti je msue me falë... Qe, po t'bie përpara, po t'lutna qysh ta kiesh qefin!...

Sejdija çoi shiqimin dhe me tê nishkoj të birin. Mustafa për disa çaste u pré. E dinte shum mirë çka thojshin ata sy të kaltërt si dy copa gurkali. E dinte pa mëdyshje se ato shkëndija që xixillojshin edhe në pikë të ditës ishin krejt qortime plot vnerë e urrejtje. Ndjente me tanë qenjen e vet se ai shiqim ishte brigim përvlues, sepse e dinte fort mirë që ai kurr nuk kishte dashtë të butit, të kthyshmit, por vetëm kryefortit dhe t'egrit... Mbas pak musteqeverdhi paloi syt dhe nxuer kutín e duhanit prej shoke. Mustafa fitoi pak guxim dhe vazhdoi:

— T'kam ranue koxha fort, e dij, veç djalë m'kie... s'kie ku m'çon!... S'kie, se ti vetë na ke msue me kanë sersem... edhe û po i droj qati ortekut tand!... — Mustafës iu kishte terë goja si openga në tavan. Fjalët i dilshin edhe mâ të teruna, të thata, të shterta, si lajthijat e krymbta! Edhe vetë e ndiente tinglimën e zbrazët të fjalëve të veta, por megjithatê vazhdonte me folë, përpiqej me folë. — Û po due me t'pajtue me Eminin e me ty mos me i pasë punt qysh duhet nuk ban!... Atyne nuk jau kam çelë hiç se po maj ymyt qi veç na t'dy muj e ndreqim kit punë... Falëm, bablok!... Falëm, rigjè po t'bâj se m'kupi zemra!... — Mustafa nisi me ledhatue njanën kambë të musteqeverdhit. — T'lutna, bablok! Babloku jem!...

Sejdija tërhoq me rrëmbim kambën. Nuk pat kah me i rá. „M'u ka katrrithë si rriqna" mendoi me vedi plaku dhe theu drynin e gojës.

— Si mos me kanë lé te rrâja e kallamoqit, bre bir!...

Mustafa vetëm hapi syt dhe çile gur gojën.

— ... Si mos me pa pi ujë t'kti kroni veç sherbet, si mos me u pa rritë n'çergë t'dhintë veç n'mnash t'Stamollit!... T'u paska bâ kryet mâ t'butë se zemra e shtogut!... Edhe mâ t'butë, mahjeta!... — tha hija dhe paksa përvodh musteqen e verdhë në gaz.

Mustafa nuk ngurroi shum.

— Ù jam ardhë me t'vetë, bablok: a mun thuret gardhi me i hû?...

Plaku solli kryet, mendoi pak dhe, mandej, ia priti Mustafës ende në gjûj:

— Nuk thuret as me njâ, as me niqin!... e edhe m'u thurë nuk munet me e nalë ortekun.

— Nuk munet!

— Jo nuk munet... Ta kallxon baba ty ni punë: na e kemi n'gjak, neve na u ka çkri n'gjak t'gjaksuemit!... Ksaj pune s'ka gardh qi i del përpara...

— Qysh n'gjak, bablok?!...

— Qashtu.

— Rrenë âsht kjo punë, bablok!... Ksaj nuk i gjimohet kurrqysh!... T'tanë gjinja e kanë gjakun njajtë!...

— Po, njajtë!... Ti qaq din, e qaq flet!... A e din at punën e gjarpnojve, a jo?

— Çfarë gjarpnojsh, ej?!...

— Edhe kit punë po ta kallxoj se nashta rahatohesh... Ngo. khâ, mirë: Para ku me ditë sa qin vjete, ishin kanë çue Shyptari, Turku edhe Raja e kishin marrë udhën me shkue e me vetë se qysh jau ka çkrue zoti me e kapërcye dyjallakun... Kishin pa ecë, e kishin pa ecë, nizet e shtatë konaqe udhë, e mâ s' mrami kishin pa mërrî. Ai farë veni ish kanë n'nifarë shpelle t'madhe. Aty kish pa nejtë nifarë plaku i metun. Hinë n'at farë shpelle e i kallxojnë plakut me se ishin ardhë... Ani, ai nuk i ki pa vanue hiç, veç ish kanë çue, e ki pa çkrue ni hajmalí, i ki pa timue me tâ, masanej e ki pa çelë nifarë guri t'madh e u ki pa thanë: „Hini ktu, fleni sonte e nestra e shohim qysh i kini punt". Kur hinë ata matanë, çka me pa beter me sy?!... Kish reshë madhnija gjarpnoj, sa ka dushk e barë!... Menxi kishin pa gjetë ka i grimë ven sa me u shtrê e meniherë i ki pa marrë gjumi... N'karaferk, hin plaku e i timon edhe i herë. Atyne u del gjumi meniherë. Kur — çka me pa?... Turkut ju ki pa pshtjellë rreth qafe ni gjarpën i verdhë, si fleta e lejthis, e thimthin ja ki pa ngulë e lanë n'mjedis t'ballit; Rajës ju ki pa pshtjellë rreth kame nji gjarpën i zi si thingilli, e

thimthin ja ki pa ngulë n'shputë t'kamës; Shyptarit ju ki pa pshtjellë rreth dore ni gjarpën i kuq si gjaku, e thimthin ja ki pa ngulë n'maje t'kti gishti! — Sejdija luen gishtin e vet tregues. — „Ani plak" ja bajnë ata plakut „çka po na thue, ti, neve, tash?" Turkut i ki pa thanë: „Ty t'ka thimthue gjarpni i sefás! Ti kie me bâ sefa sa t'jenë jeta. Ty ta ka çkrue Perenija veç me nejtë kamkryq e me sunue!" Rajës i ki pa thanë: „Ty t'ka thimthue gjarpni i vimit. Ti kie me punue e me vye sa t'jenë jeta! Ty ta ka çkrue Perenija me u çue me knojsit e parë e me ra mâ i mrami i t'tanve!" Shyptarit i ki pa thanë: „Ty t'ka thimthue gjarpni i gjakut. Ti kie me e vra vllaun tan e vllau yt ka me t'vra ty e s'kanë me t'u dá gjaqet sa t'jenë jeta! Ty ta ka çkrue Perenija gjak me pi e gjak me vjellë!.... — Sejdija hesht pak, qet nji tullug tymi dhe mbasi tund kryet vazhdon me zâ krejt të prâjshëm. — A p'e sheh qi pej vakti neve na u ka nisë qishtu... Edhe qellën me guhë me e prekë, edhe — shtatë kodra me i këcye, edhe pej lkure me dalë gjâ nuk mujmë me nrrue!... Nuk mujmë se tjetër kush i ka n'dorë kto punë!... Veç Ai qysh na e ka bâ taksim se nryshe nuk bâhet!... Ti shkumo sa t'duesh, plas sa t'duesh se badihava e kie'.... Ajo qi ka me u bâ, bâhet, mojde as deka s'e pret! Qe dy javë, dit e net, e kam vra menen me gjetë farë shteku, po...

— O, Balok! — u ndie Mustafa me nji zâ plot ngroftsi. A idhnohesh me t'thanë diçka, drejt?

— Pa, hâ, fol!

— Jo, a idhnohesh?

— Jo.

— Qasaj prralle t'gjarpnojve nuk po muj me i besue!...

Plaku u step për nji çast si t'i binte pika. Mandej iu kujtue zotimi që dha, prandej memzi u përmbajt.

— Nuk âsht kjo prrallë, biro, po fasëll!... Nuk e ka kallxue ktâ çfardo hoxhe... A ja ke nie zanin hoxhë-Dhis?!

— Ja kam nie zanin edhe fort, veç qisaj punę nuk i besohet, bablok... Mue ma merr menja qi ti me dashtë e nal ortekun...

— Cëllin ortek, more?!

— Ortekun e gjakut!

— Pale-pale, demek çka paskna folë û dej qitash asnjâ s't'paska hî n'trû, a?

— Ti e kie n'dorë, bablok!

— Û, a?... Emâ, bash û po thue, a?! — dhe e përcoll me nji të qeshun habín e vet.

— Po, ti!

— E, qe, s'po due, pra, me e nreqë!

— Jo, tybe, kamkryq nuk munesh me nreqë gjâ, edhe û po thom, veç...

— S'po due, de, t'thash! — gërthiti Sejdija dhe u përflak në fytyrë. Nji dell i murrmë ia qëndisi ballin e djersitun.

Mustafës nuk i kishte mbetë pikë pështyme në gojë. Memzi mirrte frymë. Në nji çast brofi në kambë.

— Ani mirë, pra, mos shkofsh ti ka kush shkon!... Shkoj vetë...

— Po masi t'ja lshojnë eshtnat Sejdis n'vorr, shkon!...

— More, qe, tybe, n'kit bir veni!

— Mahjeta, s'guxove me shkue! — u ngërmue Sejdija pezmatueshëm dhe u çue vrik në kambë.

— Mbasi po thue s'guxon, nxima udhën pra!.. — ia priti Mustafa me gjysë ngërmimi. — Ti e ke kullotë kit dyje e qysh jet puna nestra hiç nuk po je ngusht!...

— Hej, ty zoti xhenazen ta marroftë, biri em! — thirri plaku i tërbuem dhe, atje diku në mbrendsi, te zemra, iu këput nji fije e pershkueme dhe e paemnueshme. Mustafa u nis kah llugaja. Sejdija trou dy herë:

— Hej, ty t'çoftë zoti tuk bren miza hekur!... Hej, o zot, Tuna mos t'naltë!... — dhe mandej thirri me nji zâ shpresëhumbun. — O, Mustafë, ngo khâ çka po t'thom edhe i herë: n'ectë edhe nepër dejt e tu gjaku i ni Sejdi Goxhufit qi i thonë, s'kie me mujtë me bâ ball me shkue e me i ra para kamsh Emin Malokut, e n'mos kofsh em bir, s'di çka t'thom!...

Zani i thekshëm i plakut ia kalamendi hapin Mustafës, por megjithatë ai u zhduk mbas llugajës...

Gishti tregues i dorës së djathtë të Sejdis mbet pezull n'ajr dhe i ndamë prej të tjerëvet...

... Muzgu dalëngadalë gëlltitte dritën e ditës kur prej anës së kaçubishtes u ndien zhapllimët e Mustafës. Gjithë mbasditën, prejse ishte nda prej t'et kishte ndejtë n'anën tjetër të kaçubishtes tue u matë e tue u çmatë... Sa mâ shum e sa mâ thellë mendonte, aq mâ tepër e molepsshin fjalët e t'et, fjalët e hijes që gjithnji e mâ tepër i rritej para sysh. Tregimi për gjarpijt dikur nisi me iu bâ i njimendet. Çmeritej edhe vetë si ishte e mundun me iu ndërrue mendja kështu, por ajo i ndërrohej sepse mendimet i zhyteshin thellë e mâ thellë, edhe vetë bashkë me to. Tri herë i dha vedit me u çue në kambë e me u nisë për te Emin Maloku, por tri herë i sharruen kambët në dhé

deri në gjûj! Fjalët e t'et, si ndonji mizdrak kreshnik, e shtypshin përdhé... Tri herë deshti me ndezë dellin e shkimun të vullnetit, por tri herë çdo gulfë e gjakut të vet iu shndërrue në nga nji gjarpën të vogël, e këta gjarpij ja thithën gjihë fuqin rinore, prandej mbet i plandosun si planc i hedhun... Në të rrall, hapte syt dhe humbte në kaltërsin qiellore, mirëpo mbasi së shpejti e kapte marramenthi, përsëri mbyllte syt e prap zhytej n'errsinën e vetëvedit... Mâ dikur harroi krejt edhe se kah ishte nisë dhe pse ishte nisë... Emni i Emin Malokut i bâhej gjithnji mâ i largtë, mâ i pakuptueshëm, mâ i pabesueshëm, i dukej si ndonji emën të cilin e' kishte ndëgjue diku në ndonji krainë! Mandej edhe zihja me t'anë nisi me iu bâ qesharake. Kjo zihje nisi me iu dukë, përnjimend, si ndodhit në mes xhuxhimaxhuxhit dhe Mujo Bylykbashit!... Hija e t'et në nji çast iu bâ sa plepi i mullinit të katundit... Edhe mâ dikur — çdo gjâ — nisi me iu dukë si n'andërr, kurrgjâ, mâ kurrgjâ se kurrgjâja!... Rreth tij nisën me u sjellë vargje kalorsash, vargje trimash të mrrolun, tuba helmetesh, mburojash!... vargje kreshnikësh perçegjatë e me shpata vigane me kuaj vidrana... Teevona, kur iu mpî çdo dell i trupit, nisën rreth tij me vringllue dhe me vetue shpatat vigane, me hingllue kuajt, me ra gjethet e maleve, me u zdërvajë lisat e bjeshkëve, me u rrënue shtëpijat, me u rrotullue tanë korja e tokës dhe mbi tokën e bame vram prej patkojsh të kujave, të bame si krelana e grùhatun, nisën me u zvaritë gjarpij të panumërt gjaku... gjarpij helmues gjaku... Tym, pluhun, mjegull e shkretnim silleshin rreth tij, kurse gjarpijt e kuq zvariteshin pa ia da... Zvariteshin e nuk paksoheshin aspak... Ata vetëm shumoheshin!... Dikur nisën me ardhë edhe rrmoqe-rrmoqe, lamsha-lamsha!... Në nji çast krejt padashtas, ndjeu tokën e ftoftë nën shpinë. Hapi syt dhe pa se nuk ishte n'andërr, por pa edhe se muzgu po avitej. Pa ngurrue u përmblodh, u çue në kambë dhe tfilloi kah shtëpija. Tue u zdjergë kaçubishtës teposhtë nisi me mendue për pagjumsin e vet, për ujën e madhe që e kishte kapë, kur, papritmas, iu ndalën syt mbi t'anë rranzë qarrit te kroni.

— A pej atëherit je tuj nejtë ktu, bablok, a?!... — i tha Mustafa tue mshefë syt prej tij.

— Po, bir, pej atëherit — iu përgjegj i ati prâjshëm tue peshue të birin me nji shiqim krejt të shkurtë.

Mbas këtij shiqimi (—Mustafës iu duk tejet shpotitës!—) burrin shpatullgjanë e kapërdini dhe e shtypi përnjiherë nji ndiesi zbraztsije e angshtije.

Plaku, pa bëza, e vështroi edhe dy herë ngjim dhe paloi përsëri syt e tërhoq si ngadhnjimisht e me ambëlsi nji tullug të dendun tymi.

Mbas vështrimit të parë Mustafës iu duk si me iu pasë shembë kupa e qiellit mbi krye, mbas shiqimit të dytë — si me e pasë lëshue toka! Nuk dinte as çka me thanë, as çka me bâ: mbet pykë!

Sejdija u çue ngadalë në kambë.

— A ecim, o djalem?

— Ecim.

Mbasi kaluen nja disa hapa, Mustafa iu kthye t'et padjallzisht:

— A s'po m'vetë,, hiç, çka bana, a?!

— S'kam pse t'ves, e di çka ke bâ!

— Ku p'e din?

— Paj, shtatëdhetë vjet nuk i kam rrotue badihava, o bir, po le at mesele!... Sonte kam uzdajë qi vjen Abazi me i prû teshat e mas shtatë dite ja lidhim kryet edhe kësaj pune!..

Mustafa ecte krahas me t'anë e mendonte si në gjysë kotullije: „O sikur të kisha mundsi me i vërshue me lott e mij këto kodra e fusha, këto bjeshkë e male, këta prroje e lugina! E mbasi t'ishin terë, krypën e lotve të mij, mëveshë për toke, kisha dëshirue me lëpi këta njerëz që në zemrat e tyne të flakronte si nuri flaka e dashunis për njani tjetrin, që ndër dejt e tyne të hynte nji voksi, e cila kishte me u shkrî gjithë prangat angshtuese që t'u rritej shpirti!... Kisha me dëshirue që të çohet nji tufan i madh e me valët e veta me vajtue dhe me këndue për këto anë të humbuna!... Kisha dëshirue që të çohet nji erë e madhe, shum e madhe, për me thye gjithë dyert e dritaret e këtyne kështjellave të ndryme dhe me pastrue nji herë e përgjithmonë ajrin e qelbun prej helmesh të trashigueme shekullore!..."

Kur u afruen pranë trinës s'oborrit, Mustafa iu kthye përsëri musteqeverdhit:

— Sonte, thè, po vika Abazi, a?

— Po, sonte, cok... — u përgjegj plaku pa reshtë shiqimin prej kuqrrimës së perëndimit të diellit.

V

Abazi me të birin, Elezin, të shtërnguem mirë, kishin ardhë qysh në mesditë në Koliq, te dhandrri i tyne Haziri, mirëpo burri i rryem, tue mos deshtë me i ra kujt në sy kah çonte teshat te miku, nuk deshti me shkue ditën por priti që t'errej pak. Aty kur u lëshue terri, Abazi kapi martinën ndër dorë, qiti dueqt pothuej petaç në krah, e tfilloi. Pak nën mahallë, deri ku e percoll Haziri, Abazi i tha dhandrrit:

— Qato fjalë qi m'i paska çue për mue Emini boll t'tharbta po m'dokën edhe jam kah kujtohna qi herdo kurdo pa pjellë kjo punë nej bisht nuk bâhet! Qysh po muj e marr û vesh pej fjalëve, koka shum idht n'Sejdin...

— Po me pa kanë ti n'ven t'Eminit a ishe idhnue?

— Po, për tën zonë edhe rrast!

— E mos u çmerit pra!

— Jo, û hiç fort nuk po çmeritna, veç ti qashtu qysh t'thash: si t'e niejsh nej krizëm pushke meniherë merre Elezin e djelt e tu e mulni te Sejdija!... Paj, kam uzdajë qi nuk ja mba Eminit hiç me ja nisë, veç apet mâ mirë âsht me kanë hazdër... Hajde, tymyr metç, pra! — i tha Abazi e u nis.

— Udha e marë, miko, e bani shum selam Sejdis, djelve e kush t'vesin!...

Abazin e kapërdini terri saora...

VI

Xixllojat tashmâ nisën me grrithë faqen e zezë të natës, kur Abaz Gjuka, filli vetëm, hyni n'oborrin e Goxhufëve. I zoti i shtëpis i duel përpara plot shend e verë dhe ia priti sa për me çelë bisedë:

— Po pse vetun, o lum Abazi? ... Pse nuk e more edhe Hazirin, ej?

— Tybe, e luta edhe û e edhe atij i met boll marak me ardhë veç ke pak si pa qef e nuk mujti! ... — rrejti Abazi para se të hynte n'odën spic me burra.

Mbasi mbaruen përshëndetjet, shndërruen ndërvedi pyetjet e përgjegjet e rastit, mbasi hangrën edhe darkë e i lanë duert, burrat ia nisën bisedës mâ shtruet.

— Allahile, Abaz, kush ja qiti rén e dytë Hazirit? Bet p'e kallxojnë. ... — ia dha i pari Muharremi, kushëri i Sejdis.

— Allahile, kysmeti, o Rrem! — iu përgjegj Abazi — se sa për mue s'e ki marrë kurr e për kit dyje!

— Mehesap, ti ja ke pa nxjerrë, a po m'doket? — ndërhyni në bisedë edhe Sherifi, gjithashtu kushëri i Sejdis.

— Çfarë t'nxjerrni, ebu? T'nxjerrnit e mramtë! ... Û s'deshta me jau hî atyne punve hiç veç Haziri m'u tek, e m'u tek e ma s'mbrami shkova te Mustaf Dërrllupi. „O Mustafë!" i thash. Û jam ardhë me ta lypë çikën për Hazirin, veç û me kanë ven teje kurr s'ja kisha dhanë!" „Pse, bre, Abaz?" „Pse, a? ... Pse, n'e lypsh për takat, nuk âsht, gjâ para dere nuk ka, âsht krejt i kputt! N'e lypsh për kallabllak, sa t'duesh, n'e lypsh vjehrrën — e shtirë qi për ni grue, veç hekrin qi s'e brén! N'e lypsh rahatllakun, qaty, tybe, kokrrën e rahatllakut s'e kie! ... Për qita!" i thash. „Shkurt Jakup, u di me t'thanë mos ja ep

se mâ mirë âsht me e qitë n'zjem se m'e çue qaty!" Qishtu i kam thanë n'gojë, mirëpo, burrë si Mustaf Dërllupin zor e kie me gjetë, u kujtue — u kujtue, e mâ s'mrami, u çue e ma bani për hajr!...

— Çka po flet more?! — thirri Fetahi, kushërini i tretë i Sejdis tue u habitë pa masë.

— Tybe, n'kie rrenë! — ia ktheu Abazi buzagaz.

— Nime koka kanë burrë se jo mahi! — foli edhe kushërini i katërt i Sejdis e, mbasi heshti veç pak, vazhdoi me zâ të qetë. — Mesele e madhe âsht kjo puna e t'prishnit... Ish kanë njani qi mâ katil se ai s'kish pasë! Nandëdhetë e nanë vet i ki pa vrá, pa kurrfarë faji. Kur e kish pa pá mâ qi po i afrohet egjeli shkon te ni hoxhë e i thot qysh muj une me i lá gjithkto kusure qi i kam bâ? Hoxha i ki pa thanë: „A p'e sheh qat shelnje qi â thá qatje? Ngat saj shko maroe ni bahqe t'madhe e kush t'kapërcen asajde ngjiti diçka n'dorë se t'çkruhen sevape... Edhe pesë vaktet mos i le kurr pa i falë!..." „E, mirë" i ki pa thanë ai „qysh muj û m'e marrë vesh qi m'i fali allahi kusuret?" „Kur t'qet fletë t'reja qajo shelnje." Ai shkon e ban qysh e ki pa msue hoxha. Hajt-hajt, kapërcejnë pe.ëmbdhetë vjet e shelnja veç vjen tuj u kalbë!... Ni ditë p'e sheh ky njanin, e ki pa mërthye kalin, timnajë, tha, shkojke mas tij!... Ky i del para, e nal me qykë t'zorit e ja ep ni boston. „Le, hiqu tij," i thot ai n'kali „se po gutna!" „Për ku po gutesh, bre?" „Njani po do me ja dhanë fjalën ni tjetri e po shkoj me prishë!" Ktij tjetrit i vlon gjaku, t'e kap martinën e t'ja mërthen plumin n'pëcërk t'kres!... Kur çka me pa beter me sy! — shelnja n'at dakik u bâ rrush me fletë t'reja!...

— Vallahi, qashtu âsht, o Fetah, veç mâ gjynah, e mâ keq se me rrejtë e me hjeshue nuk ká!... Pse nestra me dalë dikush e me thanë: n'qafë m'pastë Abazi qi ma fiku derën e shpis!... Û edhe mikut tem — Abazi ban me krye kah Sejdija — i kam dalë hakesh, kujtoj...

— Allahile, Abaz, lej ato fjalë! — ia priti i zoti i shtëpis tue u lëkundë vendit. — Malli e parja nuk janë kurrgjâ, po rahatllaku e burrnija janë çka janë!

— Tybe, o Sejdi, nashta qashtu âsht, veç û jam krejt i coftë, emâ krejt! Veç kysmet koka kanë m'u miqasue me ty e hajt, se û s'jam kanë akrançi yt, hiç!

— Pash zotin qi s'e xgat mâ anej kit muhabet!

Abazi përvol njanën musteqe si në gaz dhe nuk e çoi mâ gjatë.

Mbasi kaluen do çaste në heshtje të ftoftë, Abazi kapi nji bisedë tjetër:

— Po, allahile, o i biri i Sejdis, ti, qi ke nizam i mretit a di me kallxue gjâ? ... Çka ke pâ?

Mustafa, i zhytun në do mendime të trubullta, memzi hapi kapakët e randuem të syve. Goja disi i ishte ngri. U përmblodh disi dhe nisi me folë. Tregoi fije e për pê se si ishte bashkue me kryengritsat në Prishtinë, se si e kishte qitë vala e kryengritjes në Malsi të Shkodrës, se si mandej ishte tërheqë në Mal të Zi dhe se si atje e kishte shpëtue kryet. Në fund tha:

— Po çka s'kam pa?!... E kam pa askerin e Turkut kah ja ngul singin thmís n'djep! E kam pá shpin tuj u kallë e robt e shpis ngujue mrena tuj britë e vilikatë!... Kam pá nanën me thmi para duersh të bame puzhar, si thingilli!... Kam pá eshtna gjinsh t'djegun tuj i ngrehë qet vazhgë!... Kam pá gjinen kah liftojnë me tërfurq, me sakica, me stupca, me duer thatë!... Kam pá nanë qi â kapë fytpërfyti me askerin e Turkut, veç për me e pshtue t'birin e vogël! Kam pá çka s'kallxohet me gojë edhe me folë rrum ni muj dit!...

— Po mirë, ti, Mustafë çka lypke ai farë vogjlimi qi u çue ashtu?

— Lypshin me na e hjekë çerekun, mejtepet me u bâ n'guhë tonë e edhe nja dy sene tjera... Veç t'tana seneve qi i lypshin ju thojshin me ni emën „katër kalemat"!

— Qy „katër kalemat"! — bani Fetahi.

— Emâ bash qashtu na e paskan pa bâ neve Turqit Mustafë, a?! — pyeti Abazi tue ngritë zanin dhe tue ndërrue kambët e kryqzueme.

— Qe, besa, pik qashtu! — u përgjegj Mustafa. Heshti pak dhe mandej shtoi tue luejtë kryet. — Qashtu, qe besa, veç jam kah kujtohna vetëmeveti: kur po domë na vetë njani tjetrin me e hanger mish, pse mos me na pré edhe Turqit?... Mojde, kurrgjâ s'na kanë bâ e s'po na bâjnë, çka duhet me na marue!... Po m'doket qi na kurr s'kemi me mledhë men! Çohet Shyptarziu e për ni cikrrim i këcen kanari e yrysh me i ra martinë t'vllajt!...

„Haj medet, po ç'po don me hy laknave e me na e prishë lezetin e kësaj nate"! mendoi Sejdija, por u përmbajt edhe pak. Mustafa me të vërtetë ishte nxé në hekra për të shtrue, këtu, në pranin e të gjithëve, çashtjen që nisi përsëri me ia bré shpirtin.

— Njani e ka hujin n'buzë e idhnohet gati për kurrgjâ, e n'kit anë tjetri, ka bâ pak faj, mirëpo nuk lshon pê me dekë!

Veç e ka bâ menen çykë e as nuk don me e bâ dert me dikâ at punë...

Abazit i dogj pak miza, mirëpo kurrqysh nuk i mbushej mendja se Mustafa dinte diçka. Ky ishte i bindun se as Sejdis nuk i kishte ardhë ndonji fjalë prej Malokëve... Të tjerët, tue mos kuptue kurrgjâ, vetëm gjuejshin njani tjetrin me shiqime, e mendojshin se a thue mos gjumi ia kishte trullue mendët e nuk dinte çka flitte.

— ... Çohet ni Emin Malok, e...

— Belivallha, — ia preu me të shpejtë e me zâ tingllues e të naltë fjalën t'birit i zoti i shtëpis — u qikaq jam bâ, plak dy fish e asniherë nuk i kam nie qata farë „katër kalemash"!...

Abazi e kuptoi përnjiherë se edhe Sejdin e kishin prekë fjalët e tharbta e t'idhta t'Emin Malokut. Të tjerët prap nuk mujtën me i ra në fije punës, Sejdija pa pushue aspak vazhdoi fjalën, ndërsa Mustafa nuk u orvat mâ me mbarue fjalin e këputun në gjysë.

— ... E sa senet janë marue rreth nesh, sa ordija e sa vala ka kapërcye mi ne, sa t'zezat i ka pá kjo tokë e jona, e qe ku jemi, apet, gjallë e shnosh e mirë!... Çka na duhet neve me fiqirue aq fell?... Ka kush fiqiron për kto punë. Ai qi na ka n'dorë, ai qysh na e ka çkrue qashtu ka me u bâ!...

— Sejdija u çue në kambë, ndërroi shkopin e gjashtë të pishës dhe mandej thirri si n'ofshamë: — Dil, de, pej lkure n'mujsh me dalë?...

Oda gumzhoi për disa çaste prej murmuritjesh të burrave. Abazi vështronte të gjithë nji nga nji, tue u përpjekë me hetue diçka prej fytyrave të tyne, por ato, përveç atyne të Sejdis e Mustafës, shkriheshin në hutim dhe habi. Mbas nji copëhere, tue shkimë duqin e cigares, Fetahi tha gadi si me sherrí:

— T'tana, t'tana, veç qata farë „Katër kalemash" kurrqysh nuk po m'i kap menja! Po i mshon Shyptari martinë Turkut, askerit t'babës Mret, për me ja hjekë çerekun!... Po çerekun e kemi pague pej allahtibiler kurit, he, t'preksha për t'mirë!... Tovoni, kjo tokë â kanë e spahis pej vakti e domosdo kie me ja dhanë...

— Nuk âsht e spahis, o Fetah-o, — gërthiti Mustafa, tue u mërdhezë në fytyrë, — po e jotja!... Po kur pat me u bâ e spahis qi ty t'ka dekë babgjyshi e katragjyshi n'kit tokë?!

— Po mos koftë e spahis, âsht e babës Mret, more!

— Po, e babës Mret se — ia priti Mustafa plot mllef — pej qelle i piku atij kjo tokë!...

— Mos fol qyfyr, pa nevojë, o Mustafë, veç nejse për veti

i kie, — ia bani Fetahi me rrëmbim fytyrëndezunit e vazhdoi. — Po, çka deshta me thanë, ebu?... Hëh, po: Me na e kthye mejtepin n'guhën tonë!... Po çka i vye mejtepi Shyptarit, he, t'pifsha ujë për shnet?!... Mejtepi â për pashallarë!...

— Mos t'vjeftë ty nashta tjetër kuj i vyen, o Fetah! — ia preu përsëri fjalën Mustafa i xekrruem sa s'bâhet!...

Oda herë shurdhohej, herë gumzhonte prej murmuritjesh. Së pari herë në këtë odë ndërroheshin këso fjalësh... Fjalët patën me u egërsue edhe mâ tepër sikur mos t'u hapte dera e odës e të hynte mbrenda Ajeti, djali mâ i ri i Sejdis me nji qiteli në dorë.

— Çka u bâ, bir, — memzi priti i zoti i konakut me ndërrue bisedën me të hy i biri mbrenda — a s'erdh Seferi, a?

Të gjithë të gëzuem që u zhdavarit me të mirë ajo angshtí e odës, gaprruen syt kah qitelija.

— Jo, bablok, se ish pak pa qef, veç qitelin ta çoj e t'bani shum selam.

— Alejkym selam! — u përgjegj Sejdija dhe iu kthye kushërinit të vet të dytë. — Kape Muharrem, ladronae pak se kur nuk â shiu ban edhe breshni!

Të gjithë ia dhanë gazit.

— Paj, pasha kryet, veç hatri i Abazit e i Mustafës qi na u kthye se për qi kishi mujtë ju me m'shtí mue sonte n'kit lojë, për at punë po ju shnoshi, pik!... Pale-pale, une edhe breshën u bana edhe me ju knue, ku kini pa ju kshtu?! — u mahit Muharremi buzagaz dhe rroku qitelín.

Edhe nji e qeshun u shpraz prej ode.

Muharremi mbasi u ndreq mirë kambëkryq e mbasi i qiti në dyzen, nisi me xingrrue telat. Nisi me i xingrrue ngadalë e mirë, im e egër, but e ambël. Nisi me luejtë gishtat shpejt e me zhdërvjellti, bukur e me mjeshtrí...

Të gjithë, pleq e të rij, e hajshin me sy kangtarin. Mbas nji copëhere, mbasi i shetiti tanë ndëgjuesat e vet nëpër do avaze të moçme e të harrueme, mbasi jua mbushi dejt plot me ndiesi shkumuese e harlisse, Muharremi, ia piskati edhe kangës. Kapi nji kangë plot mallë e ankime, plot vaj e ofshamë:

N'Qankale mrena
topi po kërset!
N'Qankale mrena
topi po kërset!
Gjylja po bje n'deti
zallin po na e qet,

vaj, për t'rit tanë, medet!
Gjylja po bje n'deti
zallin po na e qet,
vaj, për t'rit tanë, medet!

— — — — — — —

— — — — — — —

N'Qankale mrena
ni bunar, o i fellë!
N'Qankale mrena
ni bunar, o i fellë!
Po ç'u thava jeti
ujë s'mujta me nxjerrë,
vaj, për t'rit tanë medet!...
Po q'u thava jeti
ujë s'mujta me nxjerrë,
vaj, për t'rit tanë medet!...

— Ou,knofsh gjithmonë e t'u lumtë goja, o Muharrem, se na kënaqe! — klithi Behxheti i ngazllyem e i dalldisun.

— Kape nej t'grytë, o Muharrem! — tha dikush me zâ t'ulët, por mjaft të ndëgjueshëm.

— Qy-qy, zor e pata me i çpërvjelë duert se tash po ju qes n'ashi t'gryta, n'ashi t'kallamojta! — përsëri u tall Muharremi dhe aty për aty ia ndërroi avazin qitelís. Ia luejti nja dy rene telat e mandej ia piskati kangës në kupë të qiellit.

N'ato çaste dalldíje, u ndien do të lehme qejsh, por së shpejti pushuen...

O, sa i latuet, sa i ambël, me çfarë ndiesish dehse tingllonte ai zâ burri!

Qajo gûj'e gat'-o, bre djalë!
Qajo gûj'e gat'-o, bre djalë!
T'i kputi t'dy kraht-o, bre djaloo!
o-ho!- hooo!...
T'i kputi t'dy kraht-o, bre djalooo!...

Të gjithëve n'odë u çohej lesht e kresë, u kërthnezej fytyra.... Mirëpo, kur Muharremi mbaroi fjalët:

Qajo gûj'e shkurt'o, bre djalë!
Qajo gûj'e shkurt'o, bre djalë!
T'i mërdhini gujt'o, bre djaloo!...

pasthirrma e gjatë plot jone lirike e tërheqse, iu nda përgjysë, iu ngrí mu në gojë.

Tue shkaktue nji rrapamë tmeruese, dera e odës u hap, pa pritë e pa kujtue. Me martinë në gatsim, me dhambë e buzë të shtrënguem, me sy të gjegjun e kapsoll, u fut mbrenda Mehmet Maloku...

— Ajt, bre! — piskati Abazi tue i ra punës n'erë e tue dashtë me brofë kah martina, por fjalët tinglluese dhe plot siguri të Mehmetit e ngallmuen për vendi:

— Mos luej!...

Të gjithë mbetën si të shituem. Gjindët n'odë u ndanë në fytyrëmërdheztë e në fytyrëverdhë!... Mehmeti u ngërmue edhe nji herë me rrebtsí:

— Njâ i bemi qi guxon me e luejtë edhe gishtin e vogël, ka me e hangër plumin n'lulë t'ballit!...

Sejdi Goxhufin e lëshuen gjymtyrët e trupit, mbet nji kafshatë njeri, mirëpo fjalët i kishte të burrave.

— Çfarë e mire t'qiti n'konak tem, o djalë i mirë, a ban me e ditë?

— Po, ban — tha Mehmeti dhe u përbí. — T'ka bâ selam baba qat çikë qi e kie me e shtërngue meniherë e me na e dhanë me veti!

— Hajr, — bani Sejdija dhe musteqja iu dridh mâ shum në vaj se në gaz — po û s'kam rob për Eminin, a e din ai kit punë, a jo?!

— Pate, s'pate robin e domë pej teje e s'ka tjetër fjalë! Të gjithë u banë sy, u banë të dridhme.

Abazi vështroi përskithi Sejdin pranë votrës e mandej iu kthye dhunuesit tue u orvatë me ruejtë matunín:

— Po a e din ti, more i biri Eminit, qi û gjallë me shpirt e dikush me ma marrë robin tem pej dore nuk bâhet?!...

Mehmeti vetëm pak luejti syt kah Abazi dhe ia priti prâjshëm:

— Abaz, edhe ti koke ktu, a?

— Po, qe besa, gogluç! — u përgjegj Abazi buzagaz, ndërsa me veti mendoi: „Haj, medet puna qi do me dalë!" mbas nji çasti shtoi, prap buzagaz:

— Po... njeva qi edhe une jau kishna nifarë borqi, mehesap?

— I vje shteku edhe hesapit tan, o Abaz, po... Mos u tut ti se edhe ty fërk ka me t'knue qyqja mi vorr!...

— Po mahitesh, vallahi! — ia priti Abazi me shpotí dhe buzagaz.

— Tybe n'po mahitna hiç, veç çpejt t'ka prekë nana t'ftoftë!...

— Eu, po ti çka po pret, pra, bre bal? Qit se, pasha eshnat e qasaj nane, kurr mâ n'kuti s'e ke pasë as s'kie me e pasë!... Qit!...

Mehmetit iu dridhën duert, prandej shtërngoi martinën me forcë që mos të venerohej kjo gjâ. Në veshë i tinglluen fjalët e fundit t'et: „Rue se vret kâ pa nevojë!... Ata neve na e kanë marrë ftyrën edhe na po jau marrim atyne! Qikaq!..."

Abazi i trimnuem marrzisht nga të ngurruemit e Mehmetit, iu ngërmuc me zâ edhe mâ tingllues:

— Qit!... Çka po pret? A po kujton qi po t'vje ditë mâ e mirë, a?!

— Boll lehe, Abaz! — ia priti Mehmeti me fjalë plot vner.

— Eu, po me terbije e paska Emini kit djalë, he, lum baftë për tâ!

— Mos leh mâ, Abaz, po t'thom se t'rrou kali!

— Qy-qy, po, ti, sa m'shanë me duer thatë, vrajëm, more, n'i thash veti burrë!...

Mehmeti shtërngoi dhambët dhe picrroi syt. Abazi vazhdoi:

— A mos po t'dhimna, a?... Nanë me m'vajtue s'kam grue mas veti s'po lâ, me thanë qi po lâ jetima mas veti, jo!... Njâ e kam edhe ai â bâ shyqyr sa me e nxjerrë bukën e vet!... Qit. e, hiq mos t'dhimna! — Abazi ishte mpî në krye krejtsisht. — Qit, se qe besa e burrit, qi pshtoj û sonte gjallë me shpirt, në m'thashin mue ni Abaz Gjuka qi m'kanë thanë, e zezë dita t'ka krisë për Emin Malokun!...

— Nuk livdohen trimat, ore Abaz-o! — ia dredhi Mehmeti si në shpotí.

— Qit more e mos m'çaj kryet!... Qit, he t'pshurrsha n'martinën qi ma paske!...—Abazit nisi më i dalë shkumë e vner si qenit të çartun prej goje. — Çkrepja se pasha eshnat e qasaj nane, se po ja lkuni trupin atje n'vorr, qi m'len ti mue sonte gjallë e me faqe t'zezë çka t'u vjen kryet dej n'gup t'martinës e përpjetë e janë mashkuj t'ju kam tferrë e t'ju kam bâ rrah!... U s'di m'u mahitë si ti me martinë n'dorë. t'e dish grunë t'kuq!.. T'jau kam çbi farën qi mos me pasë kush as gjakun me e lypë!...

— Abaz, mos leh mâ se pasha natën e vornit, m'shtine me ta bâ trupin çporthë, qi mos me pasë as hoxha çka me la n'ty!...

— Po me e pasë gishtin tem se me qat tanin, a? Për nimi e shtatëqin t'shtune s'ke mujtë me qitë faqe t'bardhë!...

Mehmeti vështroi burrat e shtangun dhe iu kujtue se për çka kishte ardhë, prandej humbi durimin dhe i gërthiti Abazit:

— Abaz, mblidhi çaklat tua e kris llugën!

— Kush, u bâfsha qen n'e lofsha kamën pej kti veni!

— Abaz! — piskati Mehmeti si bishë e egër — mlidhi çaklat po t'thom e mërtheu se pasha qellë e tokë, m'i shtine dreqnit! — përfundoi Mehmeti tue shtërngue dhambët dhe tue ngrehë kamzën e parë të martinës...

Abazi, tue pa mirëfillit se tashmâ jetën dhe vdekjen e ndante vetëm nji fije floku, u përmblodh pakëz. Në krye i vetoi nji mendim shpresëdhanës.

— Hajrli koftë, o i biri Eminit, po a po m'ep rusat bile t'i thom ejvalla ktij zot shpije?...

— Hajde, çpejt, e kris llugën!

Sejdija memzi u ndreq në kambë. Abazi, ndonse dridhej si thupra n'ujë, u çue mâ lehtë dhe iu afrue zotit të shtëpis e i tha tue u marrë ngryk me tê.

— Bama hallall, o Sejdi, se u dhash zahmet!

Sejdis nuk i punoi goja me iu përgjegjë kurrqysh.

Mbas këtyne fjalëve, Abazi u drejtue kah martinat e vargisuna në murin kundruell tij, por Mehmeti ia priti:

— Çka po don?!... Le, le! Martinën sonte p'e len ktu e nestra vjen e merr!

— Nimê?!

Mehmeti nuk iu përgjegj fare, por briti me zâ të naltë:

— O, Halil-oo!

— O -hoja? — mbërrini përgjegja prej së jashtmi.

— Tash po del Abazi, koka qillue ktu, lene le t'shkon e le t'e then qafën!...

Abazi mbathi opengat me të shpejtë dhe shkoi pa ju lanë kurrfarë fjale burrave tjerë...

Me të dalë Abazi, Mehmeti nisi me i dhanë zor Sejdís.

— Sejdi, hajde, shtërngonae mâ çpejt e t'ecim!

— Emâ bash qashtu ja kini qitë hesapin, a?! — iu lëshue paksa goja musteqeverdhit.

— Bash qashtu, përzè! Hajde, gutu e mos na shtin me hî te grat...

— Emâ...

— Lej fjalt Sejdi po t'thom po ec!...

— Mô, more djalë i mirë, se nuk thot zoti kshtu!...

— Sejdi a po merr vesh ti hiq, a jo?!...

— Elhyqmyri-lah! — bani plaku dhe duel jasht.

— Halito! — thirri prap Mehmeti — Shko mas Sejdis. veç gutu!...

N'odë nuk nihej mâ asnji fjalë. Muratit, djalit mâ të madh të Sejdis, nji fytyrë i shkonte nji fytyrë i vinte. Të tjerët vetëm ishin shtangë dhe kishin mbetë, kurse Mustafës krejt kjo sqenë i dukej si ndonji andërr e vështirë. Çuditej me vetëvendin si mund t'ishte aq vokan në çaste kësisoji. Syt i mbante mbyllun, as nuk interesohej me pá diçka... Në këto çaste kishte vetëm nji dëshirë të çuditshme: dëshironte që çdo gjâ që kishte me u bâ, të bâhej sa mâ shpejt, sa mâ shpejt!...

Abazi hyni në shtëpin e Hazirit si ujk i çartun.

— Çou, Hazir, t'plaçin syt, se na marroi zoti!...

Haziri, si ishte pranë votrës tue bisedue me të birin e Abazit, Elezin dhe tre bijt e vet, brofi në kambë si t'ishte i shkallitun.

— Çka u bâ?!

— Mulni se na e muerën Malok't robin!...

Abazi rroku nji martinë, Haziri të dytën, djali i parë i Hazirit të tretën, Elezi sakicën, kurse dy djemt tjerë të Hazirit rrokën nga nji stupc dhe — të gjithë si nji — u flugën për deret e jasht dhe u drejtuen tanë tue vrapue kah nji xixë në shpatin kundrruell...

Nata ishte e kthjelltë si loti: Hana rrezonte si ditë më drekë. Yjt piplojshin...

Sa po gatitej Sejdi Goxhufi me nxjerrë për krahësh prej qileri të bijën e mbytun në vaj dhe në lot, kur krisi nji martinë dhe Haliti që pritte para qilerit në hajat u plandos përdhé tue lëshue nji klithje të ngjirun:

— Oh, loke!...

Burrat n'odë curruen veshët. Përjashta u ndien do zhapllimë të ngutshme dhe të randa...

Mehmeti zgurdulloi nji herë syt si i shastrisun dhe papritmas, fluturimthi, duel jasht.

Burrat n'odë si të xekrruem, brofën në kambë dhe sekush para tjetrit rrëmbeu nji prej tetë martinavе të varuna dhe për sa çel e mshel syt, n'odë nuk mbet askush përveç Mustafës. Ky vetëm u ndreq në të dy gjûjt dhe u step. Nxuer me të shpejtë alltin „karadakçe" prej nën jastekut, por mendoi „Ku? Kujt me ia drejtue? Kujt?!!.."

Mbas pak do batare të shpeshta martinash shoshuen natën e shurdhët. Mandej u ndien do brimë, do vilikamë, do thirrje:

— Oh, cile!
— Oh, nanë!
— Oh!... m'prishi!...
Mandej edhe nji zâ plake:
— Grueja nërmjet, zoti u bekoftë, grueja nërmjet!...
Mandej çdo gjâ ra në fashë. Atëherë Mustafës desh iu çue kapaku i krés, prandej kapi alltin dhe u mbërthye jasht...
Hana rrezonte si ditë më drekë...
...Nata villte ethe. N'oborr të Sejdi Goxhufit tetë të shtrimë. Shtatë kishin mbetë vend, kurse Abazi ndihej gjallë. Nga të katër anët, n'oborrin e Goxhufëve ngarrojshin njerzit. Njerzit tubuen kufomat në mes t'oborrit të gjanë.
Nata villte ethe...
Mustafa vështronte prej kundruell dhe ende çdo gjâ i dukej andërr...
Njerzit banë gadi vigjet për me çue kufomat. Në këtë çast Mustafës iu shkye klita andrruese, ngrehi kambzën e alltis dhe plagosi edhe nji herë natën e pafajshme. Të gjithë u kthyen kah ky e atëherë plasi klithja e piskama:
— Mos prekni gjâ! Mos prekni!
Mbas këtyne fjalëve Mustafa, kryeshtruet, zbathun dhe i kërleshun si sqapi ndër dhi, si plumb i gjallë, depërtoi murin e njerzëve dhe hyni në mes, te kufomat. Tue qitë me kambë e duer vazhdoi me gërthitë:
— Njâ i bemi qi guxon me prekë gjâ pej këtyne me dorë — e ka pasë!... Mos prekni gjâ se fort e paskna pasë iniri gjakderdhjen qi mos me e deshtë pak!... Pa, kadal, ti, t'i shoh niherë kush janë kta?... Mehmeti!... E, bre Mehmet, t'e ngojshe Abaz Gjukën nashta mâ nryshe ish bâ!... Voci! Edhe ti Voc, a?!... A pak t'u gá qi i përleve ni herë duert me gjak a?... Hamit! Oh, bre Hamit! Oh, bre Hamit! Halil, edhe ti ktu, a!... Oh, vlla t'paça, po keq ta paska ngjitë!... Oh, kuku për mue, vllau jem! — klithi Mustafa papritmas dhe iu vërvit tjetrit përmbi. — Ajet, vlla, po ti çfarë faji pate?... Ani syt t'kanë metë çelë! — Mustafa e shtërngonte fort. — Ti ke dashtë me rrnue hala, o vllau jem, po... kuku për vllaun tan! — Mustafa ktheu shiqimin kah trupi i madh i Bislimit. — Medet, Bislim, për vllaun tan! Muharrem, edhe ty t'përfshini orteku, a?... Ani sa mirë t'shkojke zani! Zaher n'kob, bre, kusheri!...
Orëpremit qëndrojshin të rreshtuem dhe thuese talleshin me njani tjetrin. Ndërmjet — do shkulma dhe do vija të zgjatuna gjaku!... Mustafa sillej rreth tyne dhe flitte e bërtitte si i luejtun menç...

— O, medet, t'kishna me ditë e me ju vajtue gjithë natën!... T'kishna ditë me ju vajtue qi me i ardhë gjynah gurit e drunit!...

Sejdija që qëndronte hijerandë në rreshtin e parë të shiquesave ia preu fjalët për nji çast.

— Mustafë, hajde, boll mâ vajtove!...

— Rû, bab'i — ia priti Mustafa dhe ia plasi vajit.

— Gajret, bir bre, se burrat nuk kajnë!...

— Ah, bre bablok, e fortë tek â kanë ajo gërzhole e jotja!... Gajret!... Edhe qitash me bâ gajret, a?... A thue ti po ban gajret, a?... Qite zemrën ktu, qite, e ta shohim a po pikë mâ shum gjak a lot?!... Une nuk kam gërzhole, bablok, une nuk muj me i mshefë zorrtë e mushknit e mija!...

Sejdija u zmbrap. Mustafa vazhdoi me folë, por, kësaj here, me hanën dhe yjt:

— Paloe kapakun mi at sy t'kallun, oj hana ngridhajkë! — Hana vetën buzëqeshte dhe krehte flokët e vet të thimë që i mbërrijshin deri në tokë. — Boll u hingirizt edhe ju, o yj, hajlaza!... — Yjt lëvizshin lazdrueshëm hundat e mprehta dhe prej gëzimit qitshin me kambë e me duer si të harlisun. Hana u mshef nji çast e, mandej, përsëri u çfaq edhe mâ e buzëqeshun edhe mâ e zgërdhime. — Ani, mori kreshtë e thime hane qi prore keshe, qi kurr nuk u mërzite tuj këqyrë me qina vjet kah shkoi gjaku i njerzimit cërcallë përpjetë!... Ani edhe ju, o yj, hokatarë qi kurr nuk prituet me nxé duert e juve t'prarueme mi avullin e pikave t'gjakut njerzuer! Ani!... Ani se ka me ardhë ni ditë, po ka me ardhë domosdo, kur, si krypa n'zjarm, ka me ju plasë shpirti pej kangës së ktyne zemrave qi deri sod s'ditën tjetër pos me pjellë gjarpnoj gjaku!...

Nata villte ethe. Mustafa flitte troç e mroç, mbarë e mbrapsht! Herë flitte me orëpremit, herë me njerzit, herë me hanën, herë me yjt. Flitte, vajtonte e qante. Njerzit, sy gaprrue, të pafuqishëm me bâ diçka, vetëm lnureshin në kërhanët e rrëqethjeve, vetëm pijshin tug të ndjetë ethesh...

Mustafa, krejtsisht i dalun llazinet, vështroi nji herë rreth vedit. Gjithkah xixllojshin sy, vetëm sy kurreshtarë e të përlotun. Në rendin e parë, pá si nëpër mjegull, me pushkë në dorë Smajl Malokun, Salihin, Sahitin. Të gjithë Malokët, qëndrojshin të mrrolun dhe nuk bâjshin ver me gojë. I shiqoi të gjithë me radhë nga disa herë dhe, shi në çastin kur hapi gojën me thanë diçka, nji klithmë e thekshme fëmije shpoi zemrat e njerëzve, shpërtheu grumbullin e njerëzve të rrasun

fort dhe duel te orëpremit. U step nji herë dhe mandej, si i shastrisun, iu gjue Bislimit përmbi.

— Kuku, bali jem! Ku-ku, çka t'paskanë marue ty, sonte!... Bac, — iu drejtue ai Mustafës së shkokërdhuem — kush mâ myti balin?!

Mustafa vetëm përbihej në të thatë dhe shtërngonte dhambët e duert.

— Kush, baci jem, kallxom, pash nanaloken!...

Mustafa mâ në fund shtini alltín në shokë dhe iu drejtue të nipit me zâ të butë tue e nda prej kufomës:

— Kurrkush, bacit. — Nipi trembëdhetëvjeçar i Mustafës e rroku fort përqafe tue qa në dihamë. — Kurrkush, ta hangtë baci synin! Kurrkush nuk e myti balin tan, po gjarpnojt e hangrën!... A po i sheh? — Mustafa tregon vijat e zgjatuna të gjakut. — Qe, qita janë gjarpnojt!... A po i sheh e kanë xgatë kryet?... A po jau sheh kryet?... Kta lypin veç gjak, kta pinë veç gjak!... A po ja sheh ktina kryet? A po ja sheh?... — Vocrraku e shiqonte me çudí mixhën e vet. — Shkele! Shkelja kryet! bacit! Hë, — Mustafa kapi kambën e tij dhe me shputën e zbathun i binte vijës së përgjakun. — Hë, mshoj, mshoj, fort! Hëh, qashtu, qashtu!... Mshoju edhe pak, mshoju, e naljau turrin ktyne gjarpnojve t'gjakut qi po munohen hala me ecë e me i përlye me marre kto male tonat, me e flliqë kit dhé tonin!...

Në këtë kohë, nëpërmjet kambësh të njerëzve të ngatrruem u përbirue Musa i vogël dhe hyni në mes te i ati.

— Bac! — belbzoi dhe tue hapë syt u shtang.

Mustafa tërhoq të birin përdore, u ul kacul në mes të vocrrakëve e prap nisi me folë:

— Nalni!... Nalni!... Shtypjauni kryet!... Nalni, çka po më këqyrni mue?!... Nali, bacit, nali, zabuni i bab's! — Ju muni me i nalë, ju muni me jau shtypë kryet se ju'ini t'farës s'ré, duhet t'ini t'farës s're, ju ini pa gërzhole!... Ju muni e na nuk po mujmë se na jemi orteku, oh, i mrami koftë! orteku i përgjakun i farës s'vjetër, farës s'kalbun e t'hupun!... Mane men kit natë, mani men kta gjarpnoj, mirë! Mos i harroni e kur t'rritni, ju kallxoni djelve t'juv... kallxonju drejt, pa shtue as pa hjekë gjâ!... Thuenju atyne qi le t'keshin me né, le t'na shajnë, veç mos t'na përbuzin!... Veç mos t'na përbuzin, se t'part e tyne apet, jemi na!... se kto kasolla t'shtremta na jau kemi rue, me njersë e me gjak!... Mos t'na përbuzin se nuk jemi nashta veç na fajtorë... Ani, le t'na shajnë, shanani edhe ju, veç mos na ranoni fort se kush na ka faj neve qi pranvera

jonë çeli mâ vonë?!... Çfarë faji ka Meçekllava qi mi maje t'saj bora çkrihet mâ vonë se n'maje tjera?... A veç pse âsht mâ e nalta, a?!... Kush na ka faj neve qi jemi mâ besnikë se t'tjert e u besuem mâ shum e mâ qorraz kopallave t'hoxhë-Dhís?!... Kush na ka faj?...

N'ata, ndër njerëz u ndie nji imzatje dhe nji fëllim i lehtë. Në mes, pranë orëpremëve, hyni Emin Maloku. Kryet e shtruem i avullonte si pulë e përvlueme. Syt i shkrepën, por nuk bëzani. Mustafa u kthye fjafueshëm kah i riardhuni.

— Ty t'pritëm, o Emin!... Ty t'pritëm, o, Emin, me e pa me syt e tu shydetin tan!...

Në këtë çast, për habí të Mustafës, Abazi ú ndreq në krah.

— Abaz, po a nuk diqe, a?!

— Paj, û moti jam dekë, o Mustafë!...

— Edhe ti, Abaz, po flet me dorza, nashta edhe ty gërzholja nuk po t'len me folë qysh duhet!... Po kur ke kjo moti?!...

— Me qat ditë qi e kam luejtë s'pari herë gishtin e e kam lanë ni nanë t'verbueme e tre thmí pa krye, te gurt e votrës!... Po, bjerma do ujë mik t'paça se u dogja eti!...

— A nuk ta hoq gjaku t'eqtit, a?

— O, mallkue koftë ai qi ja nisi i pari me pi gjak tuj pasë ujë boll! — lëshoi edhe nji thirrje të çjerrun Abazi.

— Vonë t'ka ra n'men me dalë pej gërzholje, o Abaz Gjuka, veç ani, apet... nom... — I kthehet Eminit të mrrolun. — Po ty, bre Emin Maloku, a po t'doket qi t'u ka forcue pak kaqepi sa për me e thye at gërzhole tanden a... nashta e ke bâ menen çykë me dekë me tâ?... A nashta, hala, s'u ngine gjak se gërzholja t'ka qillue e trashë!... Po t'kallxojnë syt qi kanari nuk t'u ka rrafshitë qysh duhet!... Menen po ta shoh!... Paj, ani, bre Emin Maloku, se nuk prishëm për çak, ishalla!... — Mustafa lëshon vocrrakët dhe drejtohet kah Emini i cili mundohet mos me u dhanë, nxjerr alltín prej shoke, e kap kah gryka dhe, tue ia zgjatë Eminit i cili, me sy të zgjanuem si të ujkut të çartun, zmbrapset hap mbas hapi, i drejtohet me zâ të ngjirun:

— Kape!... Kape!... Kape se Abazi nuk diq e rrafshite me mue!... Kape, he burrë, e ngrihja kamën! Këputja gjarpnit kryet qi e ka xgatë e mos e le me shkue mâ anej!...

Emini u ndal, por qëndroi i shtangun.

— Kape, n'i thash veti burrë e veç ngrehja kamën! — Emini nuk luente as qerpikun e synit. — A janë metë mas natës s'sontit burra nër Malokë, more, a jo?!...

Smajli ia lëshoi do shigjeta të zjarrta Eminit bri vedit dhe kapi alltin me rrëmbim, tue gërthitë:

— Janë metë edhe do sa për kumtarë, o i biri i Sejdis, po çka kujtove ti?!...

— Le, more magar'i kuq! — iu ngërmue Emini të kushërinit pa ngritë zanin dhe mbasi ia kapi alltin prej dore dhe e fërflloi përdhé shtoi. — A pak po t'doket çka u marue, a?!...

Mustafa me të shpejtë kapi alltin prej toke dhe i duel t'et përpara:

— Bablok, rixhè po t'bâj n'tokë e n'qellë, kape kit alltí! — Sejdija u ngrafit për së gjalli. — Kape, bablok, e mos u ngrij, po t'thom!... Kape e ngrihja kamën ti ,pra!... Ngrihja kamën, bablok, e hiqe ni coftinë!... Hiqe coftinën, baba jem i miri, e mos e le me u bâ stërvinë qi me i ardhë era n'shtatë katunde!... Hiqëm, o bablok, rixhè po t'bâj se û s'kam çka vyej tash për tash... û nuk muj me e përbî vetëvehten, nuk muj une, bre bablok, se û nuk kam gërzhole! Û ja kam thye veti gërxholen, mirëpo p'e shoh qi kokna gutë fort, tepër!... U nuk muj me nejtë nër ju se û jam mâ i butë se zemra e shtogut, e ju ktu... Hiqëm, bre babë — Sejdija i humbun kap alltin, — se û jam mbetë as qen, as langue, as me shehër, as me Barilevë!... — Mustafa bje në gjûj para t'et, i cili, tashmâ, nisë me shtrëngue dhambët. — Vrajëm, bre babloku jem, mos m'le me t'lutë mâ, mos m'le me u përpjekë mâ se edhe me lutë për dekë nuk âsht aq kallaj!... Qit, babë! — Sejdija nis me tërheqë gishtin e dridhshëm dhe prej sysh i fluturojnë xixilloja. — Qit, babë, se û nuk kam zemër me e pa Musën tem, zabunin tem, shtretë para meje, nuk muj me e pá, nuk due me e pá kah ja hanë zemrën, nashta, edhe ktij gjarpnojt e gjakut!... Çkrepe, o babë!...

Në çastin kur vdekja deshti me e kafshue dhe Mustafën, Emin Maloku këceu e kapi dorën e Sejdís...

N'ata gjeli i parë grishi agimin. Mustafës së gjûjzuem padashtas i shkuen syt kah maja e Meçekllavës: pá se atje, tashmâ, po zhdavaritej terri i natës...

Për me u ndihmuc bashkëpuntorëve të vet n'afirmimin e tyne dhe me i nxitë për krijimc të reja letrare; për të njoftue publikun e gjanë lexues me krijimet mâ të reja të letërsis sonë që ka fillue me zanë nji vend të dejë në gjinn e letërsive tjera të popujve tanë, — redakcija e revistës letrare „Jeta e re" vendosi me nisë nji edicion botimesh letrare të bashkëpuntorëve të vet, kryesisht të të rijve. Në këtë edicion redakcija mendon me botue përmbledhje proze e pozije dhe pjesësh gjinive tjera letrare të bashkëpuntorëve të vet, të njanit apo të disave sëbashkut.

Me romanin e Adem Demaçit „Gjarpijt e gjakut", në të vërtetë, na po fillojmë botimin e nji serije librash të bashkëpuntorëve tanë nga beletristika. Në përgatitje e sipër âsht edhe përmbledhja e tregimeve të Tajar Hatipit si dhe nji përmbledhje vjershash të zgjedhuna t'Adem Gajtanit, Ganimete Nurës, Din Mehmetit, Maksut Shehut, Azem Shkrelit dhe Murat Isakut. Dy libërtha të botuem deri më tash — „Eja, eja" e Tahir Jahës dhe „Pushteti" i Branisllav Nushiqit, me të cilat redakcija ka mendue me dhanë kontributin e vet edhe për pasunimin e bibliotekës teatrale dhe të repertuareve të teatrave tona, sidomos amatore, të cilat nuk kanë mjaft literaturë teatrale në gjuhën shqipe.

Botimet e ardhshme do të mvaren kryesisht prej pritjes në të cilën do të hasin këto publikime tona të para të pamvaruna dhe ndihmës materiale t'organeve kompetente — meqenëse redakcija nuk do të jetë në gjendje vetëm me i përballue shpenzimet e mëdha rreth shtypjes së tyne. Këto tri botime janë bâ me kursimet që ka bâ redakcija në këtë vjet. Por, për t'ardhshmen, do të jemi t'orientuem në përkrahjen materiale si t'organeve kompetente, të cilat as deri tash nuk e kanë kursye ndihmën dhe përkrahjen e tyne morale e materiale, ashtu edhe dashamirëve të letersis sonë — me shitjen e librave të kësaj biblioteke.

Të vetëdijshëm se me nisjen e kësaj biblioteke të vogël të „Jetës së re" do të ndihmojmë jo vetëm për afirmimin e bashkëpuntorëve tanë

por edhe për pasunimin e letërsis dhe të kulturës sonë socialiste në përgjithsi, për zgjanimin e fondit të bibliotekave tona me libra në gjuhën shqipe — jemi të bindun se nuk do të na mungojë ndihma dhe përkrahja e publikut të gjanë lexues, e sidomos e bibliotekave publike dhe shkollore, të cilat duhet të pajtohen në botimet tona, çmimet e të cilave edhe kështu janë minimale. Shpresojmë gjithashtu se do të kemi përkrahjen e më se 3000 pajtimtarëve tanë të rregulltë, që sigurisht do ta përkrahin këtë ndërmarrje tonë dhe do të pajtohen edhe në botimet tona të bibliotekës së vogël me të cilat mund t'i pasunojnë bibliotekat e tyne personale.

Adem Demaçi lindi në Prishtinë në vjetin 1936. Shkollën fillore e gjimnazin e kreu në vendlindje, e tash studjon privatisht në Fakultetin filozofik të Beogradit. Filloi me shkrue si gjimnazist. Mbas botimit të tregimit të parë në revistën letrare „Jeta e re" hyni shum shpejt në radhën e prozaistave mâ të talentuem të brezit mâ të ri të puntorëve letrarë. Shquhet me tematikën dhe koloritin populluer të tregimeve të tij. Përpos tregimeve merret edhe me eseistikë.

Deri tash ka botue nji seri tregimesh jo vetëm në „Jetën e re" por edhe në revistat e fletoret tjera në gjuhën shqipe në vendin tonë. Disa tregime të tij janë përkthye dhe janë botue edhe në gjuhën sërbishte. Dy heresh âsht shpërblye në konkurset për tregim të gazetës „Rilindja".